

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Eva Lipovšek

**Analiza novinarskega poročanja o nasilju na Psihiatrični
kliniki Ljubljana s perspektive načel zapisovanja v
socialnem delu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2025

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Eva Lipovšek

**Analiza novinarskega poročanja o nasilju na Psihiatrični
kliniki Ljubljana s perspektive načel zapisovanja v
socialnem delu**

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Ljubljana, 2025

Ne prenesem osladnosti, pa vendar tokrat ...

Hvala ...

Bratu z nalepko fizične in duševne ovire, ki me je naučil, da lahko tudi preprostost diši po življenju. Njemu, ki me vsa leta uči vztrajnosti, medtem ko bi hotela vse hitro ali pa kar takoj.

Najboljši mami, na katero lahko računam, ko me ranijo ljudje in krivice, saj me vedno potrpežljivo čaka odprtega srca, ki ne premore sodb, in mi nudi varno zavetrje, ko se izgubim.

Pokojnemu očetu, ki me je spodbudil k vdihavanju svobode znotraj tesnih družbenih spon.

Moji FSD skupini »piflarjev« – Katji, Andražu, Janji, Nini in Sanji – s katero sem med študijem, pitjem kav s smetano in prostovoljnim preživljanjem časa v enem izmed posebnih socialnovarstvenih zavodov miselno in dušno rasla.

Vsem ostalim ljubljanim »gavnarjem«, tudi izposojenim, s katerimi jadram (skozi življenje) in so priča mojim motorističnim, plezalnim, potovalnim, smučarskim in *DIY* poskusom.

Stanovalcem (zaprtega oddelka) posebnega socialnovarstvenega zavoda, kjer sem opravljala prakso, ki je dodobra pretresla moje razumevanje lastne biti, saj sem bila priča temu, da sta uporabnikom težko življenje, ki so ga pustili zunaj, in institucija, v kateri so se znašli, pristigla peruti in so oropani svoje identitete znotraj okostenelega sistema obsojeni na čakanje, čeprav še sami ne vedo, kaj oziroma koga čakajo in zakaj.

Kolegom novinarjem, ki jih vodi namera, da svet postane bolj pravičen, predvsem nekdanjim sošolcem z novinarstva, zvestim svojemu poslanstvu.

Žrtvam vseh vrst nasilja, predvsem pa Leu, ki je živi opomnik, da ne smemo gledati stran.

Eriki za lekturo magistrske naloge.

Urbanu za prevod povzetka, podporo pri pisanju zaključnega dela ter drugih izzivih, smeh, mladost na burji, vse (čezmejne) »obautne« trenutke in prehojene kilometre.

Iskrena hvala pa tudi intervjuvancem, ki so brez pomislekov pristali na mojo prošnjo po sodelovanju in mi izkazali veliko mero zaupanja, ter mentorici, doc. dr. Veri Grebenc, da me je od začetka magistrskega študija, ki ni bil moj matični študij, navdihovala s svojim profesorskim in življenjskim entuziazmom, da nas je vse študente spodbujala h kritični misli in družbeni odgovornosti ter nam dovolila potencirati naš avtentičen, domala samosvoj aktivistični izraz.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Eva Lipovšek

Naslov magistrske naloge: Analiza novinarskega poročanja o nasilju na Psihiatrični kliniki Ljubljana s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu

Kraj: Ljubljana

Leto: 2025

Število strani: 80

Število prilog: 2

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Povzetek: Totalne institucije, katerih lastnosti ima tudi Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana, veljajo za zaprte sisteme, v katerih je razmerje moči neenakomerno porazdeljeno, kar lahko privede do zlorabe moči in nasilja. Ker totalne institucije delujejo po premisi neprepustnosti, je kritičnim zunanjim opazovalcem otežen vstop vanje in njihovo delovanje težko nadzirajo. Med kritičnimi zunanjimi opazovalci so tudi novinarji, ki naj bi se pri poročanju držali osnovnih etičnih in novinarskih načel. Ta načela so podobna načelom zapisovanja v socialnem delu, med katerimi so najpomembnejša izogibanje vrednostnim sodbam, zaščita identitete virov, da zapisovalci informantom kot ljudem z izkušnjami verjamejo, da omogočijo javne pripovedi o izkušnjah in da pri tem uporabljajo ustrezen slog in jezik poročanja. V magistrski nalogi sem analizirala, ali lahko v načinu zapisovanja, ki ga je uporabila novinarka spletnega portala N1 Barbara M. Smajila v članku z naslovom *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*, ki je vseboval več pričevanj žrtev in prič o nasilju zaposlenih nad pacienti na UPK Ljubljana, prepoznamo načela zapisovanja v socialnem delu. V raziskavi sem ugotovila, da je novinarka Smajila v svojem poročanju v veliki meri zasledovala načela zapisovanja v socialnem delu, zavedala se je občutljivosti teme in skupaj z uredniki tehtala o javnem interesu na eni strani in zaščiti žrtev na drugi. Glede odzivov pristojnih na novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana sem ugotovila, da so se odgovorni za nadzor in odpravljanje odklonov zatekali predvsem v molk, zanikanje nasilja in diskreditacijo žrtev ter novinarjev. Pri poročanju so se novinarji spopadali z mnogimi preprekami, predstavniki uporabniških organizacij so do njihovega poročanja kritični, saj pravijo, da so nekatere izjave tudi nekritično povzemali. Posledice novinarskega poročanja se kažejo v tožbah proti novinarjem in pričam, strahu, ki so ga doživljali tako novinarji kot priče nasilja, umiku žrtev in prič iz javnosti in odpovedih delovnega razmerja zaposlenih na UPK Ljubljana. Kljub temu, da je večina posledic poročanja negativnih, pa je pozitivna posledica to, da so žrtve dobile afirmacijo, da si ne izmišljujejo, kar ima zdravilen učinek za celotno skupnost. Na podlagi prebrane literature in izvedenih intervjujev ter analizi sekundarnega gradiva ugotavljam, da je družbeno odgovorno novinarstvo partner etičnemu poslanstvu socialnega dela, saj med drugim krepi moč ranljivih skupin, a mora družba ustvariti ustrezne pogoje zanj s sistemsko zaščito kritičnih posameznikov.

Ključne besede: totalne institucije, družbeno odgovorno novinarstvo, zaščita ranljivih skupin, javni interes, nasilje v instituciji, duševno zdravje

Master's thesis title: Analysis of journalistic coverage of violence at the Ljubljana Psychiatric Clinic from the perspective of the principles of reporting in social work

Abstract: Total institutions, including the University Psychiatric Clinic of Ljubljana, are considered closed systems. Within such institutions, power relations are unevenly distributed, and violence may occur. Because total institutions operate on the premise of impermeability, it is difficult for critical outside observers to gain access and monitor their work. Critical external observers include journalists, who should adhere to basic ethical and journalistic principles when reporting. These principles are similar to those of social work reporting. The most important are to avoid value judgements, to protect the identity of sources, to trust informants as people with experience, to allow public narratives of experience, and to use appropriate reporting style and language. This master's thesis analyses whether the principles of social work writing can be recognised in the writing employed by Barbara M. Smajila, a journalist at the N1 web portal, in her article titled *What is happening at the Ljubljana Psychiatric Clinic: exposing testimonies of violence*. The article in question contained multiple testimonies from victims and witnesses of violence against patients by employees of the UPK Ljubljana. The findings show that Smajila's reporting largely followed the principles of social work reporting. She was aware of the sensitivity of the issue and, together with her editors, balanced the public interest on the one hand, and the protection of the victims on the other. It was found that the responses of the relevant authorities to the media coverage of violence at UPK Ljubljana mainly relied on silence, denial of the violence, and discrediting of the victims and journalists. Journalists faced many obstacles in their reporting, and representatives of user organisations are critical of their reporting, saying that some statements were uncritically reproduced. The repercussions of the journalists' reporting are shown in lawsuits against journalists and witnesses, as well as the fear experienced by both journalists and those who witnessed the acts of violence. Furthermore, the victims and witnesses have withdrawn from public life, while UPK Ljubljana staff have been dismissed. Although most of the consequences of reporting are negative, one positive consequence is that victims have received reassurance that they are not imagining things, which has had a healing effect on the whole community. Based on literature review, interviews, and the analysis of secondary sources, the thesis concludes that socially responsible journalism is a partner to the ethical mission of social work. It furthermore empowers vulnerable groups, but society must create the right conditions for this by systematically protecting critical individuals.

Key words: total institutions, socially responsible journalism, protection of vulnerable groups, public interest, institutional violence, mental health

Vsebina

1. Uvod	1
2. Totalne institucije	3
2.1 Nasilje v totalnih institucijah	6
2.2 Ohranjanje statusa quo v totalnih institucijah in vloga uporabniških organizacij	8
3. Družbeno odgovorno novinarstvo kot partner etičnemu poslanstvu socialnega dela	11
3.1 Novinar kot zagovornik uporabnikov in njihovih pravic	11
3.1.1 Žvižgač – novinar	16
3.1.2 Zagovorniški cilj je narediti krivice vidne	17
3.2 Novinarsko poročanje o nasilju v totalnih institucijah	17
3.2.1 Novinar, njegova odgovornost do javnosti in delodajalca	19
3.2.2 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za žrtve nasilja	19
3.2.3 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za zaposlene v totalnih institucijah	21
3.2.4 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za novinarje, ki poročajo o njih	22
3.2.5 Pozitivni in negativni učinki poročanja o nasilju za splošno javnost	25
3.2.6 Naslovnik je lahko potrošnik medijskih vsebin ali pa nosilec dejanj	26
3.2.7 Profesionalizacija čustev in utemeljevanje čustvenosti kot način vključevanja občinstva ...	26
4. Opredelitev problema	28
4.1 Raziskovalna vprašanja	29
5. Metodologija	31
5.1 Vrsta raziskave	31
5.2 Teme	32
5.3 Merski instrumenti in viri podatkov	32
5.4 Populacija in vzorec	32
5.5 Zbiranje podatkov in empiričnega gradiva	34
5.6 Obdelava in analiza podatkov	35
6. Rezultati z razpravo	36
6.1 Analiza novinarskih člankov o nasilju na UPK Ljubljana s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu in realizacije osnovnih novinarskih načel ter ciljev	36
6.1.1 Razlikovanje dejstev od interpretacij in izogibanje vrednostnim sodbam	36
6.1.2 Zapisovalec, ki izkušnjam ljudem verjame	38
6.1.3 Ohranjanje zapisovalčeve subjektivnosti	39
6.1.4 Soustvarjanje pri zapisovanju	40
6.1.5 Zaščita ranljivih skupin je v javnem interesu z namenom doseganja sistemskih sprememb in spodbude žrtev, da poiščejo pomoč	40
6.1.6 Zaščita identitete virov	43

6.1.7 Zapisovanje, ki je v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, ne pripisuje napak osebam.....	44
6.1.8 Jezik zapisovanja	45
6.2 Doživljanje in odziv novinarjev na komunikacijo pristojnih na novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana	45
6.2.1 Izkušnje z odzivom UPK Ljubljana: »Bili smo frustrirani, ker nismo dobili odzivov«	45
6.2.2 Izkušnje z odzivom drugih uradnih institucij v državi	47
6.2.2.1 Odziv Ministrstva za zdravje: dva obraza odziva	47
6.2.2.2 O odzivih ostalih uradnih institucij	48
6.2.3 Sklep: Tudi molk odgovornih je odziv	50
6.3 Odziv novinarjev na poročanje spletnega portala N1 o nasilju na UPK Ljubljana	51
6.3.1 »Ko je zgodba dobila politični kontekst, je postal odziv novinarjev in javnosti večji«	51
6.3.2 »Aktualnost je bila v tem primeru v ozadju«	53
6.3.3 »Pridobiti sogovornika za televizijo pomeni, da ga prepričaš, da bi o svojih izkušnjah govoril pred kamero«	53
6.3.4 »Na MMC smo dogajanje spremljali posredno«	53
6.3.5 »Očitno so bili tudi novinarji bolj previdni, da se ne bi zataknil«	54
6.3.6 »Novinarji bi morali jasno zapisati, da ne gre za nobeno rabo posebnih varovalnih ukrepov, ampak za dušenje in kaznivo dejanje«	54
6.3.7 »Odsotnost poročanja drugih novinarjev o tej temi je zamujena priložnost«	54
6.3.8 Novinarji so se zbudili v posameznih trenutkih in javnosti predvsem posredovali izjave	55
6.3.9 Poslanstvo novinarjev	56
6.4 Posledice novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana za žrtve, priče nasilja, zaposlene na UPK Ljubljana in novinarje	57
6.4.1 Po tem, ko se razmere niso spremenile, so se žrtve in priče želele umakniti iz zgodbe	57
6.4.2 Medijske zgodbe prebudijo spominjanje in imajo zdravilen učinek	58
6.4.3 Del zaposlenih se je počutil napadeno, drugim pa je bilo pomembno, da javnost izve za nasilje	59
6.4.4 »Ljudem ni všeč, da se dregne tja«.....	60
6.5 Novinarsko poročanje kot možnost za refleksijo praks	62
7. Sklepi	65
8. Predlogi	67
9. Uporabljena literatura in viri	69
10. Priloge	79
10.1 Vodilo za intervju - novinarji.....	79
10.2 Vodilo za intervju – predstavniki uporabniških organizacij	79

1. Uvod

V totalnih institucijah veljajo »posebna oblast, pravila in poseben namen«, definira jih zaprt prostor in to, da njihova oblast skrbi za to, da zasebno življenje uporabnikov¹ ne vdre vanje, prav tako »splošna in javna oblast« (Flaker, 2015, str. 203). Neprepustnost je namreč nujna, »če naj ustanova vzdržuje moralo in stabilnost« (Goffman, 2019, str. 120). To pa je za kritične zunanje opazovalce tudi glavna težava – totalne institucije jim ne pustijo, da bi jih nadzirali, zato se (lahko) znotraj njih dogaja nasilje.

A vsake toliko kateri izmed totalnih institucij ne uspe, da bi preprečila vstop splošne in javne oblasti vanjo. Tako se je zgodilo tudi 31. maja 2023, ko je novinarka spletnega portala N1 Barbara M. Smajila objavila članek z naslovom *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*. V članku je obravnavala problem fizičnega in psihičnega nasilja zaposlenih nad uporabniki na Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana (v nadaljevanju UPK Ljubljana), ki je vseboval pričevanja žrtev in prič nasilja. Po objavi prispevka je sledil niz odzivov zainteresirane javnosti, ki je zahtevala, da se vodstvo institucije, ki ima lastnosti totalne ustanove, kar potrjujeta Lamovec in Flaker (1993, str. 32), opredeli do ravnanja svojih zaposlenih. Mnogi so zahtevali tudi strukturne in sistemske spremembe, ki bi šle v smer varovanja uporabnikov. Prispevek bom analizirala s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu in realizacije osnovnih novinarskih načel ter ciljev.

N1 je od 31. maja 2023 do 28. februarja 2025 objavil 62 prispevkov, ki so naslavljali nasilje na UPK Ljubljana, avtorica večine pa je bila Smajila. Pridobivala je odzive, poročala o ukrepih, nadzorih, kazenski ovadbi, objavljala je poročila s tiskovnih konferenc, sej sveta UPK Ljubljana in vlade, objavila pa je tudi dodatna pričevanja o nasilju znotraj institucije. Dostopni so na spletni strani portala N1 in zbrani na enem mestu, in sicer *N1 dosje: Pričevanja o nasilju na ljubljanski psihiatrični kliniki*.

V magistrski nalogi me bo zanimalo, katere osebne in profesionalne vrednote ter cilji so vodili novinarko pri raziskovanju in objavi pričevanj o nasilju, kakšne posledice zaradi svojega dela nosita z medijem in katere cilje je v časovnem obdobju od 31. maja 2023 do najinega intervjuja realizirala. Isto bom vprašala novinarje Radiotelevizije Slovenija – Gorazda Rečnika (VAL 202), Heleno Ponudič Šiško (TV SLO 1) in Miho Zavrtanika (MMC). Poleg naštetih novinarjev bom intervjuvala tudi tri predstavnike enih najvidnejših uporabniških organizacij v Sloveniji,

¹ V magistrski nalogi uporabljeni izrazi, ki se nanašajo na osebe in so zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženski in moški spol.

ki so se tekom novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana javno oglašali na to temo in/ali o tej temi govorili s člani društev, ki jih zastopajo, in sicer Toneta Vrhovnika Strako (Društvo Poglej!), Andrejo Štepec (ŠENT – Slovensko združenje za duševno zdravje) in Tilna Recka (Društvo Altra – Odbor za novosti v duševnem zdravju).

V magistrski nalogi me bo namreč zanimalo, kako so novinarji in predstavniki uporabniških organizacij doživljali odzive pristojnih, kako so se odzvali na zgodbo novinarke Smajila in kakšne posledice so zaradi poročanja nosile žrtve, priče nasilja, zaposleni na UPK Ljubljana in novinarji.

V magistrski nalogi bom torej na podlagi analize novinarskega poročanja novinarke Smajila in sedmih intervjujev ključnih deležnikov poskušala odgovoriti na vprašanje, ali lahko rečemo, da je družbeno odgovorno novinarstvo partner etičnemu poslanstvu socialnega dela.

2. Totalne institucije

V družbi vlada prepričanje, da je za uporabnike v institucijah bolje poskrbljeno, kot če bi živeli v skupnosti – v družbi naj namreč ne bi zmogli funkcionirati. Javnost so institucije ves čas prepričevale, da pomenijo ugodno okolje za najbolj ranljive, a preživelci² že desetletja poročajo, da ni tako. Nasprotno. Totalne ustanove ločujejo, zapirajo, disciplinirajo, ponižujejo in mrtvičijo, »v ekstremnih primerih, a ne redko, vpeljujejo tudi elemente mučenja« (Rafaelič in Flaker, 2021, str. 51).

Freud je že na začetku 20. stoletja odprl razmislek o »paradoksalnosti družbenih institucij, ki so bile sicer ustanovljene zato, da bi člane družbe zaščitile, a s svojim delovanjem obenem predstavljajo pomemben vir nelagodja« (Razpotnik, 2018, str. 178). Javnost oziroma država sama sebe opravičuje, zakaj mora tovrstne ljudi osamiti, našteva več razlogov za to: medicinske, češ da so bolni in nezmožni; varnostne, češ da predstavljajo grožnjo in nevarnost; skrbstvene, češ da ne zmorejo in ne znajo živeti samostojno, paternalistične, češ da mora nekdo drug skrbeti za njih; in disciplinatorne, češ da potrebujejo popravilo (Razpotnik, 2018, str. 180–181).

Najstarejše oblike institucionalnega varstva, t. i. špitali, so se začeli pojavljati na začetku 12. stoletja (pozneje so bile to ubožnice, kasneje blaznice, danes klinike), katerih vodstva so od takrat do danes imele idejo, da bodo svoje uporabnike naučile nujnosti sledenja družbenim normam (Videmšek, 2013, str. 29).

Avtorstvo poimenovanja institucij kot totalnih, ker zajemajo vse podobe človeka, njegov prosti in delovni čas, pripisujemo Goffmanu, ki je že leta 1957 predstavil lastnosti totalnih ustanov. To so zaprtost, bivanje uporabnikov na lokaciji, v njih je modus operandi postavljanje avtoritet, so namenske (svoje cilje želijo izpolniti za tiste, ki jih gledajo od zunaj), znotraj njih uporabniki izgubijo svojo identiteto, ki so jo imeli v zunanjem svetu, prevzamejo namreč institucionalno (Goffman, 2019). Da tistega, kar je pomembno zunaj, se v ustanovah uporabniki ne morejo naučiti, poudarja tudi Krajncan (2012, str. 119), saj tam velja premisa, da česar se ljudje v tamkajšnjem okolju naučijo, nima v zunanjem svetu nobene koristi in obratno. Sicer pa med značilnostmi totalnih ustanov Kranjcán (2012, str. 119) izpostavlja še strogo določeni urnik, ki uokvirja ljudi v institucijo, in to, da konstrukt časa realizirajo dejavnosti, npr. obedovanje.

V ustanovah, katerih uporabniki so ljudje s težavami v duševnem zdravju, prevladuje t. i. medicinski model, znotraj katerega so pomembne diagnoze, prežete so z umetnimi odnosi, ki

² Preživalec je prevod termina survivor; gre za »uporabnika, posameznika, človeka, ki pozna obs toječi sistem skrbi in priča o lastnih izkušnjah in izkušnjah drugih vrstnikov, ki službe uporabljajo« (Švab, 2015, str. 7).

pa so neizogibni – institucija uporabnike tiho prisili v odnose z drugimi uporabniki in zaposlenimi, katerih najpomembnejši cilj je doseganje namena reformacije varovancev. Če uporabnik ne sodeluje v odnosih z ostalimi uporabniki in zaposlenimi, lahko osebje to razume kot enega izmed simptomov in tako še utrdi prepričanje, da je uporabnik na pravem mestu, saj je bolan (Goffman, 2019, str. 292).

Pripombe in vprašanja uporabnika največkrat ostanejo brez odgovora, osebje jih dojema kot del bolezni, izraz bolezni pa je za zaposlene tudi to, če uporabnik nima pripomb in vprašanj (Lamovec in Flaker, 1993, str. 32). Lamovec in Čufer (1993, str. 27) trdita, da ima osebje, ki je zaposleno v psihiatričnih bolnišnicah, »neomejeno moč«, ta pa sama po sebi predstavlja potencial za »kršitev človekovih pravic«. Izhodišče uporabnikov je zato zelo neperspektivno, tako zaradi bolezni kot zaradi strahu, da bi se jim institucija maščevala. »Le kako naj se razvrednoteno bitje z nalepko "duševni bolnik" upre "učenim" ljudem, strokovnjakom?« (Lamovec in Čufer, 1993, str. 27). Ramon (2003, str. 217) trdi, da je dominantnost prevladujočega medicinskega modela še v tem trenutku ovira za prehod v bolj pravični model skrbi za deprivilegirane člane družbe.

O paradoksalnosti tovrstnih institucij med drugimi strokovnjaki pišeta tudi Zaviršek in Škerjanc (2000, str. 390), saj pravita, da je v njih na najbolj splošni ravni za ljudi »poskrbljeno«, po drugi strani pa jih te izključujejo od siceršnjega dogajanja in predvsem odločanja ter povzročajo socialno smrt. V teh institucijah je vrednota še vedno varovanje, a ta ne pripomore k razvijanju sposobnosti za samostojno življenje, sta jasni Zaviršek in Škerjanc (2000). Namreč, četudi je ustanova odprte narave, je večina tamkajšnjih uporabnikov tako infiltrirana v institucijo, da ne zmore delovati izven nje, na to v svoji knjigi *Titov sin* namiguje tudi pisatelj, novinar in aktivist Rožman (2022, str. 58): »Lažje je ždeti v okovih kot skrbeti zase«.

Kritiki totalnih institucij so jasni, to »niso le slaba zatočišča« (Ramon, 2003, str. 211). »V resnici so postale prostor, kjer je dostojanstveno življenje praktično nemogoče« (Ramon, 2003, str. 211). Ljudem, ki so zunaj njih, dajejo jasno vedeti, da so namenjene odstranitvi manj prilagojenih iz družbe, tako pa potencirajo stigmo, ki se drži uporabnikov.

V primeru kršenja pravil institucije uporabnike čaka kazen, saj v institucijah velja sistem nagrad in kazni (Rafaelič in Flaker, 2021, str. 33–34; Mali, 2006, str. 22–23). Nagrade so večinoma povezane s pravico do udeležbe na družabnih dogodkih, kar pa je svojevrsten nadzor »nad odmerjeno količino in izbranim trenutkom socialne zapostavljenosti« (Goffman, 2019, str. 365). Kazni so zagotovo strožje od tistega, kar je uporabnik srečal v svojem domačem okolju.

Lahko gre za odvzem privilegijev ali za odvzem pravice, da bi si uporabnik lahko prislužil privilegije, seveda pa lahko osebje kot sredstvo kazni uporabi nasilje (Goffman, 2019, str. 55–57) (denimo prekoračitev uporabe moči pri izvajanju posebnih varovalnih ukrepov). Nasilje pa se praviloma tudi racionalizira, saj ga osebje razlaga kot odziv na nasilno obnašanje uporabnikov, kot kazen, ki so si jo sami prislužili ali kot ukrep preprečevanja še večjega nasilja, neizkušeni zaposleni pa ga uporabljajo tudi kot preventivo (Zaviršek, 2018, str. 81).

Zaviršek (2000, str. 270) trdi, da so institucije fizično ločile že tako deprivilegirane ljudi od tega, da bi bili slišani. Pravi, da so totalne ustanove »segregirani prostori, v katerih »ni prič«, ki bi pripovedovale; in javno pripovedovanje (državnih ustanov, medijev, strokovnjakov, svojcev) jih idealizira«. Ta razkorak med močjo uporabnikov in močjo zaposlenih ter vodstvenih struktur pa je vzdrževan sistemsko, zato je že samoumeven in vsakdanji (Zaviršek in Škerjanc, 2000, str. 390).

Tudi današnji shemi institucionalizacije preti teza, ki jo izpostavlja Razpotnik (2018, str. 178), in sicer da je institucionalno varstvo vedno podvrženo vprašanju, česa je v njem več, podpore ali premoči (onemogočanja). Zato je še posebno pomembno, da za obravnavo stisk ranljivih skupin veljajo natančni kriteriji, ki jih mora osebje v teh institucijah upoštevati.

Vzporedno z vstopom uporabnika v totalno institucijo se dogaja proces mortifikacije, kot ga opiše kritik totalnih institucij Goffman. »Pride torej do razlastitve vloge«, saj uporabnik izgubi vlogo zaposlenega, moža, žene, očeta, mame in vseh ostalih, ki jih ima v zunanjem svetu, od katerega je sedaj fizično ločen (Goffman, 2019, str. 23). To je v nasprotju z idejo dela z ljudmi, ki pravi, da ne more imeti za posledico, da uporabnik postane še bolj mrtev, »psihično ali socialno« (Lamovec, 1999, str. 86).

Socialni delavci sicer pravijo, da so nekatere ustanove dom marsikateremu uporabniku, v Sloveniji imajo to vlogo predvsem socialnovarstveni zavodi (Razpotnik, 2018, str. 174). Ob tem problematizirajo to, da ustanove, ki imajo elemente totalnih, nadzorujejo vse vidike uporabnikovih življenj, in »svariijo pred tem, da se lahko v zaostrenih političnoekonomskih razmerah hitro spet zgodi zdrs v preteklost, torej zapiranje, trpinčenje, prisilno delo« (Razpotnik, 2018, str. 175). Zdi se, da gre za začaran krog, iz katerega ni izhoda. Tistim uporabnikom, ki so lažje obvladljivi, dejansko puščajo možnost za več samostojnosti, za prehod v neinstitucionalne oblike varstva, tiste druge pa se pušča v zaprtih ustanovah. Razpotnik (2018, str. 177) pravi, da je tako tudi na področju kadra, saj se v nove oblike dela privablja kritične in

entuziastične posameznike, medtem ko tisti drugi »dolgoročno ostajajo v okorelem institucionalnem ustroju, ki tudi zaradi tega ostaja nespremenjen«.

Probleme zavodi rešujejo tako, da uporabljajo veljavna oziroma uveljavljena pravila – jih postavljajo na piedestal in jih uporabljajo rigidno (Krajncan, 2012, str. 117). Spremembe omogočijo zgolj hude krize in izjemni posamezniki, ki imajo strokovno znanje s področja. Kac (2017, str. 265) izpostavlja še en problem – osebje v totalnih institucijah deluje po namenu učinkovitosti in ne po namenu stopiti nasproti potrebam uporabnikov, med tema dvema sferama pa je vedno konflikt, v katerem vedno zmaga učinkovitost. Goffman (2019, str. 79) pravi, da del osebja na varovance gleda kot na nevarne ljudi, ki jih lahko poškodujejo, saj jih zaznavajo preko negativnih stereotipov, tudi kot manjvredne.

Cilj oblasti v totalnih institucijah je, da ljudje njene geste, želje in ideje začnejo razumeti kot svoje. Uporabniki storitev psihiatrične bolnišnice ali denimo zaporniki namreč vseskozi živijo z zavedanjem, da so opazovani, zato pogled tistega, ki jih opazuje, ponotranjijo in sebe vidijo tako, kot jih vidi njihov nadzornik (oblast disciplinira svoje ljudi na različne načine, eden je torej tudi t. i. samodiscipliranje) (Urek, 2005, str. 208). Disciplinski sistem pa obstaja zaradi kontrole nad življenjem uporabnika in zagotavljanja obstoja delovanja ustanove«, seveda pa ne bi smel posegati v pravice in koristi uporabnika in ga omejevati (Mali, 2006, str. 27).

2.1 Nasilje v totalnih institucijah

V tem podpoglavju bomo naslovili problem nasilja, ki ga mnoge družbe ne prepoznajo, saj je neizgovorjeno, nevidno, samoumevno in »je del strukturnega in simbolnega nasilja, ki se pogosto kaže kot skrb« (Zaviršek, 2018, str. 14).

Zaviršek (2000, str. 270) je vprašanje nasilja pojasnila z več vidikov. Ena od vrst nasilja je sistemsko nasilje, ki v praksi pomeni, da mora uporabnik živeti v zavodu, kjer je lahko izpostavljen zlorabam, če nima druge možnosti. Ta zajema tudi prisilne ukrepe, odvzem prostosti proti volji, prisilno jemanje zdravil, osamitev in omejevanje gibanja, in vodi v vnovično travmatizacijo in poslabšanje simptomov, zlasti kadar je osebje zaničevalno in ponižujoče (tudi kazniva dejanja nasilja, katerih žrtve so uporabniki storitev psihiatričnih bolnišnic, lahko privedejo do podobnih posledic) (Steinert, Birk, Flammer in Bergk, 2013; Wallsten, Kjellin in Lindström, 2006). Drugi vidik (Zaviršek, 2000) je zloraba enega uporabnika nad drugim, tretji pa se nanaša na to, da osebje zlorablja uporabnike. To zadnje je še posebej problematično, saj običajno osebje ve za zlorabo, a jo zaradi različnih vzrokov želi

prikriti. Storilci si seveda prizadevajo skriti nasilje, a problem institucionalnega nasilja je, »da ga ne vidimo kot nasilje, temveč kot pedagoško intervencijo« (Zaviršek, 2018, str. 90).

Pomembno je poudariti, da je nasilje raznovrstno, nekdo nek dogodek ali pa dejanje vidi kot nasilno, nekdo drug ne, tudi posledice za žrtve nasilja se od posameznika do posameznika razlikujejo (prav tako je pomembno povedati, da tisti dogodek, ki je navidezno bolj nasilen, še ne pomeni večjih posledic) (Waddington, Badger in Bull, 2005, str. 158). Tudi Wallsten, Kjellin in Lindström (2006, str. 975) izpostavljajo, da je dojemanje tega, kaj je nasilje, subjektivno pogojeno.

Glede na to da se v magistrskem delu osredotočam predvsem na osebe s težavami v duševnem zdravju, lahko v teoretični kontekst dodam, da so te po raziskavah od štirikrat do šestkrat pogostejše žrtve različnih vrst zlorab v primerjavi s splošno populacijo (de Vries idr., 2019). Rossa-Roccor, Schmid in Steinert (2020) so v svoji raziskavi ugotovili, da so bili v sistemu skrbi za duševno zdravje, v katerega spadajo psihiatrične bolnišnice, psihosocialne rehabilitacije in ambulantna oskrba, najpogostejše prijavljeni dogodki kraje (40 %), spolnega nasilja (10,6 %) in fizičnega nasilja (27,7 %), storilci pa so bili tako uporabniki (en uporabnik nad drugim) kot osebe. Kot ugotavljajo raziskovalci, so bili pomembni dejavniki tveganja psihotična motnja, viktimizacija v otroštvu in mladosti, število hospitalizacij, trajanje bolezni in spol (Rossa-Roccor, Schmid in Steinert, 2020). Ramon (2003, str. 211) trdi tudi, da so ženske v institucijah bolj pogoste žrtve zlorab kot moški.

Dejstvo je, da pogostost nasilja zaposlenih nad uporabniki ni raziskana v zadostni meri. Raziskave v preteklosti so se namreč osredotočale na uporabnike kot povzročitelje nasilja in ne kot žrtve nasilja. Po nekaterih podatkih naj bi bilo pri osebah s težavami v duševnem zdravju tveganje, da postanejo žrtve in ne storilci nasilja, veliko večje. Choe, Teplin in Abram (2008) so na primer poročali, da so v njihovem raziskovalnem obdobju osebe s težavami v duševnem zdravju izvršile le 2 do 13 % kaznivih dejanj, žrtve pa so bile v 20 do 34 % primerov. Rossa-Roccor, Schmid in Steinert (2020) dodajajo še, da je večja verjetnost, da bodo znotraj sistema skrbi za duševno zdravje žrtve tisti, ki so bili žrtve že zunaj sistema.

Ne gre zanemariti tudi podatka, da se število agresivnih pacientov povečuje, čeprav se je na tej točki treba vprašati, ali je število nasilnih incidentov res višje ali pa se o njih le bolj sistematizirano in več poroča, ker je tudi ozaveščenost in senzibilnost do tega pojava višja kot pred leti (Eisele, Flammer in Steinert, 2021). Lamovec in Flaker (1993, str. 33) trdita, da večina

uporabnikov psihiatričnih bolnišnic ni nevarna, »instiktivno pa se odziva na nasilje okolice, ki je uzakonjeno«.

Trenutno aktualne raziskave sicer poudarjajo, da so storilci le redko žrtvi nepoznani ljudje, najpogosteje namreč pripadajo žrtvinemu socialnemu omrežju (de Vries idr., 2019, str. 13). Večina storilcev si namreč za žrtev izbere tistega, ki je v kakršnemkoli smislu prizadet, ker tako še bolj uživajo v občutenju moči in nadzorovanja šibkejšega (Zaviršek, 2000, str. 254).

Zaviršek (2000, str. 271) poudarja, da kolektivi v totalnih institucijah vedo za večino zlorab, a jih želijo zaradi različnih vzrokov prikriti; če bi namreč govorili o njih, bi to pomenilo, da pristajajo na nemoralno dogajanje v ustanovi, kar pa bi vrglo slabo luč nanjo. Zaviršek (2000, str. 279) opozarja, da vodstvene strukture nemalokrat nasilne ekscese na deklarativni ravni zmanjšajo tako, da jih pripišejo bolnim, patološkim posameznikom (ker so bolni, ne morejo odgovarjati za svoja dejanja), tako pa tudi ustanovo distancirajo od zahtev zunanjih opazovalcev, da mora samoreflektirati svoje delovanje.

Lapajne (2012, str. 99) opozarja, da je v takšnih institucijah nujno, da za varstvo pravic uporabnikov skrbi nekdo, ki ne deluje znotraj institucije. Kljub temu da naj bi osebje v ustanovah delovalo v smer, da zagotavljajo kar največjo korist uporabnikov, vseeno deluje v službi ustanove, kar predstavlja konflikt in lahko pri uporabnikih povzroči občutek, da so neslišani. Da bi zagotovili njihovo največjo korist, bi jim morali biti v podporo neodvisni zagovorniki, ki bi informirali uporabnika o njegovih pravicah (Lapajne, 2012, str. 99).

Da bi o nasilju izvedela širša javnost, ki bi zahtevala izločitev povzročiteljev iz nasilnih institucionalnih okolij, je treba okrepiti pričevanja o osebnih izkušnjah z nasiljem. Pričevanje je pomembna funkcija socialnega dela, saj lahko na neki točki pridobi aktivistični naboj, ker je treba razmere spremeniti (Flaker, 2012). V prihodnosti potrebujemo socialno delo, ki »iz neme priče človeške bede postane ojačevalec glasu zatiranih« (Flaker, 2012, str. 44). Vprašanje, ki bi ga bilo na tej točki smotrno izpostaviti, je, ali so lahko (neodvisni) zagovorniki uporabnikov tudi novinarji.

2.2 Ohranjanje statusa quo v totalnih institucijah in vloga uporabniških organizacij

Za razumevanje hierarhičnih struktur znotraj totalnih institucij je zelo pomembno razumevanje sveta osebja, katerega bistvo delovanja je, da se morajo zavarovati pred agresivnimi uporabniki in ohraniti svojo celotnost, neokrnjenost, glede na to da so vsakodnevno v stiku z njimi, ki so deviantni, oziroma katerih dejanja so deviantne narave. Osebje mora pogosto tehtati med cilji

ustanove in tem, kaj je dobro za uporabnike, večino pa vodi misel, da nad njimi visijo moralni zakoni, vodstvo ustanove, nadzorovalni organi in sorodniki uporabnikov (Goffman, 2019).

Mali (2006, str. 26) trdi, da so v takšnih institucijah vedno v ospredju cilji ustanove, katerih namen je skrbeti za množico ljudi, ki so v ustanovi – življenje uporabnikov je zato zelo zaznamovano oziroma podrejeno pravilom in zbirokratiziranemu institucionalnemu aparatu. Če ima nekdo skrbstvene potrebe, je zaznan kot neenak, »biti odvisen in avtonomen je skonstruirano kot nezdružljivo« (Hrženjak, 2018, str. 221).

Uporabniki so za osebje »predmeti njihovega dela«, zato se »pogosto zgodi, da jih osebje obravnava kot neživa bitja« (Mali, 2006, str. 22). Mali (2006, str. 22) trdi, da so zaposleni med dvema ognjema – po eni strani morajo »ugoditi organizacijskim zahtevam po drugi pa pritiskom iz zunanjega okolja«.

Zakaj želijo totalne institucije ohraniti svoj primat, postaja vse bolj jasno v zadnjih letih, ko teče proces deinstitutionalizacije. Skupnostne službe so v primerjavi s totalnimi institucijami, ki jih pokonci »drži inertnost«, bolj labilne, saj jih ne uokvirjata fizična stavba in hierarhija osebja, kar je včasih za zaposlene v skupnostih službah težje (Flaker, 1998, str. 215).

Ponekod osebje še vedno ni pripravljeno pogledati na uporabnike onkraj medicinskega modela, pa čeprav proces deinstitutionalizacije v nekaterih evropskih državah teče že od 50. let prejšnjega stoletja (Flaker, 1998). Nekateri zaposleni namreč še vedno trdijo, da je ideja o običajnem življenju bolnikov z duševnimi težavami utvara, potencirajo misel, da bolniki ves čas potrebujejo ustrezno nadzorstvo, hkrati pa so kritični do kadra, ki dela v tovrstnih skupnostnih službah, saj da ta ni dovolj usposobljen za delovanje v duševnih krizah uporabnikov (Flaker, 1998). Deinstitutionalizacija temelji na dialogu in pomeni osvoboditev za vse – tako za zaposlene kot tudi uporabnike – vloga enih in drugih kot tudi svojcev se spremeni, kar pa je lahko predvsem za osebje strašno, saj se bojijo sprememb (Flaker, 1998). Osebje v totalnih institucijah nemalokrat svoje mesto v sistemu zagovarjajo z negativnima posledicama deinstitutionalizacije, ki pa sta resnični, proces deinstitutionalizacije je v primerjavi z ustaljenimi praksami totalnih institucij »bolj nepregleden in omogoča več nedoslednosti« (Flaker, 1998, str. 229).

Zakaj je na tem mestu v teoretični okvir ustrezno vključiti uporabniške organizacije? Ker se podton celotnega teoretičnega okvirja dotika vprašanja razmerja moči. V tradicionalnem smislu se namreč ni upoštevalo gledišča uporabnikov – ti niso bili vključeni v procese odločanja – temveč samo gledišča strokovnjakov (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002, str. 62). Ustrezno je

spregovoriti o strokovnem paternalizmu, za katerega je značilna vsevedna vloga, iz tega sledi, da strokovnjaki uporabnikom ne dajo mandata, da bi se sami organizirali – jim ne zaupajo, jim ne podeljujejo odgovornosti in verjamejo, da njihova organizacija ne bo uspešna (Videmšek, 2012, str. 109).

Če se navežem na že zapisano, lahko rečemo, da so uporabniška združenja ena »najpomembnejših oblik kolektivnega spominjanja travmatičnih dogodkov v socialnih institucijah (Zaviršek, 2000, str. 140). Ta so se dolgo borila, da bi javnost pripovedi njihovih članov razumela kot politizirane pripovedi in ne kot govoričenje ljudi, katerih legitimnost je vprašljiva (Berkenkotter, 2008 kot navedeno v Costa idr., 2012, str. 88).

Pripovedovanje osebnih izkušenj pomagajo prepoznati posameznikom, da je osebna izkušnja ene osebe pravzaprav izkušnja mnogih, kar lahko krepi celotno skupnost (Urek, 2005). Celotna skupnost je torej vključena v proces okrevanja ene žrtve. Ta lahko namreč žrtvi na podlagi lastnih izkušenj pojasni, da je vsak izmed njenih članov šel skozi vse faze okrevanja (šok, zanikanje, racionalizacija, jeza, krivda, žalost, žalovanje in okrevanje) (Zaviršek, 2018, str. 274).

Ideja uporabniških organizacij je popolnoma drugačna od tistih, ki jih vodijo strokovnjaki, saj velja načelo vzajemnosti (enkrat nekdo daje pomoč, enkrat jo prejema ali pa ta dva procesa celo vzporedno tečeta). Sogovornika sta si v tem odnosu enakovredna, nihče od njiju ne deluje po principu vrednotenja drugega, tako noben od njiju ne izgubi moči, cilj je krepitev celotne skupnosti, ki se izrazi tudi kot družbeni proces, ko se zgodijo spremembe v smislu družbenih struktur (Lamovec, 1999, str. 65–67).

3. Družbeno odgovorno novinarstvo kot partner etičnemu poslanstvu socialnega dela

3.1 Novinar kot zagovornik uporabnikov in njihovih pravic

Mediji so del našega vsakdana, ki nas ne obveščajo samo o dogajanju na lokalnem, nacionalnem in globalnem nivoju, temveč narekujejo, koliko pozornosti bo vsak od nas posvetil določeni temi (če mediji določeni temi posvetijo več pozornosti, ji bo tudi občinstvo posvetilo več pozornosti) (Bučar Ručman, 2011, str. 23). In ne samo to. Curran (2014, str. 31) piše, da morajo biti mediji platforma za različna stališča, tradicionalni model razumevanja medijev na medije namreč gleda kot na dvosmerni kanal komunikacije med oblastjo in tistimi, ki jim ta oblast vlada, pri čemer pa bi moral biti novinar na strani javnosti, ki v ospredje postavlja medijsko krepitev moči posameznikov. Lahko pa so tudi pristen in rutinski kanal za dialog, da bodo izkušnje uporabnikov in njihove ideje našle pot do odločevalcev (Urek, 2021, str. 197).

Prav zaradi vpliva novinarskega poročanja na javnost in dejstva, da ima tisto, kar je dobilo medijsko pozornost, »‘status resnice’«, Caf (2008, str. 347) trdi, da so »novinarji odgovorni za svoje prispevke«. Pripovedovali naj bi resnico, pa čeprav je resnica zaznamovana z nekaj novinarjeve subjektivnosti, nanje pa vplivajo tudi lovljenje časovnih rokov in druge omejitve pri delu (Poler Kovačič, 2004, str. 696).

Po drugi svetovni vojni se odpira potreba po javnem pripovedovanju, ki je v nasprotju z javnim molkom, in je bit sodobne družbe, saj gre za del procesa demokratizacije človekovega vsakdana (Zaviršek, 2000, str. 117). Za javni spomin »se je zgodilo samo tisto, o čemer se pripoveduje«, torej tisto, kar je iz sfere zasebnega prešlo v sfero javnega (Zaviršek, 2000, str. 118). V tradicionalnih kulturah ljudje še vedno mislijo, da je kolektivni molk korak k pozabljanju negativnih dogodkov in ne samo to – ljudi smo naučeni, da imajo samo pomembni posamezniki pravico, da govorijo – zato je pomembno, da ta mandat podelimo tistim, ki skozi zgodovino niso imeli možnosti pričati. Pomembno je poseči v družbeno ustvarjeni molk in oživiti osebno spominjanje, da ta dobi posluš in priznanje, da obstaja (še le v naslednji fazi lahko postane del javnega spomina). Prišel je zgodovinski moment, ko čedalje več ljudi hoče, da bi njihove osebne izkušnje postale delček javnega spomina in posledično delček javnih sprememb (Zaviršek, 2000, 120–122). Nujno je, da osebni spomin vseh s travmatično izkušnjo institucij »pride v prostor javnega, saj se sicer ljudem (strokovno osebje v zavodih, medicinsko osebje, znanstveniki itd.) ni treba soočiti s kolektivno travmo« (Zaviršek, 2000, str. 139).

Socialno delo ni samo pomoč posamezniku ali manjši skupini ljudi, prizadeva si namreč tudi za vzpostavitev boljših razmer v svetu, ki bodo bolj učinkovito naslavljalje potrebe

posameznikov in skupin. Tako na skupnostni kot na širši družbeni ravni »gre zlasti za dopolnjevanje in širjenje obstoječih pravic in storitev in za razvoj novih oblik (samo)organiziranosti in (samo)pomoči v skupnosti« (Rapoša Tajnšek, 2007, str. 10). Socialni delavec je skrbnik, ki ima nalogo, da omeji slabe izide za uporabnike tako, da obvladuje situacije, »v katerih bi varovanec utegnil biti ogrožen« (Flaker, 2024, str. 36).

Dokumentiranje – tisto, ki je nasprotje represivnemu in nadzornemu – je ena od oblik moči, pravzaprav je svojevrstna »interakcija med posameznimi družbenimi akterji« (Urek, 2005, str. 72). In to tisto dokumentiranje dogodkov in stanj uporabnikov, ki je na nasprotnem polu zapisovanja v institucijah, ki ga Zaviršek (2000, str. 148) poimenuje odmaknjeni stil pisanja (»so jo oddali; »so začeli urejati«). Ko so zgodbe zapisane, so že intervencija, saj niso same sebi namen, ampak so dejanja: »imajo realno moč kot dokazi, strokovna mnenja, uradna poročila itn., hkrati pa pomembno vplivajo na samopercepcijo uporabnikov« (Urek, 2005, str. 73). Zgodbe o uporabnikih totalnih institucij, ki se znajdejo v javnosti, namreč ne vplivajo samo na to, kako bodo drugi gledali nanje, temveč tudi, kako bodo oni začeli gledati sami nase. Tekom bivanja v tovrstnih institucijah namreč uporabniki prevzamejo o sebi sliko, ki jo slika institucija (Urek, 2005, str. 114).

Na relaciji uporabnik-socialni delavec je zelo pomembno vprašanje moči, ki jo ima socialni delavec, ki poseduje o uporabniku različne informacije. Njegova naloga je, da vodi uporabnika v procesu iskanja rešitve za njegovo situacijo, saj mora imeti uporabnik nadzor nad svojim življenjem (v tem procesu sta enakovredna (narativno socialno delo), njuna moč naj bi bila enakomerno porazdeljena) (Poštrak, 2008, str. 25).

Novinar bi se onkraj tega moral zavedati tudi svojega vpliva, avtoritete in nujnosti vzpostavljanja kontrole nad pristojnimi za nadzor vseh družbenih podsistemov. Našteto je v enačaju z močjo. O vplivu lahko govorimo takrat, ko (novinar) učinkuje na »spremembo ravnanj ali stališč drugih« (Dragoš idr., 2005, str. 30). Pri tem pa je treba poudariti, da je moč dobrina, ki ima omejen rok trajanja (Dragoš idr., 2005, str. 31). Iz tega sklepam, da bi moral novinar pred vsako objavo svojega članka premisliti o tem, za kaj želi izkoristiti svojo moč (kdaj bodo njegova dejanja še imela (pozitivne) posledice in kdaj ne več).

Za strokovnjake so pomembne zgodbe ljudi, ki so onkraj medicinskih diagnoz, saj te pripomorejo k destigmatizaciji in opolnomočenju (Urek, 2005, str. 139). Na tej točki si je zagotovo treba vzeti prostor za razlago termina opolnomočenje, saj je za nekatere strokovnjake ta izraz preozek. Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002, str. 60) pišejo, da je opolnomočenje

metoda socialnega dela, katerega namen je sogovornikovo pridobivanje občutka, da je sposoben sprejemati odločitve, hkrati pa da začenja razumeti, da so nekatera družbena prepričanja in ovire le družbeni konstrukti, ki jih lahko premosti, če prepozna svoje potenciale in razvija sposobnosti, s katerimi bo lahko razširil svoj vpliv in postal bolj samozavesten. Dragoš in sodelavke (2005, str. 38) na drugi strani problematizirajo izraz opolnomočenje, saj ta v pravnem smislu pomeni, »da je nekdo ali nekaj dobil(o) polno veljavo«. »Značilnost »opolnomočenja« je redistribucija virov moči (npr. zakonskih pristojnosti) z enega akterja na drugega, kar je le eden od možnih načinov krepitev moči, ni pa ne edini ne najpogostejši« (Dragoš idr., 2005, str. 38). Bolj smotrno se jim zdi uporabljati besedno zvezo krepitev moči, ki pomeni »prizadevanje za prerazporeditev moči uporabnikov socialnih storitev v smeri večje avtonomije njihovega življenja« (Dragoš idr., 2005, str. 38). Od tukaj naprej bomo zato uporabljali besedno zvezo krepitev moči.

Kljub tem pozitivnim posledicam, ki jih prinaša pripovedovanje t. i. žalostnih zgodb, pa ima pripovedovanje teh zgodb tudi negativno konotacijo. Strokovnjaki namreč na eni strani potencirajo in spodbujajo pripovedovanje teh zgodb, saj jih postavljajo v vlogo strokovnjakov, a žal ukalupljajo tistega, ki jo pripoveduje, zabriše njegove individualne lastnosti in je v javnosti prikazan le kot denimo uporabnik storitev psihiatrične klinike (Urek, 2005, str. 146).

Problematično je tudi, ko pripovedovanje osebnih zgodb preseže mejo zdravega okusa, ki postanejo že pornografske (Costa idr., 2012). V teh imajo eni vlogo pripovedovalcev in razkrivajo svoje najbolj intimne zadeve, drugi dosežejo olajšanje že samo s pasivnim spremljanjem tega, tretji pa se na račun prvih okoriščajo (Costa idr., 2012, str. 86).

Zapisovalci zgodb sicer pri zapisovanju uporabljajo različna sredstva, da bi dosegli točno določene želene učinke pri bralcih (Urek, 2005, str. 50). Ena izmed tehnik je »moralno kontrastiranje likov«, ko avtor deli like v zgodbi na dobre in slabe (Urek, 2005, str. 60). Pomemben je tudi izbor jezika zapisovanja teh zgodb, ki naj bi bil pozitiven, spoštljiv, neizključevalen, neponižujoč in nestigmatizirajoč (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 29).

»Ne pišemo o »problematičnih« družinah, ne označimo ljudi kot »nemotivirane, ne govorimo o »neurejenih« razmerah ali o »neiskrenosti« ljudi, »ki se nam niso odprli«. Namesto tega govorimo o družinah s številnimi problemi, govorimo o težavi socialne delavke, da še ni mogla vzpostaviti dovolj dobrega in živega odnosa sodelovanja; »neurejene razmere« opišemo v jasni instrumentalni definiciji problema vseh udeleženi« (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 29).

Spoštovanje tega načela pa je najmanj, kar bi morali zastopati tudi mediji, čeprav Wahl (2003, str. 21–23) opozarja, da mediji pogosto uporabljajo negativni sleng, ko pripovedujejo o osebah s težavami v duševnem zdravju. Kovačec in Merc (2012, str. 139) dodajata, da je problem

medijev tudi poudarjanje psihopatologije posameznika in ne poudarjanje njegovih lastnosti – težava je, »kadar mediji strokovne oznake uporabljajo za označitev ljudi in ne bolezni«. Človek, ki ima shizofrenijo, tako postane shizofrenik, na tak način pa se »dehumanizira na bitje brez vrednosti, pravic in življenja« (Kovačec in Merc, 2012, str. 139). Petrovec (2003a, str. 67) k temu pristavlja, da se pri poročanju o kriminaliteti pogosto srečujemo z jezikom, ki potencira sovraštvo in zavračanje, ki pa ni nič manj škodljiv kot nasilje.

Da se ne pogovarjamo o uporabnikih brez njih je tako etični imperativ kot tudi »sredstvo širjenja komunikacijskega prostora in preobrazba uporabnikovega položaja v njem« (Flaker, 2024, str. 107). Ta komunikacijski prostor odpira konflikt, ki pa je tudi povod za dogovor, s katerim bi morale biti sprte strani podobno (ne)zadovoljne. Na nasprotni strani uporabnika sicer pogosto ni strokovnjak, ampak kakšen »drug predstavnik družbene hegemonije« (Flaker, 2024, str. 107). Dejstvo je, da se šele izkušnje, ki so ubesedene in preverjene s strani drugega, »uskladiščijo kot vednost posameznikov in družbenih skupin« (Grebenc, 2001, str. 105).

Izpostavila bi tudi element dvoma, ki se pogosto pojavi pri zapisovalcih t. i. žalostnih zgodb (socialno delo zavrača vsakršen dvom v izkušnje uporabnikov) in element okrevanja (zapisovalci zgodb imajo moč, da uporabnikom dopovejo, da se lahko žalostna zgodba na neki točki konča) (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 33–35). Element dvoma izpostavlja tudi Flaker (2012, str. 160), ki potencira, da stigmatiziranim ne verjamemo, zato jih v interakciji razvrednotimo. Največkrat dvom izrazijo tisti poslušalci oziroma zapisovalci, ki nimajo lastne izkušnje, kar med drugim vzpostavi razliko med sogovornikom (neizkušeni mora zgodbi verjeti, verodostojnost daje pripovedovalcu že njegova izkušnja, ki jo zapisovalec nima). »Lastna izkušnja nastopi kot absolutni argument resnice« (Grebenc, 2001, str. 109). Omenjeni raziskovalci so sklepčni – izpovedane zgodbe postanejo del okrevanja, tudi Zaviršek (2018, str. 274) jih razume tako. Tovrstne zgodbe so protesti in pomenijo svojevrstno podporo žrtvam. Ne samo žrtvi, ampak celotni skupnosti žrtvam, ki o zlorabi še niso spregovorile, zato je še toliko bolj logično, da jih hočejo številni utišati (Zaviršek, 2018, str. 274).

Ena ob oblik socialnega dela je tudi t. i. skupnostno socialno delo, katerega najpomembnejši element je, da usmeri vrednost socialnega dela v kolektivne akcije, da bi z njimi zagotovili večjo varnost uporabnikov (Križanič, 2009, str. 57). Obratno od skupnostnega socialnega dela pa je socialno delo, ki ohranja status quo v družbi in daje moč tistim, ki so že tako ali tako privilegirani in močni (Williams in Keating, 1999, str. 130–132). Indirektno socialno delo po Flakerjevem mnenju (2012, str. 39) namreč spreminja ljudi v »socialne pohabljenice«, kar je negacija temeljnega načela socialnega dela. Namen socialnega dela v skupnosti pa je

mobilizirati vse, ki so zainteresirani delati socialno delo, tudi če v tem niso profesionalci, in tudi tiste, ki so in ki niso uporabniki socialnega dela, hkrati pa je njegov cilj »ukrepati zagovorniško v konkretnih situacijah« (Flaker, 2012, str. 40–41). Za izkoreninjenje problematičnih družbenih praks so torej pomembni tudi novinarji, ki o stiskah žrtev pišejo na etičen, korekten in nezavajajoč način, tako da ne vdirajo v zasebnost žrtve, če ta želi ostati anonimna.

Pogosto so medijski delavci sicer o problematiki neozaveščeni, hkrati pa jih medijski trg in družbene razmere silijo, da o primerih nasilja poročajo na rumen, senzacionalističen način. »Občinstvo in celotna družba se zato znajde pred vprašanjem, kaj lahko od medijev pričakujejo, kaj lahko zahtevajo in kaj lahko dejansko storijo« (Milosavljevič, 2003, str. 79).

Beyer in Figenschou (2018, str. 251) poudarjata, da morajo novinarji prepoznati nujnost ukrepanja v povezavi z neko družbeno temo in pritegniti pozornost občinstva, da se bo to mobiliziralo za družbeno akcijo. Problematično je sicer, ko mediji tako intenzivno poročajo o eni temi na način, da vplivajo na čustva občinstva, to pa ima lahko obraten efekt od želenega – občinstvo se lahko utruji, saj lahko intenzivna čustva sprožijo le polarizacijo mnenj, kar pa ne dopušča transformacije stališč in oblikovanje boljše rešitve, ampak samo sproži konflikt (Beyer in Figenschou, 2018).

Ena od funkcij množičnih občil je namreč nadzorna funkcija. Tako se jim reče zato, ker nadzorujejo državo, centre moči in vplivne posameznike, to pa »delajo v imenu državljskih in človekovih pravic, v imenu javnosti in za javnost« (Košir, 2003, str. 176).

Lahko bi torej rekli, da imajo novinarji vlogo psov čuvajev, saj so pomembni pri razširjanju razkritij žvižgačev, ker so četrta veja oblasti in ker so skrbniki pravice ljudi do obveščenosti, večino časa pa so realizatorji splošne dolžnosti klicanja na odgovornost tistih, ki so odgovorni za institucionalne pomanjkljivosti (Ceva in Mokrosinska, 2022, str. 389–390). Če vlogo novinarjev kot psov čuvajev vkomponiramo v t. i. tradicionalno teorijo razumevanja medijev, bi lahko rekli, da imajo novinarji nalogo prebiti podobo, ki jo slikajo institucije, oblast in pristojni organi za nadzor ter kaznovanje spornih praks, in razkriti zlorabe njihovih pooblastil (država ima namreč »monopol nad legitimnim nasiljem«) (Curran, 2014, str. 32).

V ta okvir novinarskega sporočanja spada tudi t. i. preiskovalno novinarstvo, za katerega je značilno, da razkriva dejstva, ki jih posamezniki ali institucije želijo prikriti (Šuen, 1994, str. 25). Za ta namen novinar ubira posebne tehnike in metode, svojo preiskavo pa skrbno načrtuje, tudi zato, ker so ta dejstva relativno pomembna za družbo – čeprav novinar v članku izpostavlja

posameznike, je lahko članek izredno pomemben za druge (neomenjene in tudi bodoče) žrtve, saj jih destigmatizira in opogumlja, da ukrepajo, hkrati pa javnost spodbuja k prepoznavanju nasilja in kritičnemu odnosu do nasilnih posameznikov ter senzibilnosti do žrtev. Torej, četudi preiskovalni novinar razkriva zgolj en odklon v okviru preiskovalnega novinarstva, te preiskovalne zgodbe odkrijejo napake sistema, ki take odklone omogočajo (Šuen, 1994). Pri tem Curran (2014, str. 33) sklene, da je naloga preiskovalnih novinarjev v današnji družbi in času to, da javnosti posredujejo vire in stališča žvižgačev, drugače mislečih članov elite, varuhov civilne družbe, nevladnih organizacij in raziskovalcev, ne pa da opravljajo nalogo njihovega nadomestka.

3.1.1 Žvižgač – novinar

Velikokrat novinar do informacij ne pride s svojim raziskovanjem, temveč informacije pridejo do njega, največkrat tako, da se nanj obrne žvižgač, ki je na nek način povezan z institucijo, v kateri se dogajajo nepravilnosti, in ima notranje informacije in dokaze o nepravilnostih. Želja žvižgača je, da bi sprožil korektivne ukrepe, ne pozna pa korakov, ki bi vodili do tega cilja, zato za pomoč prosi največkrat novinarje, ki delajo v novičarskih medijih, tudi ali predvsem zato, ker nima možnosti znotraj institucij, da bi se s temi nepravilnostmi prenehalo in da bi bili odgovorni zanje za to kaznovani (Ceva in Mokrosinska, 2022, str. 377–378).

Hartmann (2017, str. 20) za novinarje pravi, da so v poklicnem smislu dolžni, da sprožajo preplah, žvižgači pa praviloma niso »poklicni pobudniki preplaha«. Žvižgači so namreč tisti, ki na svojem poklicnem področju zaznavajo nepravilnosti, ki so ali protizakonite ali so ljudem nevarne, in se odločajo med tem, kar jim narekujejo poklicne obveznosti (varovanje podatkov) in državljansko obveznostjo. Hartmann (2017, str. 38) trdi, da žvižgači ne stojijo nasproti družbi, ji ne kljubujejo, ampak kljubujejo tistim, ki jo kvarijo in njihovim sokrivcem, ki ne spregovorijo. Žvižgač razkriva protislovja med tem, kar splošna javnost vidi, in realnostjo. Žvižgač stoji med »uradno različico in realnostjo dogodkov« (Hartmann, 2017, str. 38).

Ključna omejitev pri sodelovanju novinarjev in žvižgačev je, da viri z novinarji sodelujejo v tolikšni meri, v kolikšni verjamejo, »da bodo dobili ugoden, zanje koristen javni dostop«, zato ni vse odvisno od (ne)angažmaja novinarjev (Poler Kovačič, 2004, str. 692). Poler Kovačič (2004, str. 692) problematizira, da imajo večji dostop do novinarjev družbene elite, t. i. uradni viri, medtem ko imajo običajni ljudje, kot jih poimenuje, samo »pasiven dostop do medijev«, recimo takrat, ko postanejo sredstvo novinarskega upovedovanja (denimo kot žrtve).

3.1.2 Zagovorniški cilj je narediti krivice vidne

Zelo pomembno je spregovoriti tudi o pomembnosti zagovornikove neodvisnosti od institucije, v kateri je uporabnik, ki ga zagovarja. Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002, str. 82) trdijo, da je lahko zagovornik popolnoma neodvisen od ustanove samo takrat, ko ne prejema plačil a od njih – tako »je razbremenjen stalne razpetosti med koristmi uporabnika na eni strani in zagovarjanjem ali opravičevanjem pravil ustanove, ki ga plačuje, na drugi strani«.

Zanimiv je tudi del, v katerem strokovnjakinje (Zaviršek, Zorn, Videmšek, 2002, str. 116–118) govorijo o značilnostih zagovorništva in njegovih vrednotah. Med vrednotami je pomembno izpostaviti zavzemanje za tiste, ki imajo v družbi malo oziroma nič moči, sočustvovanje in pristranskost (zagovornik je vselej na uporabnikovi strani). Med značilnostmi pa je pomembno navesti vseh pet, saj bodo pomembne za razpravo o vprašanju, ali so tudi novinarji lahko zagovorniki. To so upoštevanje perspektive moči (zagovorniku je jasno, da so razmerja moči v nekem odnosu različna), naravnost k akcijskemu delovanju (zagovorniki so tisti, ki se zavedajo, da je za spremembe nujna akcija), jasno ter odločno nasprotovanje spornim ureditvam, praksam, predsodkom, delovanje na širšem (tudi političnem) nivoju (zagovornik gre izven sfere zasebnega in poseže v sfero javnega) ter vztrajnost in optimizem (da bo uspel v svoji nameri po izboljšanju razmer za uporabnika (v ožjem in širšem smislu).

Tovrstno (direktno) socialno delo, ki ga lahko generirajo ali socialni delavci, novinarji, kdo drug ali pa različni deležniki skupaj, naj bi vodila predvsem zagovorniška drža tistega, ki generira socialno delo. Generator naj bi bil zagovornik in ne posrednik (skrbi, da nihče ni preslišan), razgaljal naj bi krivice in se boril ne samo proti njim, ampak neposredno onemogoča, da bi do njih sploh prišlo. Generator naj bi bil tudi priča trpljenju (največkrat posredna), ki v naslednji fazi dobi aktivistični naboj in na tej točki postane glasnik zatiranih. Premisa direktnega socialnega dela je namreč, da ta stopa v skupnost (ne pričakuje, da človek pristopi k njemu, ampak on pristopi k njemu) (Flaker, 2012, 118–119). Načelo socialnega dela, ki ga kot ustreznega vidi Flaker (2012, str. 120–121) je nasprotovanje etiki molčečnosti (cilj je narediti krivice vidne), izhajati mora iz uporabniške perspektive, predvsem pa mora biti generator tovrstnega socialnega dela pogumen (mora rahljati svoje meje za višje cilje), odgovoren (odgovornost za direktno ravnanje), poznati pa mora tudi širši kontekst, saj je nujno, da ima informacije, ki bi mu lahko prišle prav pri reševanju uporabnikove situacije.

3.2 Novinarsko poročanje o nasilju v totalnih institucijah

Petrovec (2003b, str. 7–9) glede na izsledke svoje analize poročanja o nasilju v slovenskih medijih sklene, da je poročanje o nasilju v Sloveniji senzacionalistično in daje človeku občutek,

da je nasilja desetkrat več, kot ga je v resnici. Novinarji o nasilju poročajo na način, da v bralcih, gledalcih in poslušalcih potencirajo mišljenje, da so ukrepi pristojnih nezadostni, kar v njih spodbudi misel, da so soodgovorni za družbeno dogajanje, kar pa lahko privede tudi do negativnih posledic. Nekateri namreč prevzamejo pobudo in organizirajo različne (kolektivne) akcije, ki pa so lahko kontraproduktivne (Petrovec omenja t. i. vaške straže, zametki katerih so začeli nastajati takrat, ko se v javnosti pojavil občutek ogroženosti (npr. v času begunskega vala)). Na drugi strani medalje pa je molk medijev, ko se dogaja skrajno nasilje, pa o njem ne poročajo veliko, »včasih ga tudi načrtno zamolčijo, da se ohranijo miti in legende o poštenosti posameznikov ali družbenih sistemov« (Petrovec, 2003a, str. 67).

Raziskovalci, ki so raziskovali prezentacijo nasilja v kanadskih medijih med 2008 in 2019 nad starejšimi v institucionaliziranih okoljih (Funk, Herron, Spencer in Thomas, 2021), so glede na rezultate raziskave sklenili, da se v novinarskih člankih novinarji osredotočajo predvsem na odnose med uporabniki, v veliko manjši meri pa so zastopani odnosi med uporabniki in zaposlenimi. Funk, Herron, Spencer in Thomas (2021, str. 503) poudarjajo, da v večini prispevkov novinarji niso podali ustreznega konteksta in okoliščin dogajanja, ugotavljajo, da morda niso bili seznanjeni z njimi, so jih imeli za nepomembne ali pa jim je primanjkovalo časa, da bi se spuščali vanje, a dejstvo je, da bi to pomagalo k povečanju javnega razumevanja nasilnih dogodkov v institucijah. Ugotovitve raziskovalcev gredo v smer, da so novinarji osredotočeni na poročanje o tragedijah, ki v veliki meri temeljijo na poročilih pristojnih organov in raziskav, pa tudi na intervjujih s strokovnjaki s področja gerontologije, prava, sodstva, medicine, z družinskimi člani in prijatelji, ki največkrat pri bralcih/gledalcih/poslušalcih vzbudijo strah in prispevajo k stigmatizaciji. Jezik, ki je uporabljen v teh člankih, je poln metafor groze in strahu (prispevki so ponavadi tudi polni statističnih podatkov).

Čeprav so Funk, Herron, Spencer in Thomas (2021) raziskovali medijske objave o agresivnem vedenju med in nad osebami z demenco, pa lahko povlečemo vzporednico z njihovimi ugotovitvami za osebe z težavami v duševnem zdravju. Tudi te namreč novinarji pogosto opisujejo na način, da so nepredvidljive, da potrebujejo upravljanje in nadzor, poročanje pa je pogosto uokvirjeno s tragiko, ko jih novinarji prikazujejo, da so uporabniki žrtve svoje bolezni in so zato nasilni do sebe in drugih (Kovačec in Merc, 2012).

Razlaga širših posledic posameznih nasilnih dogodkov je nujna za razumevanje samega dogodka, trdijo Waddington, Badger, Bull (2005) in poudarjajo, da res lahko tovrstni novinarski prispevki reproducirajo stigmo, a pravijo, da imajo lahko tudi pozitivne posledice. Denimo nasprotujejo težnjam po normalizaciji agresije in ustvarjajo občutek nujnosti ukrepanja, ki je

ne samo profesionalne, temveč tudi moralne narave, predvsem če novinarji žrtvam dovolijo spregovoriti in jim verjamejo (Waddington, Badger in Bull, 2005).

3.2.1 Novinar, njegova odgovornost do javnosti in delodajalca

Ne smemo pa pozabiti tudi dejstva, da je novinar v službi, ki mu jo daje delodajalec, zato se je treba vprašati, kaj ga vodi pri njegovem delu (ali prevladuje odgovornost do delodajalca, do sebe ali do javnosti). Če ga vodi predvsem odgovornost do njegovega delodajalca, bo zaznal potencial zgodbe, ki je bila med občinstvom dobro sprejeta, in bo z njo nadaljeval (vsaka naslednja zgodba pa je ponavadi še bolj nasilna, saj odjemalci pričakujejo več od prejšnjich) (Potter, 1999, str. 232–235). Da se bodo novinarji vztrajno upirali svojim urednikom, ki zagovarjajo nasilno vsebino, je iluzorno pričakovati, je jasen Petrovec (2003b, str. 43), saj je doseči veliko gledanost/poslušanost/branost brez nasilja zelo težko, to »pomeni namreč vpreči v novinarsko snovanje domišljijo, napor in ustvarjalnost onkraj cenjenih, a učinkovitih receptov«.

Novinarje pri njihovem delu sicer vodi novinarski kodeks (prvi je bil sprejet leta 1991, drugi, sedaj veljaven, pa leta 2002). Petrovec (2003b, str. 39) je do obeh kritičen, pravi, da sta oba pomanjkljiva, o sedaj veljavnem pa pravi, da »ni prinesel večje odgovornosti novinarja glede poročanja o nasilju, storilcih in žrtvah«.

Čeprav sem v prejšnjih vrsticah o odjemalcih medijskih vsebin razpravljala kot o potrošnikih, pa mi kritični pogled onkraj tega dovoljuje, da nanje pogledam kot na kritične državljane, ki medije ne dojemajo samo kot zabavo, temveč razumejo, da imajo mediji tudi nadzorniško funkcijo (četrti veja oblasti). Del občinstva namreč pričakuje, da bodo novinarji braniki njihovih pravic, kot državljani pa pričakujejo tudi, da bodo prispevali k splošni družbeni blaginji (Hasebrink, Herzog in Eilders, 2007, str. 77–78).

3.2.2 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za žrtve nasilja

Poleg senzacionalnega poročanja je posebej nevarna praksa novinarskega poročanja uporaba stereotipov, posledica takega poročanja je namreč zmanjševanje žrtvinega zaupanja v družbene podsisteme, predvsem ko gre za opravičevanje nasilja (relativiziranje in opravičevanje nasilja sicer ni več modna praksa). Novinar mora biti pazljiv pri uporabi besed in fotografij, saj lahko z njimi povzroči sekundarno viktimizacijo žrtve – žrtev lahko v procesu intervjuja, ob objavi prispevka in ob odzivih znancev, neznancev in javnosti občuti sram – neustrezno je tudi, da novinar špekulira o motivih, kaj je človeka pripeljalo do tega, da je bil žrtev, saj se lahko ob tem počuti, da je sam kriv za to, da je bil zlorabljen. Nujno je novinarjevo zavedanje, da večina

ljudi še vedno verjame informacijam, ki jih posredujejo mediji, zato javnosti ne smejo posredovati zavajajoča in špekulativna sporočila (v tem primeru namreč žrtev skorajda nima možnosti, da bi ovrgla ta sporočila) (Vymětal, Vitoušová, Čírtková in Kloubek, 2008).

Nadalje lahko govorimo o tem, da lahko novinarji z neustreznim poročanjem o nasilju in zlorabah povzročijo sekundarno viktimizacijo žrtve. Caf (2008, str. 356) pravi, da gre v tem primeru za dvojno zlorabo, saj zlorabljeni ni samo žrtev zlorabe, ampak postane tudi »medijska žrtev«. Novinar bi se moral zavedati, da je odjemalec njegovih vsebin tudi žrtev, njegovo opisovanje zlorabe in posledic zlorabe pa pokaže njegov odnos do nje in nasploh do družbe, ki jo soustvarja (Caf, 2008, str. 358).

Novinarstvo, ki je prepredeno s čustvi, je lahko profesionalizirano, če je v nasprotju s senzacionalističnim novinarstvom, ki čustva uporablja za dramatiziranje ali celo za izigravanje občinstva pa tudi žrtev, njegov cilj je populistične narave. Nekritično poročanje o osebnih zgodbah ljudi, ki je nabito s čustvi, lahko pripelje tudi do viktimizacije osebe, ki je delila svojo zgodbo in jo je novinar napačno predstavil, hkrati pa je na tak način izgubil tudi njihovo zaupanje. Nujno je poudariti, da tovrstno novinarstvo zahteva veliko kritičnega premisleka tako novinarja kot njegovega urednika in medija nasploh. Strategije, ki bi jih morali novinarji zasledovati pri poročanju o osebnih zgodbah, ki povzročijo čustva pri odjemalcih tovrstnih vsebin, so poudarjanje integritete ljudi, ki so delili svojo zgodbo, nujno je zaščititi njihovo dostojanstvo in se izogibati pokroviteljskemu načinu obravnave teh tem in dojemanja žrtev ter viktimizaciji (Pajnik, 2024, str. 193–194).

Na drugem polu senzacionalističnega novinarstva in novinarstva, ki temelji na dodatni stigmatizaciji uporabnikov, je novinarstvo, ki žrtvam aktivno pomaga. To novinarstvo je informirajoče, ker nudi informacije žrtvam, kje najdejo pomoč, hkrati je z njimi solidarnostno. S tem, ko razpravlja o učinkih zlorabe na življenje žrtve, pomaga tudi drugim žrtvam razumeti svoje odzive. Za takšno novinarstvo je zelo pomembno spremljanje zgodbe uporabnika od objave prispevka do točke, ko jo reši (čeprav je novinarstvo primarno namenjeno razkritju negativnih družbenih praks, pa je na dolgi rok za družbo nujno, da poroča tudi o pozitivnih izidih osebnih zgodb, ta poročila pa morajo biti opremljena z informacijami, kdo je žrtvi pomagal in kako, hkrati pa morajo vsebovati stališča ekspertov z namenom doseganja sistemskih sprememb in povečanja stopnje preventivnih dejavnosti) (Vymětal, Vitoušová, Čírtková in Kloubek, 2008, str. 51–52).

Novinar bi se moral v vsaki akciji krepite moči katerekoli družbene skupine ali posameznika zavedati, da to še ne pomeni nujno izboljšanja razmer za te družbene skupine ali posameznika, to pa bi se morali zavedati tudi ali predvsem uporabniki, pomembno pa je tudi, da novinar ne obljublja učinkov, ki jih morda ne bo mogel doseči. Če se uporabniki že pred akcijo seznaniijo z morebitnimi tveganji, je verjetnost smiselnosti akcije večja, četudi ne bo privedla do pričakovanih ciljev. Ta premisa velja tudi v zaostrenih razmerah, ko je nasilje nadrejenih nad podrejenimi tako hudo, da se zdi, da nimajo pravice do odločanja o čemer koli. Dejstvo je namreč, da v še tako radikalnih razmerah »nikomur ne more biti odvzeta sposobnost odločanja o lastni bilanci«, samo nabor stroškov in možnih dobitkov je v takih razmerah zožen (Dragoš idr., 2005, str. 43).

Novinarji, uredniki in z njimi celoten ustroj medijske hiše bi morali poskrbeti za to, da se pripadniki manjšin v njihovih občilih »ne stereotipizirajo in ne obravnavajo na diskriminatoren način«, to pa bi med drugim dosegli s tem, da bi posamezne dogodke postavljali v kontekst (večina konfliktov in drugih situacij ima namreč neko zgodovino) (Petković, 2006, str. 16). Medijske podobe uporabnikov namreč največkrat reproducirajo stereotipe (Grebenc, 2001, str. 107), čeprav v 20. členu Kodeksa novinarjev Slovenije (2002) piše:

»Novinar se mora izogibati narodnostnim, rasnim, spolnim, starostnim, verskim, geografskim in drugim stereotipom ter podrobnostim, ki so povezane s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom, socialnim položajem ali drugimi osebnimi okoliščinami posameznikov in skupin«.

3.2.3 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za zaposlene v totalnih institucijah

Angleški raziskovalci (Archer idr., 2019) so v svoji raziskavi raziskovali, kakšen vpliv ima novinarsko poročanje o nasilju zaposlenih nad uporabniki na zaposlene v teh institucijah. Večina vprašanih je izrazila jasno prepričanje, da tovrstno poročanje spodbudi izboljšanje prakse, čeprav se včasih zdi, da je cilj poročanja samo ta, da se določi krivca. Le majhno število intervjuvanih pa je dejalo, da tovrstna poročanja spodbudijo institucije k razmisleku, kakšna preventivna dejanja bi morala izpeljati, da bi preprečila varnostne incidente.

Intervjuvani so bili sicer sklepčni pri tem, da so incidenti različno intenzivni, a je kljub temu treba poročila o incidentih izpolniti takoj, saj so v nadaljnji fazi zelo pomembne tiste prve podrobne informacije o dogajanju (Archer idr., 2019). Tesnobo sicer čutijo, ko pomislijo na to, da bi bili kot zaposleni odgovorni za nek incident. Strah jih je poročanja o tem, ker jih je sram pred kolegi, hkrati pa poudarjajo, da tovrstni dogodki vplivajo na dinamiko tima. In ne samo to. Dejstvo je, da želijo ohranjati ugled svojega poklica, zato so nekateri pojasnili, da se vodstvene strukture lahko izogibajo poročanju o incidentih, da bi ohranili ugled institucije. Še

več – večje število poročil oziroma ponavljajoča odklonska dejanja se lahko brez ugotavljanja krivca pripišejo osebi, pri čemer pa poudarjajo, da je velik problem pomanjkanje kadra, ki pa ga, kot enega izmed razlogov, vodstvo ne bo navedlo, saj bo to vrglo slabo luč nanj (Archer idr., 2019).

Intervjuvanci so navedli, da je razlog za veliko incidentov psihopatologija uporabnikov (pravijo tudi, da so verbalni napadi tako pogosti, da jih največkrat ne navedejo v poročilih), jasni so bili tudi, da je njihovo poročanje zelo odvisno od tega, kdo je žrtev incidenta (Archer idr., 2019). Prvi razlog je ta, da nekdo neko dejanje razume kot nasilje, nekdo drug pa ne, drugi razlog pa je ta, da je sistem bolj učinkovit, ko je žrtev nasilnega dejanja zdravnik, in manj učinkovit, ko je žrtev nasilnega dejanja negovalno osebje. Intervjuvanci so bili sicer jasni – policija ne ukrepa, kot bi morala, in to jim povzroča tesnobo, zato menijo, da prijava nima večjega učinka, pri čemer sebe razumejo kot žrtve, saj pravijo, da so prijave s strani zaposlenih drugače tolerirane kot prijave s strani uporabnikov – za te pravijo, da naj bi jih policija bolj resno preiskovala. Pravijo, da so slabe izkušnje s policijo in tožilstvom prinesle posledico, da je število prijav in poročanj o varnostnih incidentih manj, kot bi jih bilo sicer, zaposleni pa so jasni – treba bi bilo predrugačiti postopke prijav in poročanj, da bi pospešili poročanje o incidentih in učenje iz njih (Archer idr., 2019).

Mali (2006, str. 27) dodaja, da v totalnih institucijah trčita kultura uporabnikov in kultura zaposlenih ena v drugo, obe pa vplivata na klimo in dogajanje v ustanovi, prav vodstvo pa bi moralo biti pozorno na obe »ter skrbeti, da negativni elementi ene in druge kulture ne rušijo podobe ustanove in življenja v njej«.

3.2.4 Posledice novinarskega poročanja o nasilju v totalnih institucijah za novinarje, ki poročajo o njih

Novinarstvo je področje, s katerim se lahko ukvarja marsikdo, pa čeprav za to nima ustrezne izobrazbe (veliko držav nima razvitega niti formalnega izobraževanja za novinarje) niti karakternih značilnosti za opravljanje tega poklica (Verhovnik, 2017). Problem je, ker mediji nimajo obveznih pravil o tem, kako poročati o nasilju, nesrečah in tragičnih dogodkih, novinarje pri njihovem delu vodijo usmeritve, ki so plod delovanja nevladnikov, ampak te praviloma ne zajemajo sankcij (med neformalnimi sankcijami lahko sicer naštejemo tudi izrinjanje novinarja, ki so ga na novinarskem častnem razsodišču »obsodili«, da je o čem nekorektno poročal, iz novinarske sredine) (Verhovnik, 2017, str. 210). Problematično je tudi to, da so novinarji prepuščeni sami sebi, ko gre za soočanje s psihičnimi in drugimi posledicami poročanja o tovrstnih dogodkih (Verhovnik, 2017).

Verhovnik (2017, str. 211) kot najpomembnejši dejavnik pri delu novinarjev izpostavlja njihovo psihično odpornost, to je tudi sklep raziskave, ki jo je delala med nemškimi novinarji. Med sklepi sicer našteva tudi pomembnost (ne)izkušenosti novinarja in njegove starosti, novinarjeve empatije, preteklih negativnih/pozitivnih izkušenj z žrtvami in tovrstnim poročanjem, hkrati pa poudarja, da novinarji ne pričakujejo, da bi tekom izobraževanja ali dela dobili znanje o delu z žrtvami (nasilja) in pričami. Verhovnik (2017, str. 217) zaključuje, da veliko odgovornost nosijo uredništva, ki še vedno zaostajajo pri vzpostavljanju poklicnih standardov, iz rutine v premislek jih občasno pripelje le negativna izkušnja z žrtvijo, povzročiteljem, pričo ali sorodnikom žrtve, povzročitelja ali priče.

Pogosto se novinarji v preiskovalnem zagonu ne zavedajo nevarnosti, ki so ji izpostavljeni tekom preiskovanja občutljivih tem in po objavi prispevka, prav tako se le redki zavedajo dolgoročnih negativnih učinkov na njihovo življenje in delo. Tisti, ki se v profesionalnem smislu ukvarjajo s človeškimi tragedijami, so izpostavljeni večjim tveganjem kot ostala populacija, da bodo doživeli izgorelost in da bodo imeli težave v odnosih (zaradi posttravmatskih težav), posledično pa je pri takih osebah večje tveganje za povečano uživanje alkohola in zdravil (Vymětal, Vitoušová, Čírtková in Kloubek, 2008, str. 65). Navedeni avtorji sicer navajajo, da je korak stran od tveganj razčiščevanje svojih izkušenj in njihovo deljenje z ljudmi, ki nas bodo razumeli.

Med posledicami, ki lahko doletijo novinarje (tudi njihove urednike in medije nasploh), ko poročajo o nasilju in drugih občutljivih temah, so tudi t. i. SLAPP tožbe. Gre za tožbe onemogočanja udeležbe javnosti, ki so največkrat odškodninske narave in so namenjene dolgotrajnemu finančnemu izčrpavanju tistih, ki so kritični. Eden izmed intervjuvancev raziskovalk Kerševan in Poler (2003, str. 2496), ki sta raziskovali problem SLAPP tožb v slovenskem medijskem prostoru in izvajali intervjuje z medijskimi delavci med novembrom 2022 in julijem 2023, je dejal, da je SLAPP tožba »zelo prefinjen in sprevržen način, da se nekdo, ki ima moč, spravi na nekoga, ki opravlja svoje delo in skuša družbi nekaj vrniti«.

Kerševan in Poler (2023) med ugotovitvami, ki jih je prinesla njuna raziskava, naštevata, da večina toženih novinarjev in urednikov ne priznava, da so te tožbe vplivale na njihovo nadaljnje delo – da bi manj ali pa drugače pristopali k pokrivanju perečih tem. Večina jih razlaga, da to dojema kot del njihovega dela. So bili pa bolj zgovorni, ko so razlagali o tem, da so tožbe vplivale na njihove mlajše sodelavce, samostojne delavce in druge, ki delajo v manjših medijih (npr. lokalnih ali pa spletno preiskovalnih), prav tako so bili jasni, da te tožbe vplivajo na celotno novinarsko skupnost. Raziskovalki trdita, da kljub temu da so intervjuvanci zanikali

vpliv SLAPP tožb na njihovo delo, je bilo iz njihovih drugih odgovorov zaznati, da so imele negativne posledice na njihovo delo – prinesle so večjo previdnost pri obravnavanju perečih tem, ki lahko na dolgi rok prinese celo nepripravljenost pokrivanja določenih tem, vplivale so na počutje ter družinsko življenje in življenje. Toženi so namreč žrtve različnih dejavnikov, kot naštevata Kerševan in Poler (2023), med najbolj perečimi pa bi izpostavila uredniško podporo in pravno varstvo s strani delodajalca, treba pa bi bilo premisliti tudi o sistemski regulaciji grožnje SLAPP tožb, ki visi nad nami novinarji.

Simon, Lauría in Flores (2023, str. 6) sklenejo, da tako vlade kot zasebni akterji uporabljajo zelo inovativne načine, kako uporabiti pravo kot palico, in ugotavljajo, da je svoboda medijev ogrožena. To izhaja tudi iz dejstva, da se v zadnjih letih dogaja vse več pravnih napadov nanje, njihov namen pa je utišanje poročanja v javnem interesu – njihova raziskava je namreč pokazala, da se kar polovica novinarjev in medijskih hiš srečuje s pravnimi napadi, katerih cilj je finančno izčrpavanje novinarjev in medijskih hiš. Novinarje poskušajo diskreditirati s pomočjo tega, da jih obtožijo obrekovanja, namen je seveda preprečevanje javne razprave in zaščita vplivnih posameznikov pred legitimno kritiko, v nekaterih bolj radikalnih sistemih pa gredo še korak dlje in poskušajo novinarje diskreditirati s pomočjo tega, da jih obtožijo drugih dejanj, ki niso povezani z njihovim novinarskim delom (posledica tega je največkrat samocenzura) (Simon, Lauría in Flores, 2023). Če torej pogledamo globalno, Simon, Lauría in Flores pišejo (2023, str. 46), da so lahko posledice za novinarje tako kazenske kot regulativne in upravne narave, vsem skupaj pa je skupno to, da onemogočajo svobodno delovanje medijev.

Našteto jasno dokazuje, da je delo z ranljivimi skupinami za raziskovalca zelo zahtevno (posledice se kažejo tako v fizičnem kot čustvenem smislu). Lee (1993, str. 16) pravi, da ima raziskovalčevo delo zelo velik vpliv na njegovo osebno življenje, zato mora prej premisliti, kako bo zmanjšal njegove negativne učinke.

Premislek, čeprav morda nekoliko preveč idealističen, gre v smer, da posamezni primeri ustreznega poročanja o odklonih znotraj institucij novinarstvo in novinarje postavijo (nazaj) na piedestal psov čuvajev. S takimi primeri dobre prakse namreč uspešno utrjujejo svojo vlogo kot vlogo tistih, ki imajo dolžnost, da posredujejo, sprejmejo, obdelajo in raziščejo informacije (žvižgačev) ter jih razkrijejo (to javnost, ki je naročnik, zahteva predvsem od novinarjev, ki delajo v javnih medijih), tovrsten pogled javnosti nanje pa je tudi predpogoj, da se novinarji lažje identificirajo s tem, da imajo skorajda uradno politično vlogo s tem, ko opozarjajo na (domnevne) institucionalne napake (Ceva in Mokrosinska, 2022, str. 379).

3.2.5 Pozitivni in negativni učinki poročanja o nasilju za splošno javnost

Še tako dober zakonodajni okvir in še tako podrobno definiran etični kodeks ne moreta v zadostni meri ustrezno regulirati in določiti »prave meje sporočanja o nasilnih dejanjih v medijih« (Caf, 2008, str. 358). Če neustrezno poročanje o občutljivih temah ne povzroči nobenih odzivov s strani javnosti, lahko tovrstno poročanje (četudi je prevladujoče) postane popolnoma sprejemljivo (občinstvo je postalo neobčutljivo na to vrstne teme). A Caf (2008, str. 358) poleg navedenega problematizira tudi odsotnost miselnosti vseh nas, ki smo odjemalci tovrstnih medijev, da smo soodgovorni »za njihovo vsebino in podobo sveta«.

Dejstvo je, da ima poročanje o nasilju tako kratkoročne kot dolgoročne učinke na javnost. Dokazano lahko pri odjemalcih tovrstnih medijskih vsebin povzroči agresivnost, predvsem pri otrocih, ki se s pomočjo medijev naučijo nasilnih reakcij, nesenzibilnosti do pojavov nasilja in žrtev nasilja ter strah, saj lahko človek začne razmišljati o tem, kdaj bo tudi sam postal žrtev (Potter, 1999, str. 25).

Potter (1999, str. 41) trdi, da je sklep raziskav s tega področja jasen – prikazovanje nasilja v medijih dejansko poveča prisotnost nasilja v družbi – zato morajo mediji in novinarji premisliti o svojem poročanju o nasilju in sprejeti ukrepe, da bodo zmanjšali škodo, ki jo prinese prikazovanje nasilja v javnih občilih. Pravi, da medijski producenti nemalokrat pozabijo na družbeno odgovornost, ker so preveč zaslepljeni s ciljem, da morajo pritegniti čim več odjemalcev – nasilje namreč v njih sproža močna čustva, ki jih vzpodbujajo, da vztrajajo pri tovrstnih vsebinah –, zato bi morali svojo programsko shemo preoblikovati tako, da ne bi šla predaleč s prikazovanjem nasilja. Problematično je sicer tudi to, da mediji velikokrat prikazujejo nasilne like kot reformatorje, ki bodo spremenili svet z nasilnimi dejanji in ga očistili deviantnosti.

Novinarji so oblikovalci javnega spomina, ki je »dovoljeni spomin« (Urek, 2005, str. 225). Zaviršek (2018, str. 94) namreč trdi, da je govor o sprejemljivih temah v javnosti dovoljen (v ospredju so herojske smrti, smrti zaradi dolgotrajnih bolezni), govor o stigmatiziranih osebah pa ne, »različne racionalizacije pa že vnaprej zmanjšujejo težo prihodnjih pričevanj«.

Z osebnimi zgodbami ljudi namreč novinarji pretrgajo družbeni molk in skupinsko pozabljanje določenih dejstev, zlasti, če gre za zgodbe, ki jih družba skupinsko in tudi profesionalno zanika (Urek, 2005, str. 228). Da ima družbeno odgovorno poročanje o nasilju tudi pozitivne učinke, potrjuje Društvo psihologov Slovenije (2023), saj ta poveča senzibiliziranost do pojavov nasilja, poveča ozaveščenost, kar omogoča preprečevanje takšnih dogodkov, spodbuja

sočustvovanje z žrtvami, hkrati pa hrabri žrtve, naj poiščejo pomoč oziroma opogumijo posameznike, ki imajo stik z žrtvami, naj jih spodbujajo k iskanju pomoči, kar lahko rezultira celo v izkušnjo povezanosti in solidarnosti družbe kot celote.

3.2.6 Naslovnik je lahko potrošnik medijskih vsebin ali pa nosilec dejanj

Naslovnik je, kot sem nakazala že v zgornjih vrsticah, lahko le potrošnik medijskih vsebin, in s tem ravnanjem nadaljuje tudi v prihodnje, lahko pa v tej zgodbi »ravna kot avtonomna in odgovorna oseba« (Poler Kovačič, 2005, str. 119). Poler Kovačič (2005) takšnega naslovnika imenuje za nosilca dejanj, saj premišljuje o slišnem in videnem in ni samo pasiven sprejemnik, temveč v svojem odzivu izraža svoje mnenje, predloge in pripombe. Takšen naslovnik pa ima za svojega najtesnejšega sodelavca novinarja, ki deluje v okviru t. i. javnega (državlanskega oziroma skupnostnega) novinarstva, saj je tovrstno novinarstvo podrejeno potrebam skupnosti (Hardt, 1996, str. 30).

Novinarji sodelujejo v oblikovanju družbene zavesti, kaj je pomembno in kaj ni, o čem se je nujno pogovarjati in o čem ne, torej lahko rečemo, da vodijo tudi oblikovanje odnosa do ranljivih skupin. Ranljive skupine pa se v medijih pojavljajo kot kolektivi, novinarji le redko izpostavijo posameznike. Ker te skupine nastopajo kot kolektivi, vsem posameznikom znotraj nje apriori pripadajo značilnosti, ki veljajo za to skupino. Neredko so te medijske podobe postavljene po načelu »mi-oni«, pri čemer so oni tisti, ki odstopajo od družbenih norm (stereotipizacija) (Pajnik, 2003, str. 89–92).

3.2.7 Profesionalizacija čustev in utemeljevanje čustvenosti kot način vključevanja občinstva

V zadnjih letih v ospredje prihaja tudi novinarstvo, ki vpliva na čustva naslovnika, kot sem napisala že zgoraj. Na prvo žogo sicer tovrstno novinarstvo povezujemo z rumenim, senzacionalističnim novinarstvom, ki ima za svoj osnovni cilj, da pridobi čim več odjemalcev, druga možnost pa je, čedalje bolj pogosta, da se doseganje čustvenosti pri občinstvu izkazuje kot oblika vključevanja javnosti, ki lahko na ta račun med njenimi posamezniki poveča ozaveščenost o družbenih problemih.

Pajnik (2024, str. 182–184) v svoji raziskavi med slovenskimi novinarji ugotavlja, da se je v zadnjem času zgodil obrat iz tega, da so novinarji (sicer argumentirano) nasprotovali čustvom kot delu novinarstva, saj so ga razumeli kot pomanjkljivega. Na mesto tega je stopilo dejstvo, da vnovič vrednotijo čustva kot elemente novinarske profesionalnosti, in to, da objektivnost in čustvenost nista v nasprotju, ampak sta soobstoječa novinarska standarda, je pa res, da čustvenost zahteva več ohranjanja stikov z viri kot objektivnost.

Ugotovitve Pajnik (2024, 190–191) gredo sicer tudi v smer, da za novinarje čustva niso nekaj, s čimer bi utemeljili zgodbo, ampak kot dodatki, ki pa si jih lahko privoščijo predvsem tisti, ki večkrat poročajo o določeni temi in so specializirani za določen žanr, nekateri pa celo menijo, da lahko čustva uničijo argumente in zameglijo bistvo ter dejstva. Njena raziskava med slovenskimi novinarji je sicer jasno pokazala, da je večina novinarjev kritična do tovrstnega novinarstva, saj menijo, da taki novinarji uporabljajo strategijo čustev predvsem za to, da ne potrebujejo vlagati dodatnega časa za podajanje dodatnega konteksta, za vzbujanje zanimanja s pomočjo škandala ali celo za to, da prikrivajo svojo nevednost. Raziskovalka na podlagi svoje raziskave sklene, da je profesionalizacija čustev in utemeljevanje čustvenosti kot način vključevanja občinstva v demokratično javno sfero boj proti trendom razvrednotenja medijev. Slovenski novinarji namreč razumejo razliko med neprofesionalno in profesionalno rabo čustev in ugotavljajo, da lahko čustva dopolnjujejo racionalne razmisleke in prispevajo k ozaveščenosti in so povod za začetek javne razprave o pomembnih družbenih temah (Pajnik, 2024, str. 194–196).

4. Opredelitev problema

Ključno vprašanje današnje družbe je, zakaj in koliko je novinarstvo še pomembno, če pa se zdi, da lahko novinarjevo nalogo opravlja vsakdo, ki ima dostop do interneta. Novinarja v današnjem svetu pri njegovem delu bolj kot kadarkoli omejujejo ekonomske in časovne omejitve, kar rezultira v dejstvo, da so vse bolj odvisni od informacij zunanjih deležnikov, saj sami nimajo kapacitet za raziskovanje (Singer, 2019). Novinarja naj bi sicer vodila etika in odgovornost do javnosti, saj je novinarstvo v končni fazi namenjeno povečanju individualnega in družbenega blagostanja (McIntyre, 2015, str. 34).

Bro (2008) ločuje med aktivnim in pasivnim novinarjem. Pasivni spremlja sosledje dogodkov in je ves čas v bitki s časom, želi biti prvi z objavo neke novice, njegov cilj je razširjanje zgodbe, za posledice te pa se ne zanima. Nasprotno od njega se aktivni novinar zanima za posledice objave neke zgodbe. Bro (2008) trdi, da še vedno, kljub trenutnim razmeram v svetu, obstaja želja po aktivnem novinarstvu, cilj katerega je pomagati občinstvu pri reševanju njegovih težav in ni njegov cilj samo ta, da s prstom pokaže na krivice in odgovorne za te krivice.

Pri novinarki Smajila opazimo, da v članku *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* iz 31. maja 2023 piše na način, kot bi zgodbo zapisovala v socialnem delu, zato se je smotrno vprašati, kakšno je bilo njeno poročanje, če ga analiziramo s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu. Načela tovrstnega zapisovanja, kot jih našteva Urek (2005, str. 96) so namreč toplo, osebno ter neformalistično pisanje in poročanje o uporabnikih – prevladujoča vrednota, ki mora voditi zapisovalca, je zavzetost za koristi uporabnika – in je nasprotno od novinarskega pisanja, ki se omeji na »tiste, ki so daleč od izkušnje« (Urek, 2005, str. 117). Pisanje, ki je v skladu z zakonitostmi socialnega dela, ohrani subjektivnost vseh deležnikov, kar sicer lahko privede tudi do konflikta med njimi (Urek, 2005, str. 118). Posameznik znotraj socialnega dela ni več »reprezentant neke kategorije fenomenov, temveč nas zanima sam po sebi«, zanima nas njegova definicija njegovih izkušenj, ki nam kot profesionalcem dajejo materijo, s katero se je nujno ukvarjati (Urek, 2005, str. 134).

Ko novinarji poročajo o zlorabah, največkrat naletijo na značilne sistemske odzive institucij, ko povzročitelji zanikajo in otežujejo možnost žrtvam, da povedo svojo zgodbo. To počnejo na več načinov, denimo prepričujejo žrtve, da so same krive, da se jim je zgodila zloraba, jih kaznujejo (jih na primer osamijo od drugih) in nadzorujejo njihove besede ter dejanja na različne načine (Urek, 2005, str. 194). V svetu nasilja se sicer zelo pogosto dogajata procesa spreminjanja skrbi v nasilje in normalizacije nasilja, predpogoj zanju pa je psihologizacija,

torej, da na primer povzročitelji nasilja trdijo, da so bili nasilni v svoji skrbi za deprivilegirane člane družbe zato, ker jih je strah zanje (Zaviršek, 2018, str. 27).

Zanikovalci so sicer različni deležniki (včasih tudi mediji), zato Zaviršek (1994, str. 154) trdi, da ni potrebno samo opozarjanje in dialog z javnostjo o teh temah, temveč to, da institucije najprej poimenujejo probleme, ki jih imajo, in predrugačijo svoje odgovore ter odnos do vprašanja različnih zlorab.

Je Smajila zaznala, da je pripovedovanje lahko upor proti političnemu toku, kar v svoji knjigi *Zgodbe na delu* namiguje Urek? Osebne zgodbe lahko glasove ljudi, ki si te zgodbe lastijo in jih pripovedujejo, »patologizirajo, jih spreminjajo v žrtve ali pa glasu dajo moč, ki spreminja in krepi« (Urek, 2005, str. 222). Novinar mora biti odvetnik tistih, »ki nimajo močnih predstavnikov«, in izpostavljati neravnotežje moči v družbi (Poler Kovačič, 2011a, str. 49). Če novinar uporablja »napadalne ali izrazito interpretativne načine sporočanja«, se zelo pogosto sklicuje na ideal delovanja za javno dobro (Poler Kovačič, 2011a, str. 59).

V magistrski nalogi iščem in pojasnujem razmerja med novinarji, žrtvami, uporabniškimi organizacijami, zaposlenimi na UPK Ljubljana in pristojnimi organi za nadzor ter odpravljanje odklonov. V Sloveniji tovrstne službe, kot je že več kot trideset let nazaj ugotavljala Zaviršek (1994, str. 154), »še vedno niso pozorne in senzibilizirane na problematiko skritih vzrokov za duševno trpljenje«. Obstaja torej nevarnost, da se na zlorabe odgovori z že znanimi odgovori, torej z medikalizacijo, diagnostizacijo in hospitalizacijo (Zaviršek, 1994).

Ključno vprašanje je, ali lahko rečemo, da je novinar, ki dela družbeno odgovorno novinarstvo, zagovornik uporabnikov. Zagovornik uporabnikov je namreč tisti, ki je pripravljen prisluhniti uporabniku in mu s tem potrditi, da so tudi njegove misli vredne pozornosti, hkrati pa poskuša doseči »vsaj to, kar uporabniku legitimno pripada« (Lamovec in Flaker, 1993, str. 32). Zagovornik torej poskuša zagovarjati interese uporabnika tako, kot da bi bili njegovi lastni (Lamovec in Čufer, 1993, str. 28).

4.1 Raziskovalna vprašanja

R1: V kolikšni meri lahko v načinu zapisovanja, ki ga je uporabila novinarka spletnega portala N1 Barbara M. Smajila v članku z naslovom *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*, prepoznamo načela zapisovanja v socialnem delu?

R2: Kako so odzive pristojnih na novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana doživeli novinarji in uporabniške organizacije na področju duševnega zdravja?

R3: Kako so se na poročanje spletnega portala N1 o nasilju na UPK Ljubljana odzvali novinarji?

R4: Kakšne posledice so zaradi novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana nosile žrtve ter priče nasilja, zaposleni na UPK Ljubljana in novinarji?

5. Metodologija

5.1 Vrsta raziskave

V magistrski nalogi sem uporabila mešan raziskovalni pristop, ki je kombinacija različnih metod kvalitativnega raziskovanja. Odgovor na prvo raziskovalno vprašanje sem dobila s pomočjo analize sekundarnega gradiva, besedne analize članka *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* iz 31. maja 2023, ki sem ga analizirala s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu in realizacije osnovnih novinarskih načel ter ciljev. Za odgovor na drugi del prvega raziskovalnega vprašanja pa sem izvedla intervjuje, in sicer sem novinarje vprašala, katera načela in novinarske cilje so zasledovali pri svojem poročanju (podati so morali tudi samooceno realizacije naštetega), predstavnike uporabnikov (predstavnike treh uporabniških organizacij) pa sem vprašala, kako so novinarji poročali o tej občutljivi temi z vidika ustreznosti v razmerju do žrtev in (nekdanjih ter sedanjih) uporabnikov storitev UPK Ljubljana.

Intervjuji so se tudi v mojem raziskovalnem primeru kot v mnogih drugih izkazali kot pomembna metoda, saj v njej subjekt (raziskovani) pride do besede, kar je pomembno s treh vidikov, kot najpomembnejšega razumem, da raziskovalec s kvalitativno metodo raziskovanja preučevanega proučuje v njegovem vsakdanjem življenjskem kontekstu (Mesec, 1998, str. 28). V takšni raziskavi raziskovalca ne zanima pogostost ponavljanja določene strukture variabel, ampak raznolikost teh, torej raznolikost oblik doživljanja določene situacije in življenja (Mesec, 1998, str. 73).

Zatekla sem se k polstrukturiranim intervjujem, saj nisem želela omejevati sogovornikov. Spraševanje je bilo ustno, enkratno in individualno (Mesec, 2009, str. 213–215). Vse intervjuje sem izvedla v živo in jih s soglasjem intervjuvancev snemala, da sem bila v pogovoru prisotna in se na povedano odzivala, hkrati pa sem se s tem izognila nevarnosti, da bi pri zapisovanju izpustila pomembno vsebino. Iz posnetkov sem nato izdelala transkript za vsak intervju in jih v kasnejši fazi ustrezno analizirala.

Osnovo raziskovalnega dela magistrske naloge sem torej gradila na analizi sekundarnega gradiva (članka avtorice Smajila, ki je obravnaval problem fizičnega in psihičnega nasilja nad uporabniki UPK Ljubljana in je vseboval pričevanja žrtev in prič nasilja) in intervjujev novinarjev ter predstavnikov uporabniških organizacij.

Analizo novinarskega poročanja novinarja Rečnika z VAL-a 202, novinarke Ponudič Šiško s TV SLO in novinarja Zavrtanika z MMC-ja sem časovno zamejila (njen začetek je prvi članek

novinarke Smajila, ki je bil objavljen 31. maja 2023, njen konec pa 28. februar 2025 (skupno torej 21 mesecev)).

5.2 Teme

Teme raziskave v magistrski nalogi so (ne)ustreznost poročanja z vidika načel zapisovanja v socialnem delu novinarke portala N1 Smajila v članku *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* iz 31. maja 2023, ki je sprožil niz odzivov različnih javnosti, in posledice članka ter medijskega poročanja nasploh za žrtve, priče nasilja, zaposlene na UPK Ljubljana in novinarje. Zanimalo me je tudi, kakšen je bil odziv pristojnih na pričevanja o nasilju in kako so njihove odzive doživljali novinarji ter uporabniki, katerih zastopniki so uporabniške organizacije. Zanimiv vidik, ki sem ga želela osvetliti, pa je tudi odziv novinarske javnosti znotraj javnega servisa na poročanje spletnega portala N1 o nasilju na UPK Ljubljana. Zanimalo me je, ali so delo novinarke Smajila razumeli kot povod za svoje delo, katere cilje in načela so zasledovali pri svojem poročanju o tej občutljivi temi, kakšne strategije novinarskega upovedovanja so ubrali in kako uspešni so bili pri tem, tudi ali predvsem z vidika spodbude sprememb na ravni institucije in države.

5.3 Merski instrumenti in viri podatkov

Osnovni vir podatkov je bil članek novinarke Smajila z naslovom *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* iz 31. maja 2023. Članek sem analizirala z vidika perspektive načel zapisovanja v socialnem delu in realizacije osnovnih novinarskih načel ter ciljev. Pri drugem delu raziskave pa so bili podatki pridobljeni z delno standardiziranimi intervjuji, pri katerih sem uporabila vodili za intervju (Mesec, 2009) (v Prilogah). Vodilo je spisek osnovnih tem, ki se od »vprašalnika razlikuje po tem, da vsebuje le manjše število tem in ne podrobnega spiska vprašanj z naprej navedenimi možnimi odgovori« (Mesec, 1997, str. 113).

5.4 Populacija in vzorec

Populacijo raziskave so predstavljali novinarji in strokovnjaki iz uporabniških organizacij s področja duševnega zdravja iz Slovenije, ki primer dobro poznajo. Ker sem zaradi izpostavljenost primera in zaščite žrtve lahko dostopala le do posameznih informantov, sem oblikovala vzorec, ki ga opredeljujem kot namenski vzorec, čeprav sem se zavedala, da obstaja možnost, da vzorec ne bo prikazal lastnosti večje populacije (Flaker idr., 2019, str. 117).

Intervju sem opravila s sedmimi osebami – štirje med njimi so novinarji, trije pa predstavniki enih najvidnejših uporabniških organizacij v Sloveniji. Med novinarji sem kot prvo intervjuvala

novinarko spletnega portala N1 Smajila, in sicer 26. 11. 2024, ki je s svojim člankom *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* 31. maja 2023 sprožila niz medijskih objav na to temo, pognala kolesje pestrega političnega dogajanja in odprla širši družbeni pogovor o obstoju spornih praks znotraj UPK Ljubljana in podobnih institucij, (ne)demokracije ter togosti tovrstnih institucij. Onkraj njenega poročanja pa me je od samega začetka razmišljanja o magistrski nalogi zanimalo predvsem ravnanje javnega servisa, ki je v največji meri v službi državljanov, torej Radiotelevizije Slovenija oziroma njegovih novinarjev. Glede na to da javni servis v osnovi sestavljajo televizijski, radijski programi in spletni portal MMC, se mi je zdelo smotno, da iz vsake vrste medija zberem po enega sogovornika. 27. 11. 2024 sem opravila intervju z novinarjem Gorazdom Rečnikom, ki dela na Radiu Slovenija, natančneje na VAL-u 202. VAL 202 sem si ob različnih radijskih programih, ki jih ponuja Radio Slovenija, izbrala zato, ker je najbolj poslušan program Radia Slovenija in poleg informativnih vsebin (ki ne bodo del moje magistrske naloge) ponuja poglobljene prispevke na najrazličnejše teme (Rečnik je v analiziranem časovnem obdobju pripravil tri daljše oddaje na to temo). Skoraj tri mesece kasneje, natančneje 25. 2. 2025, sem opravila intervju z novinarjem spletnega portala MMC Miho Zavrtanikom, ki je bil v analiziranem časovnem obdobju avtor največ člankov na analizirano temo (avtorjev člankov na to temo je bilo sicer v analiziranem časovnem obdobju poleg Zavrtanika še najmanj osem njegovih sodelavcev, nekaj objavljenih prispevkov pa je bilo samo povzetkov prispevkov kolegic z radia in televizije). Dva dni kasneje, torej 27. 2. 2025, pa sem opravila še intervju s Heleno Ponudič Šiško, sodelavko informativnega programa TV Slovenija 1. Pomembno se mi je zdelo, da intervjuje opravim v dveh različnih časovnih obdobjih, saj se je na politični in sistemski ravni v vmesnem obdobju marsikaj dogajalo, zato se mi je zdelo, da bodo tudi rezultati bolj relevantni.

Trije intervjuvanci pa so predstavniki enih najvidnejših uporabniških organizacij v Sloveniji, ki so se v analiziranem časovnem obdobju pojavljali v medijih in v posameznih momentih komentirali posamezne dogodke, dejanja in politično dogajanje v medijih in/ali so v analiziranem časovnem obdobju opogumljali svoje člane in jim nudili podporo, ko so na plano privreli spomini o podobnih izkušnjah, ki so jih usmerjali naprej na ustrezne institucije. 26. 11. 2024 sem intervjuvala Toneta Vrhovnika Strako z Društva Poglej!, ki je tudi sam nekdanji uporabnik storitev UPK Ljubljana, 28. 11. 2024 Andrejo Štepec s ŠENT-a, ki je prav tako tudi sama nekdanja uporabnica UPK Ljubljana, naslednji dan, torej 27. 11. 2024, pa še Tilna Recka z Društva Altra.

Vse intervjuvance sem povprašala tudi o posledicah novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana za žrtve in priče nasilja ter zaposlene na UPK Ljubljana. Predvsem novinarji so imeli namreč z njimi redne stike. Sprva sem sicer želela zapeljati svojo magistrsko nalogo v smer, da bi merila posledice za navedene deležnike na način, da bi intervjuvala prav njih, a se tega po nasvetih sogovornikov nisem lotila. Kot povedo moji sogovorniki v intervjujih, so se namreč ti na neki točki umaknili iz medijev, nekaterih je bilo zelo strah, tudi za življenje, zato je bilo ustrezno, da jih nisem dodatno izpostavljala.

5.5 Zbiranje podatkov in empiričnega gradiva

Sekundarno gradivo, ki sem ga analizirala, je bil članek *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* iz 31. maja 2023. Pridobila sem ga na spletnem portalu N1. Za intervjuje pa sem se dogovarjala preko različnih kanalov – službenih e-naslovov in družbenih omrežij, v kasnejši fazi dogovarjanja z vsemi sogovorniki tudi po telefonu. Intervjuji so potekali na vnaprej dogovorjeni lokaciji v živo in niso trajali več kot eno uro (neformalnega dela pogovora ne štejem v ta časovni okvir). Izvajala sem jih novembra 2024 in februarja 2025.

Otvorila sem jih z neformalnim pogovorom, predstavitevijo teme raziskovanja in namenom raziskave. Obrazložila sem jim, kako bom varovala osebne podatke, če bodo želeli ostati anonimni, a so vsi po vrsti dejali, da želijo biti v magistrski nalogi navedeni z imenom in priimkom. Podpisali so tudi soglasje, s katerim so potrdili sodelovanje v raziskavi in to, da jih lahko v magistrski nalogi navajam z osebnim imenom. Prosila sem jih tudi, če lahko pogovore snemam, vsi njihovi odgovori so bili pritrdilni.

Kot sem napisala že zgoraj, sem sprva načrtovala, da bodo sogovorniki tudi posamezniki, ki pripadajo populaciji žrtev nasilja na UPK Ljubljana, da mi bodo sami predstavili svoj pogled, svoje doživljanje s svojimi besedami. Ta metoda bi bila nasprotujoča hegemonski in bi dala glas izključenim (Pajnik in Bajt, 2009). To naj bi bil načeloma tudi glavni namen socialnega dela, kot ga razumem sama. Pa vendar sem po globljem premisleku in pogovoru z novinarko Smajila ugotovila, da je glede na stanje bolje, da neposredno vključenih ne vključujem v raziskovalni del magistrske naloge. Večina (nekdanjih/sedanjih) zaposlenih in (nekdanjih/sedanjih) uporabnikov, ki so o dogajanju pripovedovali novinarki Smajila za potrebe članka, je namreč v nadaljevanju dogajanja utihnila (ni več dajala izjav), saj jih je (bilo) strah posledic, nekateri od njih so dobivali tudi grožnje. Proti novinarki Smajila, njeni odgovorni urednici in proti mediju N1 pa je UPK Ljubljana vložila tudi odškodninske tožbe.

Zaradi trenutnega stanja in skrbi, kakšne bi bile lahko posledice za zaposlene in uporabnike, ter zaradi sklepa, da bom o tem, kakšne ukrepe so sprejeli pristojni, bolj verodostojne podatke pridobila od drugih, posredno vključenih, sem intervjuvala te, ki niso bili neposredno vključeni v dogajanje, pa vendar so dogajanje od blizu spremljali in bili do dogajanja kritični, hkrati pa imajo kontakte z (nekdanjimi/sedanjimi) zaposlenimi in uporabniki (tudi žrtvami in pričevalci) ter imajo zato notranje informacije o dogajanju. Poleg tega so intervjuvanci zaradi svojih bogatih izkušenj sedanje stanje postavili v kontekst, ki je vključeval dogajanje v preteklosti, in kritično ocenili (ne)dejanja pristojnih.

Tudi zaradi strahu nekaterih intervjuvancev, da bi zaradi svojih odgovorov, ki so jih podali za potrebe magistrske naloge, nosili posledice, celotnih intervjujev z njimi v zaključno delo ne bom prilagala, saj mi je vodilno načelo, da jih ustrezno zaščitim.

5.6 Obdelava in analiza podatkov

Posnete intervjuje sem večkrat poslušala in jih nato prepisala na računalnik (transkript). Pridobljene podatke sem analizirala s postopkom kvalitativne analize (izbrane enote besedila sem tematsko analizirala) (Mesec, 2007, str. 27).

6. Rezultati z razpravo

6.1 Analiza novinarskih člankov o nasilju na UPK Ljubljana s perspektive načel zapisovanja v socialnem delu in realizacije osnovnih novinarskih načel ter ciljev

6.1.1 Razlikovanje dejstev od interpretacij in izogibanje vrednostnim sodbam

Če o članku *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* govorim kot o celoti, bi rekla, da v njem avtorica zelo dobro ločuje dejstva od interpretacij. Kljub temu da so žrtve nasilja objektivizirane, niso nosilke problema, saj novinarka v ospredje postavi problem neustreznega odzivanja pristojnih in nesenzibilnost do pojavov nasilja, ki jih našteva in opisuje v nizu. Kot piše Urek (2005, str. 121–122), je lahko nizanje golih dejstev dobro, »saj se avtorica s takim situacijskim opisovanjem izogne odvečnim interpretacijam in vrednostnim sodbam«. Vrednostne sodbe naj ne bi bile del besedila, ki je napisan v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, saj so te »nepotrebni opisi uporabnikov, ki vsebujejo eksplicitna ali implicitna mnenja in vrednote zapisovalca« (Poštrak in Urek, 2008, str. 66).

Poštrak in Urek (2008, str. 68) sicer opozarjata še, da zapisovalci zgodb pogosto zdrsrnejo v zapisovanje na podlagi »dostopnih moralnih formulacij«, ko like, o katerih pišejo, »gradijo v skladu z moralnimi konvencijami«, česar Smajila v članku ni počela.

Nujno je sicer tudi to, da novinar preudarno izbira vizualni material, da ta ne posega v dostojanstvo žrtve in ostalih vpletenih, to pa »velja tako za simbolne, arhivske slike kot za fotografije s kraja dogodka« (Matko in Horvat, 2016, str. 17). Novinarka je v članek vključila videoposnetke, v katerih je priča nasilja opisovala primere nasilnih ravnanj (njena identiteta je zakrita), simbolične slike, ki ne posegajo v dostojanstvo žrtev in ostalih vpletenih, in dve fotografiji, ki prav tako ne posegata v dostojanstvo žrtev in ostalih, na eni je generalni direktor UPK Ljubljana, na drugi pa takratni vodja urada za nadzor, kakovost in investicije v zdravstvu (UNKIZ).

Prav tako je pomembno, da pri poročanju o nasilju novinar naredi jasno ločnico med dejstvi in komentarji ter izkušnjami žrtev in odzivi pristojnih (Matko in Horvat, 2016, str. 16). Pri zapisovanju tako občutljivih izkušenj je nujno, da zapisovalci razlikujejo tudi med svojimi mnenji in konkretnim dogajanjem (Poštrak in Urek, 2008, str. 65), s čimer Smajila ni imela težav. Dejstvo je, da je v zapis vključila interpretacije vseh vprašanih (Poštrak in Urek, 2008, str. 65), pri vseh primerih nasilja pa je poudarjala, da je dala prostor in možnost spregovoriti vsem, ki so bili posredno ali neposredno povezani s primerom, kar je zatrdila tudi v intervjuju z mano.

Če vzamemo primer pričevanje žrtve, ki je zajeto v podnaslovu *Boksali so ga v trebuh, roke, mednožje*, je Smajila dala prostor neimenovanemu avtorju prijave, ki je bil priča nasilju, ki ga opisuje in zaradi katerega sam »ne upa več iskati pomoči« (N1, 2023a). Smajila zapiše, da dogodku iz prijave nihče od njenih sogovornikov ni bil priča, doda pa, da jih je več »potrdilo, da "se takšne stvari dogajajo"« (N1, 2023a). Njeni sogovorniki so potrdili, da ne gre za osamljene primere nasilja, ampak da se fizično nasilje nad pacienti dogaja, pa ne le izjemoma, največkrat pa je nasilje posledica maščevanja neustreznega obnašanja pacientov do zaposlenih (največkrat ob sprejemu). Generalnega direktorja UPK Ljubljana je z vsemi primeri seznanila, v odzivu na navedeni primer pa je dejal, da gre »nedvomno za konstrukt z namenom škodovanja UPK Ljubljana, njenim zaposlenim in pacientom« (N1, 2023a). Smajila ga je soočila tudi z navedbami sogovornikov, da se fizično nasilje nad pacienti pogosto dogaja, te navedbe pa je zavrnil.

Da je Smajila iskala potrditev od več oseb je bralcu evidentno tudi v delu članka, ki opisuje tretji primer opisanega nasilnega ravnanja na UPK Ljubljana in ga Smajila naslovi z *Incident z mladostnikom v dvigalu* (N1, 2023a). Incident je novinarki Smajila potrdil eden od fantovih svojcev, več zaposlenih in vodja zdravstvene nege na eni od enot UPK Ljubljana. Tudi o tem incidentu je Smajila povprašala generalnega direktorja UPK Ljubljana, ki ji je zagotovil, da so izvedli strokovni nadzor glede tega primera, da pa ni bilo mogoče ugotoviti dejanske odgovornosti in k temu dodal, da je »naznanilka umaknila izjavo«, to pa je potrdil tudi vir novinarke (N1, 2023a).

V primerih, o katerih obstajajo poročila (o incidentu, pritožbi in/ali izvedenem nadzoru), je Smajila pridobila poročila (N1, 2023a). Na primer v primeru pacientke, ki je bila hospitalizirana na sprejemnem oddelku in za katero svojec zagotavlja, da je bila pretepena s strani zdravstvenih tehnikov, je Smajila pridobila kopijo poročila o incidentu, v katerem piše, da je pacientka začela groziti in žaliti osebje, zato so zoper njo izvedli posebni varovalni ukrep. Smajila je tudi o tem incidentu poizvedovala tako pri generalnem direktorju UPK Ljubljana kot pri policiji, ki je prejela prijavo svojca, tako direktor kot policija pa sta zanikali, da bi ugotovili kakršnekoli nepravilnosti.

Smajila je pridobila tudi poročilo o strokovnem nadzoru Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije, ki je obravnavala šesti opisani primer nasilnega ravnanja, ki ga Smajila uvede s podnaslovom *Pacienta naj bi pretepali in ga vlekli za moda*, v katerem piše, da »je klinika jeseni 2022 prejela pritožbo mame pacienta, ki je bil aprila 2020 hospitaliziran na sprejemnem oddelku, kjer naj bi zaposleni izvajali fizično nasilje nad njim« (N1, 2023a). Smajila je o

dotičnem primeru od virov pridobila podrobnejše informacije, in sicer so ji povedali, da so »ga tehniki pretepali po telesu in vlekli za moda« (N1, 2023a). Generalni direktor UPK Ljubljana je novinarki Smajila potrdil, da so pritožbo res prejeli, da pa jih je mama pacienta poklicala »potem, ko je gledala prispevek o nasilju na Kosovu« (članek bralcem omogoča, da takoj kliknejo na link od prispevka z naslovom *Posnetek neverjetne krutosti: negovalka pretepa oskrbovanko, sliši se tudi smeh*), da pa interni strokovni nadzor ni ugotovil nepravilnosti (N1, 2023a).

Za potrebe članka je Smajila iskala odziv tudi od drugih deležnikov, za katere je ocenila, da je njihov odziv pomemben. V članek je tako vključila odziv zastopnic pravic oseb na področju duševnega zdravja, zastopnici pacientovih pravic in namestnika varuha človekovih pravic.

Tudi v intervjuju z mano je poudarila, da je zasledovala načela nesenzacionalističnega poročanja in nepristranskosti, želela je iskati potrditev s strani več različnih virov, veliko pozornosti pa je pred objavo namenila razmišljanju o pogostosti pojavov primerov nasilja na UPK Ljubljana: »Najprej sem potrebovala nekaj časa, da sem razčistila, ali so to neki obskurni primeri, ki se zgodijo enkrat na deset let, ali je to nekaj zaskrbljujoče pogostega« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Tudi novinarka Ponudič Šiško je poudarila, da se je njeno celotno uredništvo zavedalo občutljivosti teme, zato so še dodatno preverjali resničnost izpovedi »domnevnih žrtev« in »kako jih komentira vodstvo«, pa čeprav cilj »pogostejše komunikacije z vodstvom pred kamero« ni bil uresničen, saj je vodstvo izjave pred kamero »pogosto zavrnilo« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

Tudi Zavrtanik med cilji svojega novinarskega poročanja navaja predstavitev vseh plati zgodb, saj se je zavedal kompleksnosti situacije (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

6.1.2 Zapisovalec, ki izkušnjam ljudem verjame

Pri načelu, da zapisovalec izkušnje ljudi jemlje resno in jim verjame, ne gre samo za načelo pri zapisovanju v socialnem delu, ampak gre za temeljno spoštovanje do ljudi, kar je najpomembnejše izhodišče socialnega dela (Poštrak in Urek, 2008, str. 70). »Izkušnjam ljudi, o katerih nam pripovedujejo v svojih zgodbah, ne prisluhnemo le zato, da bi si takoj potem kot strokovnjaki mislili svoje« (Poštrak in Urek, 2008, str. 70). Da je pomembno, da se žrtvam verjame, je dal novinarki Smajila vedeti tudi svojec ene od žrtev, ki je odziv UPK Ljubljana komentiral z besedami: »Najlažje je biti nasilen do teh pacientov, saj jim itak nihče ne verjame« (N1, 2023a).

Da je nujno, da zapisovalec izkušnjam ljudem verjame, so v intervjujih z mano poudarjali predvsem predstavniki uporabniških organizacij, pri tem je bil najbolj slikovit Vrhovnik Straka, ki je poudaril, da so ravno zato, ker je Smajila med poročanjem zasledovala to načelo, njeno delo razumeli kot nekaj čudovitega (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Novinarko so »sprejeli kot kvalificiranega sodelavca ali pa zaveznika, še boljši izraz« in jo spodbujali, »da gre naprej« in ji podelili tudi nagrado za izjemen doprinos s stališča preživelcev (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Tudi Recko je v intervjuju z mano poudaril, da je bilo z gledišča zasledovanja načela verjeti izkušnjam ljudem novinarkino poročanje ustrezno in zelo pomembno (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

6.1.3 Ohranjanje zapisovalčeve subjektivnosti

Zapisovalec zgodb, ki zapisuje v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, mora ves čas zapisovanja iskati konsenz med tem, da ohrani pravo mero subjektivnosti, hkrati pa ne sme postati literat. Če bi namreč zapisovalec pri zapisovanju zgodb v preveliki meri zašel v osebni slog zapisovanja, bi to lahko povzročilo nejasnosti (Postrak in Urek, 2008, str. 72).

Načelo ohranjanja zapisovalčeve subjektivnosti, ki naj bi bilo del zapisovanja, ki je v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, sicer trči v novinarska načela. Novinar naj bi namreč zasledoval premiso objektivnosti, čeprav je to iluzorno. Pojem subjektivnosti namreč trči v pojem verodostojnosti – med njima je vedno konflikt (Gans, 1980). »Toda če so konvencije, ki pomenijo verodostojnost, dovolj izpolnjene oziroma upoštevane, naslovnik novinarskemu diskurzu zaupa, da predstavlja resnico« (Laban in Poler Kovačič, 2007, str. 66).

Čeprav je Smajila v članku zasledovala premiso objektivnosti, pa si je dovolila vnesti nekaj subjektivnosti pri primeru, ki ga je podnaslovila s *Pretepali so me po vsem telesu*, in o katerem je pridobila tudi nekaj izpisov iz zdravstvene dokumentacije, v katerih je več psihiatrov povzelo žrtvine navedbe, kar pa so pospremili s pojasnilom, »da je “nanašalen“ do osebja oziroma do tehnikov, kar pomeni, da zaradi bolezni meni, da mu ti želijo slabo« (N1, 2023a). Smajila je bila na tej točki članka subjektivna, saj je pojasnila, da je nasilno vedenje lahko posledica bolezni, pa vendar v nadaljevanju problematizira, da se takšne navedbe o nasilju pripišejo zgolj bolezni. Da je včasih vnašanje subjektivnosti nujno, je poudarila tudi v intervjuju z mano: »Nekaterih izjav ali pa dejstev ne moreš kar tako nekritično povzemati in poslati med ljudi« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

6.1.4 Soustvarjanje pri zapisovanju

Že v uvodnem delu v članek *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju* Smajila navede, da se je za potrebe tega članka pogovarjala s številnimi sogovorniki, ki so potrdili, da so bili žrtve ali priča nasilja (N1, 2023a). To je dobro s stališča tega, da javnost nima nikakršnega povoda, da bi nasilje minimalizirala. Bralcu je že takoj jasno, da se je Smajila pri zapisovanju držala ključnega načela zapisovanja v socialnem delu, in sicer da je uporabnikom zagotovila udeležbo pri zapisovanju (Poštrak in Urek, 2008, str. 55). Da je vključevanje predstavnikov manjšin v primerih, ko novinarji poročajo o njih, nujno, in to ne le kot »pasivne objekte«, opozarja tudi Petković (2006, str. 16).

Največ izzivov pri zasledovanju tega načela je sicer imela novinarka Ponudič Šiško. Da je pridobiti izjavo pred kamero, še posebej pri tako občutljivih temah, težko, pa čeprav bi si kot novinar želel, da žrtve soustvarijo novinarsko zgodbo, je v intervjuju večkrat poudarila. Dodaja, da so kljub temu dosegli cilj, da so nekateri nekdanji pacienti spregovorili pred kamero in pravi, da je marsikdo »z izpovedjo želel zaceliti stare rane, govoriti o krivicah, ki so jih čutili«, prav tako pa so s kolegi sogovornike nadalje usmerjali na Ministrstvo za zdravje, ki je pod takratnim ministrom Bešič Loredanom zbiralo pričevanja o nasilju (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

6.1.5 Zaščita ranljivih skupin je v javnem interesu z namenom doseganja sistemskih sprememb in spodbude žrtev, da poiščejo pomoč

Smajila pred pričevanji žrtev in prič (v posebnem okvirju, obarvanem in izstopajočem od drugih delov besedila) navede, da so se »preverjanja indicev o nasilju lotili resno in poglobljeno«, hkrati pa poudari, da gre za pomembno temo v javnem interesu (N1, 2023a). Da gre pri poročanju o nasilju za javni interes pravita tudi Matko in Horvat (2016, str. 1), saj s tovrstnim poročanjem novinarji in njihovi sogovorniki opozarjajo na sistemske nepravilnosti, »na pomanjkljivosti v delovanju državnih organov in sistemov pomoči«. Znotraj istega okvirja Smajila spodbudi žrtve, naj poiščejo strokovno pomoč, in poudari, da namen članka ni odvracati posameznikov od iskanja pomoči, temveč nasprotno – zaščititi pravice najbolj ranljivih skupin, med katerimi so tudi uporabniki s težavami v duševnem zdravju (N1, 2023a). To je z vidika socialnega dela in etike novinarskega poročanja ustrezno, saj je ustrezno poročanje tisto, ki daje javnosti jasno sporočilo, da je prav, da žrtve poiščejo pomoč, avtorici smernic za poročanje o nasilju pa priporočata celo, naj novinarji pri poročanju o nasilju vključijo informacije, kje lahko najdejo pomoč (Matko in Horvat, 2016, str. 16), česar sicer Smajila ni naredila.

Smajila ne le, da se zaveda pomembnosti uresničevanja javnega interesa, ampak je pri njenem delu to njeno najpomembnejše načelo, kot je zagotovila v intervjuju z mano. Poudarila je, da so (množinska raba glagola nakazuje, da ima v mislih svoje uredništvo, medij kot celoto) zelo tehtali, ali je objava pričevanj o nasilju v javnem interesu, saj so se zavedali, da bi lahko ljudi s tako zgodbo prestrašili, »da bi lahko oklevali pri tem, da grejo poiskati pomoč« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Kljub zavedanju morebitnih tovrstnih posledic za osebe s težavami v duševnem zdravju so se odločili za objavo zgodb(e) tudi ali predvsem zato, ker so imeli informacije (tudi uradne) o tem, da se »stvari ne rešujejo dovolj strokovno, odprto, dovolj resno, z dovolj posluha za te prijave in za te sume«. Pomembno se jim je zdelo, da informacije, ki so jih posedovali, dobijo pozornost in da se posledično »poiščejo rešitve oziroma ukrepi, da se razmere tam izboljšajo«. Med pomembnimi cilji je sicer naštel tudi zaščito ranljivih skupin, saj se zaveda, da so »psihiatrični pacienti še posebno ranljiva skupina, v taki instituciji realno imajo manjšo moč od zaposlenih ali od vodstva« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

»Zaposleni H z drugega oddelka, ki sicer nasilju ni bil priča in ga ni mogel potrditi, je poudaril, da je treba vsakršne prijave nasilja jemati resno, jih resno preiskati in ustrezno ukrepati, tako z obravnavanjem posameznika, ki je bil nasilen, kot z iskanjem sistemskih sprememb. Predvsem pa je treba o tem ves čas govoriti in dopuščati možnost, da se kaj takšnega lahko zgodi« (N1, 2023a).

Smajila pravi, da je veliko angažmaja vložila v zavedanje svoje vloge, ki jo ima kot novinarka, torej, da ni na njej, da se sistemske spremembe tudi realizirajo: »Da sem razumela, da če ne obstaja politična volja ali volja znotraj klinike, da se to ne bo zgodilo« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). V odgovoru je sicer Smajila poudarila še, da je bil njen primarni cilj fokusiran na spremembe na UPK Ljubljana, da pa sta se morda vzporedno zgodila še procesa povečanja senzibilnosti javnosti do žrtev in ozaveščenosti v smeri prepoznavanja nasilja, kar sklepa po prejetju priznanja za posebne dosežke na področju duševnega zdravja, ki ji ga je dalo Društvo Poglej!, ker je dala glas ljudem, ki ga niso imeli. »Ti ljudje so res na skrajnem robu. Rekla bi, da precej bolj kot kakšni zaporniki ali kriminalci. To so res tisti, ki jim je odvzet glas in njihova resnica ne pride nikamor« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Tudi novinar Rečnik je v intervjuju z mano izpostavil pomembnost tega, da je novinar pozoren na ranljive skupine, »sploh pa take, ki so vztrajno odmaknjene od oči *mainstream* javnosti«. Še več. V intervjuju z mano je izpostavil, da je to predvsem naloga in dolžnost javnega servisa. V ospredje je postavil, da je sistem nedelujoč, saj da bi se v nasprotnem primeru moral odzvati že po objavi prvega članka novinarke Smajila: »Moralo bi priti do prevzema odgovornosti, kar se ni zgodilo« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). Rečnik dogajanje okoli primerov nasilja na UPK Ljubljana označi kot »eklatanten primer tega, da sistem ne deluje, sistemske korupcije,

kjer si lahko posameznik prilasti moč in to moč izvaja na račun teh, ki nimajo moči« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). Zaradi naštetega pravi, da je bila in je zgodba o nasilju na UPK Ljubljana v javnem interesu, naloga novinarjev pa je opozoriti na tovrstne sporne prakse in doseči sistemske premike. Ker Rečnik po njegovem tega drugega cilja ni dosegel (za novinarko Smajila pravi, da ga je) dodaja, da to »dosti pove o vlogi medijev v družbi danes« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Delno je bil torej cilj doseganja sistemskih premikov dosežen, to pa je tudi ena izmed temeljnih nalog zagovornikov. Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002, str. 83) namreč med te ne štejejo samo krepitev moči uporabnika in zavzemanje za njegove cilje, ampak doseganje sprememb v širšem okolju, npr. »odpravljanje diskriminatornih praks, spremembe javnega mnenja, spremembe v zakonodaji«. Med vrstami zagovorništva naštevajo zagovorništvo kot socialno oziroma politično akcijo (ali samozagovorništvo ali kolektivno zagovorništvo), ki je ravno to, kar sem navedla zgoraj – doseganje sprememb v širšem okolju (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002, str. 86). Zagovornik je tisti, ki se odziva na potrebe žrtve in ji dopušča, da sama definira nasilje, ne pa tisti, ki podpira molk in se na nasilje odziva po šabloniziranih definicijah (Zaviršek, 1994, str. 74).

Glede sistemskih premikov zaradi novinarskega udejstvovanja novinarka Ponudič Šiško izpostavlja predvsem en moment zadoščenja novinarjev, ki so poročali o tej temi, in sicer »ko je Ministrstvo za zdravje oblikovalo komisijo Urada za nadzor, kakovost in investicije v zdravstvu, ki je bila zadolžena za izvedbo sistema nadzora« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025). Na vprašanje, ali so novinarji dosegli kakšne sistemske spremembe in kakšne so to bile, je odgovorila le tako: »Občutek je bil, da se bodo stvari preverile na sistemski ravni in da bodo domnevne nepravilnosti, če je do njih res prišlo, sankcionirane in odpravljene« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

Tudi novinar Zavrtanik je tako kot Ponudič Šiško v intervjuju poudaril, da je cilj novinarja vedno isti: »Ozavestiti javnost o relevantnih dogodkih in dogajanjih« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025). Prav tako kot njegova kolegica s televizije poudarja, da je bila med cilji tudi zaščita pacientov, »ki so v tej situaciji še posebej ranljivi« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025). Glede sistemskih sprememb Zavrtanik poudarja, da so se zgodili premiki bolj v smislu ozaveščenosti javnosti, »da se te stvari v praksi dogajajo« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025). Spremembe na sistemski ravni pa komentira tako:

»Bili so inšpekcijski nadzori, odrejeni in delno izvedeni so bili tudi ukrepi za izboljšanje stanja. Ampak glede na informacije, ki mi jih posredujejo moji viri, delo tam poteka približno enako kot prej. Te popravki, ki so bili vpeljeni, so minimalni. In tudi verjamem, da ne morejo biti več kot taki, ker bi bili potrebni sistemski popravki, kadrovske okrepitve, ne pa kozmetični popravki, ki so bili izpeljani v parih dneh na podlagi posameznih poročil« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

6.1.6 Zaščita identitete virov

V članku (N1, 2023a) Smajila pojasni, da so identiteto vseh virov zakrili, saj so ti prestrašeni in se bojijo, da bi se jim lahko zaposleni ob naslednji hospitalizaciji maščevali. Tudi zaposleni in nekdanji zaposleni se bojijo, saj so mnenja, »da bi bili lahko deležni povračilnih ukrepov nadrejenih in vodstva«, ki je po njihovih besedah seznanjeno z nasiljem, a ne ukrepa, tiste, ki na nasilje opozarjajo, vodstvo ne jemlje resno »ali pa so zaradi tega celo deležni pritiskov«. Smajila jasno zapiše, da so ji nekateri sogovorniki povedali, »da se bojijo za svojo varnost«, vsi pa so zaradi tega, kar so doživeli, v stiski. Smajila zapiše (N1, 2023a), da so se viri odločili, da spregovorijo, ker želijo, da zaposleni prenehajo z izvajanjem nasilnim praks, je pa v intervjuju z mano poudarila, da se je odločila zakriti njihovo identiteto, ker jih je bilo strah, celo za življenje (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Ko smo opozarjali, smo bili deležni pritiskov je podnaslov v analiziranem članku, s katerim Smajila uvede navedbe svojih virov, da jih je (bilo) strah poročati o nasilju, saj bi jih v tem primeru čakale sankcije, najmanj socialna izključitev iz kolektiva, sicer pa so potrdili, da jih je to, da so bili v službenem času priča nasilju, tudi zasebno zaznamovalo (nekateri so morali tudi sami poiskati strokovno pomoč) (N1, 2023a).

Da je Smajila zakrila identiteto svojih virov se sklada s smernicami, ki so navedene v priročniku Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, saj da je treba spoštovati zasebnost žrtve, »da ne bi bila zaradi razkritja identitet še bolj ogrožena, prizadeta in ponižana« (Matko in Horvat, 2016, str. 16). Da Smajila ne razkriva identitete svojih virov se sklada tudi z načeli zapisovanja v socialnem delu, Postrak in Urek (2008, str. 59) pišeta, da je namen zaščite podatkov o uporabnikih varstvo podatkov v prid uporabnikov, ne pa ta, da bi jih uporabili proti njim.

Cilj zaščite virov je Smajila razložila tudi v intervjuju z mano: »Vsi viri so se zelo zelo bali maščevanja, bali so se tudi za svoje življenje, za zdravje, za družino«. Med predstavniki uporabniških organizacij pa je bil pri izpostavljanju pomembnosti zaščite identitete virov najbolj slikovit Recko, ki je dejal: »Odlično je, da ni bil nihče od sogovornikov izpostavljen na način, da bi izvedeli njegove osebne podatke« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

6.1.7 Zapisovanje, ki je v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, ne pripisuje napak osebam

Zapisovanje, ki je v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, ne pripisuje napak osebam (Flaker, 2003, str. 73). To načelo je Smajila zasledovala. Poglejmo si primer iz članka.

Pričevanje žrtve, ki je bila prisilno hospitalizirana in je, po njenih besedah, zato reagirala burno in izrekla kletvice (Smajila ga je naslovila s podnaslovom *Pretepali so me po vsem telesu*), je novinarki Smajila potrdil zaposleni A, ki je dejal, da se spomni, da so zdravstveni tehniki pacienta res privezali in topli, rekli so mu, da se ga bojijo, kar rečejo vsakemu v taki situaciji, je še dodal (N1, 2023a). Smajila je o tem primeru pridobila tudi nekaj izpisov iz zdravstvene dokumentacije, v katerih je več psihiatrov povzelo žrtvine navedbe, kar so pospremili s pojasnilom, »da je «nanašalen» do osebja oziroma do tehnikov, kar pomeni, da zaradi bolezni meni, da mu ti želijo slabo« (N1, 2023a). Smajila je v nadaljevanju članka pojasnila, da je sicer to lahko res, pa vendar v nadaljevanju problematizira, da se takšne navedbe o nasilju pripiše zgolj bolezni (N1, 2023a).

Da je nujno, da se napak ne pripisuje osebam, je podton razmisleka tudi enega izmed novinarkinih virov, ki je dejal, da je sklep izvedenih nadzorov običajno tak, »da je šlo za psihopatologijo pacientov, včasih pa tudi svojcev« (N1, 2023a). V nadaljevanju sicer novinarkin vir pojasni, da so lahko določena vedenja pacientov sicer res posledica bolezni, a nadaljuje, da je nekaj povsem drugega, »če pretepajo fiksiranega pacienta« (N1, 2023a). Problemizira torej, da bi se nasilje pripisovalo zgolj bolezni.

To je glavna tema tudi nadaljevanja članka, v katerem Smajila piše, da so v zadnjih tednih pridobili več pričevanj, da so nekateri v zdravstveni negi nasilni do pacientov (predvsem na moškem in ženskem sprejemnem oddelku, čeprav se nasilje ne dogaja samo tam) (N1, 2023a). Navede, da so sicer uporabniki pri sprejemu pogosto nasilni do sebe in drugih, nekateri tudi do osebja, »posebej do zdravstvenikov, ki jih, če jih drugače ne morejo obvladati, s pasovi za oviranje privežejo na posteljo (gre za tako imenovani posebni varovalni ukrep)« (N1, 2023a). A v nadaljevanju zapiše, da so viri povedali, da so nekateri zaposleni nasilni do pacientov, »potem ko so ti že privezani na posteljo«, razlog za to pa naj bi bilo maščevanje zaradi agresivnega ali nesramnega obnašanja ob sprejemu (N1, 2023a). Novinarka ne racionalizira nasilja, ki je pogost odziv družbe, kot navajata Matko in Horvat (2016, str. 5), češ da je žrtev nasilje sama izzvala, torej da je nasilje »nastalo iz upravičenih razlogov«. Ustrezno je, da Smajila nasilja ne minimalizira, češ da gre za pretiravanje žrtev (kot je pogost odziv družbe) (Matko in Horvat, 2016, str. 5).

6.1.8 Jezik zapisovanja

Kot sem nakazala v teoretičnem delu magistrske naloge, tako tuji raziskovalci, na primer Funk, Herron, Spencer in Thomas, kot slovenski, denimo Urek in Petrovec, poudarjajo nujnost ustrezne uporabe jezika pri upovedovanju zgodb uporabnikov, za katere lahko rečemo, da so del socialnega dela. Da je jezik socialnega dela pomemben, poudarja tudi Čačinovič Vogrinčič (2010, str. 239), saj ta ubeseduje »posebnosti procesov pomoči« in je prvi korak na poti k želenim izidom. »Je jezik spoštljivih in odgovornih zaveznikov uporabnikov, ki so eksperti iz izkušenj v procesih pomoči«. Gre za to, da jezik socialnega dela razume perspektivo moči (da ima vsakdo moč, da reši svoje težave). Smajila se je v analiziranih člankih držala ustrezne uporabe jezika, saj se je izkazala kot spoštljiv in odgovoren zaveznik uporabnikov, ki so eksperti z izkušnjo, razume jih kot sogovornike, ki so udeleženi v problemu in bodo lahko v prihodnje tudi del rešitve, in jih z razlago konteksta njihove zgodbe umesti v sistem.

Jezik socialnega dela je jezik sprememb, že »instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev prineseta spremembe«, pri tem pa je treba poudariti, da lahko že mala sprememba sproži odziv javnosti, kar lahko prinese večjo spremembo. Jezik socialnega dela torej vsako, še najmanjšo spremembo opazi, jo ubesedi in posledično naredi vidno (Čačinovič Vogrinčič, 2010, str. 242). Smajila je, če sklenem, v članku uporabila jezik socialnega dela, ki je »pozitiven, spoštljiv, varuje enkratnost in dostojanstvo človeka«. Prav tako ne ocenjuje, stigmatizira, obsoja, poučuje in razvrednoti«, predvsem pa oseba, ki upoveduje po načelih jezika socialnega dela, skrbno izbira besede, da ne bi kogarkoli ranila ali ponižala (Čačinovič Vogrinčič, 2010, str. 243). Prav tako Smajila v članku ni uporabljala jezika, ki bi kakorkoli nakazoval, da ima pokroviteljski odnos do pripovedovalca zgodbe (Poštrak in Urek, 2008, str. 74).

6.2 Doživljanje in odziv novinarjev na komunikacijo pristojnih na novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana

6.2.1 Izkušnje z odzivom UPK Ljubljana: »Bili smo frustrirani, ker nismo dobili odzivov«

Novinarka Smajila svoje izkušnje s pridobivanjem odzivov UPK Ljubljana povzame z besedami: »Da gre za natolcevanje, to smo večkrat slišali« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Poudari, da je proti njej, urednici in proti mediju UPK Ljubljana vložila tudi tožbo. »Bili so poskusi diskreditacije in zastraševanja« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Ob vsem izpostavlja še, da je bil generalni direktor UPK Ljubljana pred objavo prvega članka seznanjen z vsakim posameznim primerom, ki ga je v tem članku opisala, po objavi članka pa

da so ga tudi povabili v studio, a ni želel priti. Je pa v tistem času opazila, da se je pojavljal v drugih medijih (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Novinar Rečnik pove, da je generalnega direktorja UPK Ljubljana povabil v obe svoji oddaji na to temo, naslovljenima s »Počitnice« v Polju in *Počitnice v Polju 2: molk odgovornih* (po najinem intervjuju je bil avtor še ene na to temo), a se ta ni odzval. Po Rečnikovih informacijah mu je v tistem času »pravna pisarna svetovala molk« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). Rečnik ocenjuje molk s strani vodstva UPK Ljubljana in sveta zavoda kot prakso, ki »dopušča, da nekdo počne take stvari« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Novinarka Ponudič Šiško pravi, da so na UPK Ljubljana prvič zanikali očitke o nasilju na skupni novinarski konferenci, na kateri so bili tudi nekateri zaposleni, ki so predstavili uspešno delo UPK Ljubljana (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025). Ponudič Šiško se spomni, da je v tem obdobju generalni direktor UPK Ljubljana nastopil za oddajo Odmevi na TV SLO 1, kasneje pa se na njene prošnje po sodelovanju ni odzval. Z zavodom je sicer komunicirala samo pisno, od članov sveta zavoda pa je z njo komunicirala samo predstavnica uporabnikov.

Novinar Zavrtanik glede odzivov pristojnih najprej poudari, da se v zgodbo z nasiljem na UPK Ljubljana niso »neposredno spuščali«, zato se niti ne spomni v kolikšni meri so iskali odzive pristojnih oziroma v kolikšni meri so le povzemali navedbe drugih novinarjev (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025). Odziv vodstva označi kot pričakovan:

»Smo iz preteklih izkušenj že navajeni, da odločno zavrača vse očitke in na nek način poskuša zminimalizirati težo obtožb, kar ima tudi kontraučinek. Ker že vnaprej vemo, da bomo dobili samo oster odziv, da gre za napačne, zlonamerne očitke in podobno« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Dodaja, da ne ve, če je bil odziv vodstva UPK Ljubljana ustrezen:

»S tega vidika dam vodstvu prav, da je Psihiatrična klinika kot institucija na nivoju, vendar me moti, da ni dovolj odprto, da bi priznalo, da se napake dogajajo, ker so pravzaprav pričakovane glede na naravo dela. Mislim, da bi bilo bolj produktivno, imelo bi doprinos za javnost, zaposlene, paciente, če bi se vodstvo bolj odprto lotevalo teh tematik, ne pa da se vedno zapre v defenzivno pozo in išče krivce povsod drugje. Mislim, da bi dobili precej razumevanja. Vsak lahko razume, da je delo tam zelo težko, da so kadrovske stiske velike. Oni pa namesto, da bi iskali v medijih in javnosti zaveznika, se borijo proti novinarjem in zaposlenim, ki bi si drznili opozoriti, da le ni vse tako, kot mora biti« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Neprimerno pa v komunikaciji UPK Ljubljana predstavnik uporabniške organizacije Altra Recko oceni diskretizacijo novinarjev in žrtev:

»Vodstvo klinike se je izogibalo dejstvu, da je nekaj narobe oziroma je želelo takoj ovreči dognanja, ki so jih dognali usposobljeni in pristojni, na primer inšpektorji ... ali pa so diskreditirali žrtve ali novinarje. /.../ Absolutno pa je bilo brez kančka vesti in prevzemanja odgovornosti, kar pa je za nekoga, ki je na takšni poziciji, sramota« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

Takšen odziv institucij je pogost, piše Petrovec (2015). Dejanja institucij oziroma pristojnih za nadzor institucij so po tem, ko žrtve pokažejo s prstom nanje, usmerjena v potenciranje lastne verodostojnosti, to pa počnejo zelo načrtno, direktno in brez zadržka. »Če bi vsa inkvizicijska ravnanja nenadoma razkrinkali kot napačna in nepoštena, kot ravnanja, ki so nedolžnemu povzročila komaj popravljivo škodo, od moralnega kapitala teh ljudi ne bi ostalo ničesar« (Petrovec, 2015, str. 77).

6.2.2 Izkušnje z odzivom drugih uradnih institucij v državi

6.2.2.1 Odziv Ministrstva za zdravje: dva obraza odziva

Novinarko Smajila je bolj kot odziv vodstva UPK Ljubljana presenetil odziv Ministrstva za zdravje in tega podrobneje razloži.

Najprej poudari odsotnost tega, »prvih par dni je bila tišina«, potem pove, da se je kasneje zdelo, da se bodo stvari dejansko začele reševati, saj je minister Bešič Loredan povabil »vse ustraševane, naj se oglasijo pri njem« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Na tak način so zbrali 47 pričevanj in jih 23 predali kriminalistom. Po odstopu ministra Bešič Loredana, »je v resnici ta naboj, s katerim se je on tega lotil ali pa ga je vsaj prikazoval, zgubil na moči« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Odgovore premierja Roberta Goloba, ki je začasno vodil resor, Smajila označi kot zelo meglene, postopanja ministrice Valentine Prevolnik Rupel pa so ji povzročile frustracije po objavi članka *Razkrivamo nova pričevanja o nasilju: »Bolnika z demenco večkrat brcnil, udaril«* (N1, 2023b), v katerem so »bile in priče in potek nadzora, ki je bil čisto nenavaden in to na podlagi uradne dokumentacije klinike«:

»Bil je objavljen čez vikend in potem sem v ponedeljek zjutraj na ministrstvo poslala prošnjo, da se odzovejo na to. Najprej sploh ni bilo odziva, potem sem piarovki težila, če bo ali ne bo kakšen odziv, kako se lahko ne odzovejo na nekaj takega ... Opisovala sem nasilje nad starostniki, nad osebami z demenco. To je zame skrajno, skrajno sprevrženo. Potem, ko so se odzvali po dveh ali treh dneh ... so napisali nekaj v smislu, da sistemski nadzor poteka, da je treba počakati na zaključke in da se bodo v skladu z zaključki sistema nadzora odločili, kako naprej ... Nenavadno. Nezainteresiran in mlačen odziv ministrstva, absolutno pod vsakimi pričakovanji. Nimam komentarja. Ministrstvo bi tukaj moralo popolnoma drugače odreagirati, bistveno hitreje zaključiti nadzor ... Saj je bil obsežen in kompleksen, ampak da 15 mesecev mečkaš ... Če se ti kotliček pokvari, ne boš pustil 15 mesecev da malo pušča ... Tam pa imaš sum, da se ljudi, ki so privezani na posteljo, pretepa ... pa ministrstvo 15 mesecev ne zaključi nadzora« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Intervju sem z novinarko Smajila opravila 26. 11. 2024, takrat je bil sistemski nadzor že zaključen, javnost pa je že bila seznanjena z odločbo nadzora, »v kateri je med drugim prepoved blazine za dušenje pacientov, kar je absolutno bizarno do konca, kar po mojem niti v srednjem veku niso počeli« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

»In potem, ko smo ministrstvo vprašali, če še zaupa temu vodstvu, je ministrica, če parafraziram, ampak je bilo to sporočilo, da se lahko odgovornost vodstva terja takrat, kadar je nedvoumno izkazano protipravno ravnanje. Mislim, da ministrica ima možnost terjati odgovornost vodstva oziroma sprejeti odločitev, da vodstvu ne zaupa več na podlagi tako resnih navedb, kakršne so v tej odločbi ... K temu jo je nenazadnje pozvala tudi šestčlanska komisija, ki je izvajala nadzor. Ampak se ni odločila za to. To je bilo še eno negativno presenečenje. Meni ni v čisto nobenem interesu, da se to vodstvo zamenja ali ne, meni je popolnoma vseeno, kdo vodi kliniko, če jo vodi kakovostno ... in če bi oni izvedli te ukrepe .. super. Problem je v tem, kar sem rekla že prej, da se je vodstvo tudi na to odločbo odzvalo v smislu, da so že zdaj odlični in da bo samo še boljše. Koliko je pričakovati spremembe, je vprašanje« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Novinarka Ponudič Šiško pravi, da je bila komunikacija z ministrstvom v času pred menjavo ministra pogostejša. Glede njenega poizvedovanja na ministrstvu glede poteka nadzora in izsledkih tega pove, da jih je ministrstvo najpogosteje pozvalo, da počakajo do konca nadzora in da ga v vmesni fazi ne morejo komentirati. Po končanem nadzoru jim je ministrstvo posredovalo končno poročilo z zakritimi občutljivimi podatki, kjer bi se lahko prepoznalo, za katere paciente gre (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025). Tudi novinar Zavrtanik odzive ministrstva označi kot relativno mlačna in našteje: »Izdana so bila priporočila ministrstva, uvedeni so bili inšpekcijski nadzori, ki so se vleкли« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Predstavnica uporabniške organizacije ŠENT Štepec poudarja, da bi od ministrstva pričakovala, da bi transparentno komuniciralo in povedalo, kakšne ukrepe so naložili UPK Ljubljana, kakšen je rok za vpeljavo teh ukrepov in kakšne bodo posledice, če UPK Ljubljana teh ukrepov ne bo uvedla (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024).

6.2.2.2 O odzivih ostalih uradnih institucij

Novinarka Smajila pri odzivanju pristojnih izpostavi še dva instituta, ki sta pomembna za to področje, in sicer odziv varuha človekovih pravic in zastopnika pravic oseb na področju duševnega zdravja. Varuh človekovih pravic se je, po njenih informacijah, že pred njo ukvarjal z »nekaterimi prijavi nasilja« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Po njenih objavah so na tem uradu opravili dodatne obiske UPK Ljubljana (v okviru državnega preventivnega mehanizma: »Moram reči, da to poročilo pripravljajo že od takrat, po mojem eno leto in pol, in ni še zaključeno«. Poudari njihovo čakanje (na odziv UPK Ljubljana in ministrstva) in izpostavi odsotnost smisla tega čakanja.

Kot drugi institut pa Smajila navaja zastopnika pravic oseb na področju duševnega zdravja, ki deluje v okviru Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pravi, da je zastopnike, ko je pripravljala prvi članek, kontaktirala in jih seznanila z dejstvi, oni pa so se odzvali, kot da prvič slišijo za vse to:

»In se mi je zdelo, da s tem mehanizmom nekaj ne štima, če pa sem jaz v tako kratkem času prišla do toliko informacij, oni pa še niso slišali za nič od tega. Vsaj senzibiliziran moraš biti na način, da te to ne vrže s tira, kot, da prvič slišiš, saj je vendarle to realna možnost, ki se lahko zgodi, ko je razmerje moči tako v prid eni skupini« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Stališče, ki ga o odzivih drugih pristojnih zavzame novinar Rečnik, je, da sistem ne funkcionira (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). Pri tem izpostavlja poročilo varuha človekovih pravic in njegov nadzor UPK Ljubljana, »ki pa nima nobene teže in ne bo vplival na nič« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

V tem kontekstu lahko govorimo po eni strani o molku, ki pomeni smrt za prizadete, po drugi pa o »institucionalni pedagogizaciji«, ki žrtvam sporoča, da ne smejo biti zahtevne in da morajo biti zadovoljne s tem, kar imajo, saj praktično nimajo druge izbire (Osredkar, 2001, str. 298).

Drugačno oceno je glede odzivov ostalih uradnih institucij podala novinarka Ponudič Šiško, ki je pohvalila odziv varuha človekovih pravic: »Zelo samoiniciativen je bil v tej zgodbi, saj je tudi sam instituciji posredoval najrazličnejša priporočila« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025). Tudi novinar Zavrtanik ima podobno izkušnjo, saj je varuh človekovih pravic UPK Ljubljana posredoval 50 priporočil, ob tem pa je novinar komentiral, da kljub temu konkretnih sistemskih premikov ni zaznal (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Bolj kritično mnenje o delovanju varuha človekovih pravic ima predstavnik Društva Poglej! Vrhovnik Straka. Poudarja, da so tudi v društvu želeli priti stvarjem do dna, »predvsem smo pritiskali na ta mehanizem pri varuhu človekovih pravic« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Na plano da njihove pretekle izkušnje z varuhom, ki jih je že večkrat razočaral, »ker se tam izkaže, da so postopki tako zapleteni, da ljudem ne pomagajo veliko« in dobijo vtis »kot da vedno znova pozablja na Konvencijo o pravicah invalidov« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Vrhovnik Straka je sicer v zaključku odgovora povedal, da veliko upanje polaga na odziv Odbora Združenih narodov (ZN) proti mučenju in opozoril, da je na neki točki v zgodbo vstopila tudi policija, a zaenkrat tega, da je karkoli narobe, nihče ni potrdil.

O tem, da zadevo preverja državno tožilstvo je bila obveščena tudi predstavnica uporabniške organizacije ŠENT Štepec, ki sicer meni, da so se pristojni »kar odzvali« in našteje, da so se odzvali UPK Ljubljana, varuh (za katerega sicer pravi, da »bi moral večkrat izvesti nadzor«), predsednica države, nevladne organizacije, uporabniki, Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja ter minister Bešič Loredan, ki je »povabil vse morebitne žrtve nasilja, da so se oglasile pri njem, da so lahko povedale o svojih izkušnjah, za katere mislijo, da je prišlo do kršitve oziroma je prišlo do kršitev ali pa

nasilja» (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024). Ob tem pa poudarja manko informacij, s katerimi je razpolagala javnost: »Mislim, da bi bil odziv bolj kompleksen, če bi imeli recimo tako predsednica kot varuh vse informacije. Pomembno je, da imamo vsi na razpolago informacije, ne da se jih skriva« (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024).

Predstavnik uporabniške organizacije Altra Recko pa zaključuje, da je bil odziv drugih pristojnih »premedel, premehak in prepočasen«, kar pravi, da je pogosta praksa (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

6.2.3 Sklep: Tudi molk odgovornih je odziv

Odgovor na vprašanje glede odzivov pristojnih Smajila sklene tako: »Če ob takih sumih nepravilnosti od institucije in ministrstva ne dobiš nobenega odziva, je tudi to nek odziv« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Tudi novinar Rečnik poudari, da sistem ne opravlja svoje vloge, »da ni odgovoren do javnosti« in problematizira zavijanje pristojnih v molk (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). V odgovoru sicer navrže tudi, da se je na novinarsko poročanje odzvala Zbornica zdravstvene in babiške nege, katere strokovno mnenje je bilo, »da je praksa znotraj ljubljanske psihiatrije absolutno nesprejemljiva s številnih vidikov«, zato je tišina odgovornih še bolj problematična.

Predstavnik Društva Poglej! Vrhovnik Straka glede odziva pristojnih pravi, da tega sploh ni bilo in da so institucije v tem primeru odpovedale (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Štepec pa se je v odgovoru osredotočila tudi na trenutno stanje: »Zdaj bi lahko dali ven to, kar je ugotovilo ministrstvo, kar je ugotovil varuh ... da bi lahko naredili skupni sklep, kaj bomo naredili v bodoče, da se bodo take prakse preprečile« (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024).

Predstavnik uporabniške organizacije Altra Recko izpostavlja tudi prelaganje odgovornosti: »Ta čas, ko se ljudje odmikajo, ko odgovornost prelagajo na drugega ali pa počasi reagirajo pa čeprav se zavedajo odgovornosti pa se zlorabe dogajajo naprej, to meče slabo luč na vse« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

Izjave intervjuvanih v raziskavi potrjujejo, da v institucijah tečejo močni procesi zanikanja, ki ga peljejo različne psihosocialne službe, Richardson in Bacon (1991, str. 27 kot navedeno v Zaviršek, 1994, str. 154) jih imenujeta kot benigne, transformirajoče in maligne. Za benigne procese zanikanja gre takrat, ko pristojne službe nimajo zadostnega števila informacij in med njimi ni zaupanja (izjave tipa: to ni mogoče, žrtev laže itd.), transformirajoči so takrat, ko

pristojni operirajo z nezadostnimi informacijami ali pomanjkljivim znanjem, kar jih onemogoča, da bi razumeli potrebe žrtev, maligno zanikanje pa je načrtno zaradi interesa, da zlorabe ostanejo skrite. Potrjujem, da so v analiziranem časovnem obdobju pristojne službe vodile tako benigne, transformirajoče kot maligne procese zanikanja.

Pristojni se torej na novinarska odkritja odzivajo na različne načine – od sodelovanja do oviranja, na eni strani lahko pristojni odkritja vzamejo kot povod za spremembe, lahko pa poskušajo utišati kritične glasove (na tej točki je pomembno izpostaviti napetosti med pristojnimi in novinarjem ter njegovim delom (predvsem pa njegovo svobodo)) (Sarikakis, 2017, str. 123).

Na podlagi odgovorov intervjuvancev lahko sklenem, da je pomembno dobiti odziv od vseh služb, ki so ali zakonsko ali moralno odgovorne, da se sankcionira tovrstne odklone – v analiziranem primeru namreč odziva mnogih ni bilo. Novinarka Smajila je za pričevanja, ki jih je objavila, poskušala najti vsaj tri potrditve. Četudi bi šlo le za en primer, bi se vse institucije morale odzvati odločno in hitro. Nesprejemljivo je, da je sistemski nadzor, ki ga je uvedlo Ministrstvo za zdravje, trajal tako dolgo.

Drugače bi se morali odzivati tudi zastopniki pravic oseb na področju duševnega zdravja, ki spadajo pod okrilje Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in delovati v zaščito žrtev. Kot so še povedali intervjuvanci, bi morali vsi pristojni komunicirati z javnostjo ves čas in ji posredovati jasne informacije o dogajanju, predvsem pa zagotoviti žrtvam, da se ti odkloni ne bodo več dogajali.

6.3 Odziv novinarjev na poročanje spletnega portala N1 o nasilju na UPK Ljubljana

6.3.1 »Ko je zgodba dobila politični kontekst, je postal odziv novinarjev in javnosti večji«

Novinarka Smajila pove, da je po objavi članka *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*, v sredo, 31. maja 2023, čakala, da se »nekaj zgodi« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Najprej se ni zgodilo nič, tudi novinarsko konferenco je UPK Ljubljana sklicala šele v torek, 6. 6. 2023. Glede odziva novinarjev pred, na in po novinarski konferenci Smajila kritično pripomni: »Ker se je to uvrstilo na agendo dogodkov, ki se zgodijo v dnevni, so mediji tja šli, povzeli, kar so tam razlagali, omenili, da je bila neka zgodba, nekateri so omenili N1, nekateri ne« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Poudari, da je odziv novinarjev in laične javnosti postal večji po tem, ko je zgodba dobila politični kontekst, ko se je minister Bešič Loredan odzval in pozval generalnega direktorja UPK Ljubljana k odstopu in

»ko je bila afera, ko je bil med njima konflikt, kar imajo mediji radi« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Smajila pravi, da so mediji to zgodbo sicer spremljali, ne more pa reči, da so se sami kakorkoli začeli ukvarjati s temo nasilja na UPK Ljubljana. Do potez medijev je Smajila kritična, saj meni, da sta jih vodila nekritičnost in nepoznavanje tematike:

»Mene je motilo, da so se na to pripele raznorazne teme, ki niso bile na to temo, recimo ... Ko so na prispevek o nasilju na Psihiatrični kliniki pripeli kar neke navedbe okrog posebnih varovalnih ukrepov, kar ni isto. Lahko govorimo o posebnih varovalnih ukrepih, o njihovi ustreznosti, o terapevtskih ali škodljivih učinkih, ampak to je del doktrine, ki jo imamo, jaz pa tega nisem problematizirala. Jaz sem šla korak dlje in sem pisala o nečem, kar je protizakonito in nesprejemljivo z vseh etičnih in zakonodajnih vidikov« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Izpostavila je tudi, da je marsikateri medij nekritično povzemal ali navajal izjave vodstva UPK Ljubljana:

»To sem opazila tudi pred dnevi, ko je Slovenska tiskovna agencija objavila zelo bizaren odziv generalnega direktorja, ki meni, da s to odločbo, ki jo je Urad za nadzor, kakovost in investicije v zdravstvu izdal po zaključku sistemskega nadzora, da se bo klinika približala, premaknila iz, navajam po spominu, slovenske nadpovprečnosti v evropsko odličnost, kar je za mene čisti *gas lighting*. Mislim, da je novinarjeva naloga, da tako izjavo problematizira, da je ne more kar objaviti. Kot da bi rekel ... Zdaj je poletje in tukaj sedimo v kratkih rokavih ... Pač ni res. Nekaterih stvari ne moreš tako nekritično zapisati in poslati v eter« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Smajila sicer poudarja, da je generalni direktor UPK Ljubljana po zavrnitvi njene prošnje, da bi prišel v studio N1 zagovarjati stališče UPK Ljubljana glede navedb o nasilju, gostoval tako na Televiziji Slovenija kot na POP TV in v nekaterih tiskanih medijih:

»Koliko je bil tam zares zaslišan oziroma v kolikšni meri so mu pustili prostor razlagati stvari ... pustimo. Mislim da nobeden od voditeljev ni opravil svojega dela, kot bi ga moral, glede na res hudo težo teh očitkov, s katerimi se je soočal. Potem so pa bili še neki intervjuji v tiskanih medijih ... Glede na to, kako so bila novinarska vprašanja sestavljena, kateri novinarji so te intervjuje opravljali, pa ne mislim, da je kateri novinar slabši, ampak tudi izbira novinarjev se mi je zdela pomenljiva. Zdelo se mi je, da je on tam samo dobil prostor, da je saniral škodo, v navednicah, seveda« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Prvo točko preloma, ko je zgodba začela zanimati širši krog novinarjev, Smajila umesti v čas, ko je minister Bešič Loredan generalnega direktorja UPK pozval k odstopu. Druga točka preloma se je po mnenju novinarke Smajila zgodila na novinarski konferenci, ko je generalni direktor UPK Ljubljana na njeno vprašanje, če verjame psihiatričnim pacientom, ko izpovejo o nasilju, rekel: »Če govorim kot sodni izvedenec, sem že stokrat povedal, včasih je bilo deset prijav spolnih zlorab in jih je bilo od desetih devet res, danes pa ne vem, če je ena res« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Smajila poudari, da je ta izjava, s katero se je želelo diskreditirati žrtve, dobila veliko medijske pozornosti. Za tem je razprava v medijih zamrla za skoraj eno leto. Kot tretjo točko preloma Smajila izpostavi moment, ko so mediji dobili neuradno poročilo o nadzoru, kot četrto pa, ko so mediji dobili odločbo o nadzoru. Smajila ocenjuje, da se je »medijska mašinerija zbudila v nekih posameznih trenutkih« in da se je predvsem na začetku, po objavi prvega člana, počutila precej osamljeno v tej zgodbi, kar sicer racionalizira:

»Jaz sem tam res povedala ogromno, ogromno sogovornikov in virov sem imela ... Težko je iz tega narediti korak naprej, kar mediji radi počnejo. Neradi povzemajo informacije drugega medija, to vemo, ki so povrh vsega še zelo kompleksne. Ampak vseeno sem pa pričakovala večji odziv. Tudi viri so me spraševali, zakaj mediji tega ne povzemajo in problematizirajo. Tudi oni so bili zelo razočarani« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Njena ugotovitev je, da so nekateri novinarji vseeno prepoznali težo zgodbe in jo »zagrabili in jo peljejo še naprej, ampak tega res ni bilo veliko«, ni pa želela poimensko izpostavljati teh novinarjev (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

6.3.2 »Aktualnost je bila v tem primeru v ozadju«

Novinar Rečnik je v začetku svojega odgovora poudaril, da spremlja psihiatrijo od začetka svoje novinarske poti, zato pozna zgodbe, zgodovino zdravljenj in različne procese, ki so povezani s psihiatrijo. V tem primeru je bilo delo novinarke novinarke Smajila povod za njegova novinarska prispevka. Pri tem je izpostavil še eno izmed zakonitosti medija, kjer dela, torej Radia Slovenija, na katerem je »koncept dela tak, da se naredi analitičen prispevek takrat, ko je čas za to, aktualnost je bila v tem primeru v ozadju, in, ko je bila priložnost, sem oddaji naredil« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

6.3.3 »Pridobiti sogovornika za televizijo pomeni, da ga prepričaš, da bi o svojih izkušnjah govoril pred kamero«

Novinarka Ponudič Šiško je vedela za zgodbe z UPK Ljubljana in jih začela raziskovati že pred prvim člankom novinarke Smajila. Preverjala je informacije in iskala sogovornike. Toda televizijski medij je pri zbiranju pričevanj specifičen:

»Pridobiti sogovornika za televizijo pomeni, da ga prepričaš, da bi o svojih izkušnjah govoril pred kamero, kar je pri takšnih temah zelo težko, proces raziskovanja in snemanja ter zbiranja televizijskih posnetkov je daljši kot pri denimo tiskanih medijih« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

Ponudič Šiško poudarja, da jim je objava članka novinarke Smajila in raziskava primerov, ki jo je opravil tudi drug medij, predstavljal potrditev, da so šli na njenem mediju z raziskovanjem in pridobivanjem izjav naprej – tako uporabnikov in zaposlenih kot vodstva (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025) .

6.3.4 »Na MMC smo dogajanje spremljali posredno«

Novinar Zavrtanik na vprašanje o odzivih medijev na poročanje novinarke Smajila izpostavi svoje pretekle izkušnje z odzivi UPK Ljubljana na novinarsko delo. O stanju na UPK Ljubljana je namreč poročal že leta 2020, a takrat, pravi, ni bilo tako velikega odziva javnosti kot tokrat, najbrž zato, ker »niso bili v prvem planu pacienti in nasilje ampak delovne razmere na splošno in poraba finančnih sredstev« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025). Poudarja, da so na MMC od objave članka *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja*

o nasilju dogajanje spremljali posredno: »Večinoma smo informacije pridobivali preko kolegov s televizije, iz člankov portala N1 in Slovenske tiskovne agencije, smo pa vsako poročilo, inšpekcijski nadzor in izjavo dokumentirali in spremljali« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

6.3.5 »Očitno so bili tudi novinarji bolj previdni, da se ne bi zataknili«

Predstavniki Društva Poglej! Vrhovnik Straka o odzivih novinarjev na objavo novinarke Smajila pravi, da je Smajila ostala sama v tej zgodbi. Izpostavlja posamezne primere angažmaja novinarjev (novinarko Barbaro Bašič z oddaje Svet na Kanalu A, kolumnistko Tanjo Lesničar Pučko, ki je »s svojega visokega družbenega položaja podprla tisto, kar je gospa Smajila ves čas delala«) (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Za druge medije pravi, da so »zelo slabo povzemali« in izpostavlja en moment v vsej zgodbi, in sicer poročanje novinarke Radia Slovenija Helene Lovinčič ter »absurdnega dejstva, ki ga obravnava članek« o dušenju pacientov z blazino, ki »ni moment zdravljenja« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Meni, da bi ta »moment« moral sprožiti odzive novinarjev, a jih ni. Vrhovnik Straka ob tem ugotavlja, »da navsezadnje tudi država ni ugotovila, da je karkoli narobe« in sklene, da so bili očitno tudi novinarji »bolj previdni, da se ne bi zataknili« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024).

6.3.6 »Novinarji bi morali jasno zapisati, da ne gre za nobeno rabo posebnih varovalnih ukrepov, ampak za dušenje in kaznivo dejanje«

Predstavnica uporabniške organizacije ŠENT Štepec je bila kritična do odzivov medijev takrat, ko so novinarji poročali o »blazinah za umirjanje«. Štepec poudarja, da bi morali pri tako občutljivih temah novinarji več pozornosti nameniti rabi besed in medijski prostor izkoristiti za razlago terminov in okoliščin, če je v ospredju namen, da je javnost ustrezno obveščena (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024). »Ljudje, ki s tem niso seznanjeni oziroma tisti, ki se prvič seznanjajo s problematiko, niti ne vedo, kaj so metode, ki so določene v zakonu, in večina je mislila, da so to posebne blazine za umirjanje,« je poudarila Štepec in dodala, da bi morali novinarji jasno zapisati, da »ne gre za nobeno rabo posebnih varovalnih ukrepov, ampak za dušenje in kaznivo dejanje« (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024).

6.3.7 »Odsotnost poročanja drugih novinarjev o tej temi je zamujena priložnost«

Tudi predstavnik uporabniške organizacije Altra je podobnega mnenja kot predstavnik drugih uporabniških organizacij. Pravi, da so drugi mediji večinoma povzemali prispevke, ki so bili objavljeni na N1 in dodaja, da ni »zasledil bolj poglobljenih pristopov k zelo pomembni

tematiki« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024). Dodaja, da je bil najpomembnejši moment v tej zgodbi poročanje Helene Lovinčič, ki je med drugim govorilo o blazinah za umirjanje. Poudarja, da je to »taka zadeva, ki si ne bi zaslužila samo enega prispevka, ampak več prispevkov, je bila pa samo spotoma omenjena« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024). Odsotnost poročanja drugih novinarjev o tej temi označi za zamujeno priložnost, pri tem pa izpostavlja, da bi moral predvsem RTV bolj konkretno in bolj poglobljeno poročati, saj bi kot javni medij moral zastopati tudi ali predvsem ranljive skupine.

6.3.8 Novinarji so se zbudili v posameznih trenutkih in javnosti predvsem posredovali izjave

Medtem ko so novinarko Smajila intervjuvanci razumeli kot aktivno novinarko, ki je v nasprotju s pasivnim, katerega cilj je le razširjanje zgodbe, za posledice nje pa se ne zanima (Bro, 2008), so Smajila in predstavniki uporabniških organizacij druge novinarje okarakterizirali predvsem kot razpečevalce izjav, pa še to so nekatere nekritično povzemali. Ti so namreč postopali tako, kot jim je narekovalo politično dogajanje – zbudili so se v posameznih trenutkih (v času afere in spornih izjav). Smajila trdi, da novinarji, ki so imeli priložnost za intervju z generalnim direktorjem UPK Ljubljana po objavi zgodbe, niso opravili svoje naloge, saj so mu le omogočili, da je s svojim nastopom saniral posledice objave članka. Kot pravi, je novinarje motilo tudi to, da niso prišli do svojih virov, kar jih je potisnilo v položaj, da povzemajo izjave drugega medija, kar pa neradi počnejo.

Novinarji so sicer delo novinarke Smajila vzeli kot povod za svoje, vsi pa so delovali v skladu z zakonitostmi medija, kjer delajo. Rečnik je denimo premiso aktualnosti pustil v ozadju in naredil analitični oddaji, ko je ocenil, da je primeren čas zanju. Ponudič Šiško se je soočala z izzivi, ki jih s seboj prinese televizijsko novinarstvo. Kljub temu, da je primere nasilja na UPK Ljubljana raziskovala pred novinarko Smajila, se je soočala s tem, da ni pravočasno dobila sogovornikov, ki bi bili pripravljeni o svojih izkušnjah spregovoriti pred kamero, zato jo je Smajila prehitela. Zavrtanik pa je deloval v skladu z uredniško odločitvijo, da bodo zgodbo o nasilju zaposlenih nad uporabniki UPK Ljubljana na MMC zgolj posredno spremljali in v skladu s tem le povzemali druge medije.

Predstavniki uporabniških organizacij so bili v odgovorih jasni – neporočanje o temi nasilja na UPK Ljubljana je zamujena priložnost, predvsem za RTV, ki naj bi bil med mediji prvi, ki zastopa ranljive skupine. Še bolj kot odsotnost poročanja pa problematizirajo neustrezno poročanje, ki ga povezujejo predvsem z nekritičnim povzemanjem nekaterih izjav in dejstev, predvsem tistih, katerih bistvo se dotika uporabe blazin za umirjanje. Problem je namreč, ko je

kakšna izjava na meji med sporno in nesporno. V takih primerih se je nujno vprašati, ali ima izjava »formalne značilnosti logično preverljivega stališča« in ali »spoštuje humane in etične standarde, ki jih brezpogojno in ostro, tudi s prepovedmi in strogo regulacijo, zahteva sodobna družba« (Slapšak, 2020, str. 182).

6.3.9 Poslanstvo novinarjev

V raziskavi sodelujoče sogovornike in sogovornice sem spraševala tudi o poslanstvu novinarjev. Definicije, kdo je novinar, so namreč različne. Nekatere pravijo, da je namen novinarskega dela zabava občinstva ali da mora biti novinarjev cilj predvsem poslovne narave, druge definicije pravijo, da mora novinar služiti oblasti, nekatere definicije pa, da je primarni cilj novinarstva obveščanje javnosti (Poler Kovačič, 2011a, str. 22).

Vsi intervjuvani novinarji so zagotavljali, da je bil njihov primarni cilj obveščanje javnosti, zagotovo pa je bil eden od razlogov, da so nekritično povzemali izjave nekaterih deležnikov, tudi to, da so del t. i. tržnega novinarstva, katerega osnova je, da novinar do izjav oziroma »do informacij ne vzpostavlja kritične razdalje, ampak jih upoveduje z ene točke pogleda« (Poler Kovačič, 2011a, str. 73).

Smajila in predstavniki uporabniških organizacij zagovarjajo, da bi morali novinarji v primeru poročanja o nasilju na UPK Ljubljana, opravljati funkcijo, ki jo Poler Kovačič (2011b, str. 121) imenuje interpretativna, bistvo katere je, da je avtor pri svojem delu analitičen. Funkcija, ki so jo sicer zastopali novinarji, je bila namreč (samo) informativna – želeli so, da javnost njihova besedila bere kot obvestilo, zato so se od njih distancirali (Poler Kovačič, 2011b, str. 121).

Kritični do poročanja ostalih medijev so bili novinarka Smajila in predstavniki uporabniških organizacij. Ocenili so, da so bili novinarji predvsem zastopniki rutiniziranega novinarstva, značilnost katerega je pasivna predelava informacij (ko npr. spremljajo novinarske konference in predelujejo informacije, ki so jih slišali tam, v novinarski prispevek), njihov odziv pa spodbudi šele pobuda informacijskega vira (Hunt in Grunig, 1995, str. 59). Tovrstno novinarstvo omogoča informiranost na hiter in enostaven način, a hkrati uveljavlja šablonizirano novinarstvo (Košir, 1988, str. 30). Da novinarji navedenega niso postavili v širši kontekst ni bilo ustrezno, saj »trenja in spori med večinsko in manjšinsko skupnostjo /.../ ne nastanejo sami od sebe in imajo običajno dolgo zgodovino« (Petković, 2006, str. 16), te zgodovine pa večji del javnosti ne pozna.

6.4 Posledice novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana za žrtve, priče nasilja, zaposlene na UPK Ljubljana in novinarje

6.4.1 Po tem, ko se razmere niso spremenile, so se žrtve in priče želele umakniti iz zgodbe

Novinarka Smajila je poudarila, da so žrtve čutile, da se je njihova moč povečala, kar je bila pozitivna posledica njenega novinarskega poročanja o nasilju na UPK Ljubljana (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Negativna posledica pa je bila ta, da so v nadaljevanju žrtve čutile stisko, ko so videle, kako se ta zgodba odvija. Smajila poudarja, da so žrtve mislile, da se bodo razmere spremenile, ko bo to enkrat prišlo na dan, ko pa se niso, so se želele iz zgodbe umakniti. Na ta račun je Smajila ne samo izgubila stik z nekaterimi žrtvami, pač pa so nekatere same izrazile, da želijo zaključiti komunikacijo z njo. Tudi zaradi strahu, ki pa ga niso čutile samo žrtve, ampak predvsem priče, »ker te žrtve so že doživele najhujše, kar so lahko« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Posledice za priče, ki so bile njeni viri, opiše tako: »Ampak te priče so bile pa res, res prestrašene, neznansko prestrašene. Bale so se maščevanja, bale so se povzročiteljev in vodstva UPK Ljubljana in to kljub temu, da so bile v člankih vse anonimne. To je bilo res neverjetno« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Njihovo stisko je opazil tudi novinar Rečnik. Žrtve in priče, s katerimi je hotel vzpostaviti kontakt, so mu namreč sporočile, da ne bodo več govorile, »tudi tiste, ki so bile sogovornice novinarke Smajila, ker se je izkazalo, da jih sistem ne ščiti« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024). Navedeno je ponazoril s primerom:

»Če si predstavljam, da bi jaz imel neko diagnozo in bi potreboval psihiatrično zdravljenje vsake toliko časa, se sprašujem, ali bi se izpostavil kot posameznik in govoril o tem. Odgovor je ne. Ker bi bil lahko kaznovan. In bi bil popolnoma prepuščen določenim ljudem, ki se mi lahko maščujejo, ker jim sistem to omogoča« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Novinarka Ponudič Šiško je bila glede razmisleka o posledicah za žrtve in priče nasilja na UPK Ljubljana skopa. Pravi, da so žrtve v novinarjih sprva videle svojega zaveznika, a stiki so sčasoma postali redkejši, zato dodaja, da ne more sklepati, kakšne posledice nosijo. Predvsem ne ve, kaj čutijo sedaj, o začetnih mesecih po razkritju pa pravi: »V začetnih mesecih poročanja je bilo čutiti njihovo upanje, da bodo domnevne nepravilnosti odpravljene, mnoge so bile vesele, da so lahko svoje zgodbe zaupali tudi na ministrstvu« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

Glede posledic novinarskega poročanja za žrtve novinar Zavrtanik pravi, da o njih ne more presojati, saj z njimi ni imel stika, »smo pa vsi v medijih spremljali, da so se sčasoma nekoliko umaknile od svojih navedb« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

6.4.2 Medijske zgodbe prebudijo spominjanje in imajo zdravilen učinek

Predstavniki društva Poglej! Vrhovnik Straka izpostavlja, da je bilo poročanje o tej temi za preživelce psihiatrije, izredno pozitivno, saj, »če ne drugega, lahko premislimo, če je nekaj, kar nam tam servirajo kot vsakdanje, kot obliko zdravljenja, moč pogledati z druge strani kot nasilje« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Opisal mi je, kako se je zaradi novinarskega poročanja njegova prijateljica spomnila »nekih strašnih zgodb« z željo, da bi jo povezal s kriminalistom (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024). Za »kar lepo gesto« sicer ocenjuje manever ministra Bešič Loredana, ki je uporabnike psihiatrije povabil, da »pridemo izpovedat svoje zgodbe«, kar je bilo dobro, saj pravi, da je najhujše pri nasilju to, »da imaš občutek da ga nima smisla nikomur povedati« (Vrhovnik Straka, Društvo Poglej!, intervju, 26. 11. 2024).

Tudi odgovor predstavnice uporabniške organizacije Štepec glede posledic poročanja za žrtve gre v podobno smer kot odgovor Vrhovnika Strake. Pravi, da tovrstna medijska poročanja prinesejo na plano stare izkušnje in pogovor o njih, ki pa je lahko zdravilen oziroma lahko terja prevzem odgovornosti povzročiteljev nasilja. Stika z žrtvami in pričami, ki so bile viri v dotičnem novinarskem poročanju, sicer ni imela, zato je spregovorila na splošno, kakšne posledice povzročijo podobne medijske objave za žrtve in priče – po eni strani »predvsem tistim, ki še nimajo izkušnje s psihiatrično bolnišnico, lahko prinesejo nelagodje«, po drugi pa dajejo moč uporabnikom, saj se počutijo slišane (Štepec, ŠENT, intervju, 28. 11. 2024).

Tudi predstavnik uporabniške organizacije Altra Recko ni imel stika z dotičnimi žrtvami, ga ima pa s tistimi, ki so se obrnili po pomoč k njim, zagovornikom, ker so imeli podobne izkušnje in »so želeli sprožiti tudi pravne postopke, ki so na žalost že zastarali« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024). Pravi, da je bilo zanje novinarsko poročanje retravmatizirajoče, je pa prineslo tudi pozitivne posledice, in sicer afirmacijo, da si žrtve ne izmišljujejo:

»Nekdo je, kljub temu, da je bil anonimen, potrdil, da si žrtve ne izmišljujejo. Zelo veliko naših uporabnikov je tekom postopkov, tekom pričanja, izpostavljenih temu, da se jih obtoži, da si izmišljujejo, da se ne spomnijo prav, ali pa da so to njihove blodnje. Tovrstna poročanja so torej res afirmacija, da je bil nekdo dovolj močen, pogumen, da je šel v javnost in dal možnost tudi drugim žrtvam, da povedo za svoje izkušnje, jim priznal, da je njihova zgodba imela neko vrednost in ni bila izmišljena« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024).

Če novinar o nasilju poroča na družbeno odgovoren in etičen način, pred sabo pa ima ves čas žrtve, ki jim želi pomagati in jim dodeliti določeno moč, je lahko pozitivna posledica zanje, da pridobivajo asertivnost. To je osebnostno-vedenjska lastnost človeka, gre pravzaprav za uveljavljanje svojih interesov in korektno izmenjavo misli in občutkov, ki dopušča mnenja

drugih (Dragoš idr., 2005, str. 67). Uporabniki torej lahko tekom novinarske akcije pridobijo samozavest, ki so jo zaradi svojih preteklih negativnih izkušenj izgubili.

6.4.3 Del zaposlenih se je počutil napadeno, drugim pa je bilo pomembno, da javnost izve za nasilje

Novinarka Smajila glede posledic za zaposlene na UPK Ljubljana pravi, da jih lahko loči v dve skupini. En del so predstavljali tisti, ki so se počutili zelo napadeno, »kot da napadam njih« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Pravi, da sicer to lahko razume, saj svojih prič med zaposlenimi ni poimenovala z imenom in priimkom, ampak je navedla samo denimo »zdravstveni tehnik«, zato so se nekateri tamkajšnji zaposleni počutili kot del tega, napisali so tudi odprto pismo, v katerem so pisali, kako jih otroci sprašujejo, ali tudi oni pretepajo. Drugi del pa so tisti, ki se jim je zdelo pomembno, da je bilo to dogajanje posredovano javnosti – od obeh je dobivala neposredne odzive, čeprav od »teh nezadovoljnih manj, bolj posredne«.

Smajila poudarja, da se je sicer pogovarjala s širšim krogom zaposlenih, ne samo s svojimi viri in glede posledic novinarskega poročanja za vse, s katerimi se je pogovarjala, sklene: »So bili pa vsi prestrašeni. Ko je ta zgodba prišla ven, so se ljudje bali javiti na telefon, če sem jih jaz klicala, to je bilo res *creepy*. Veliko ene paranoje po svoje« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Tudi v članku je Smajila opozorila na to, da se zaposleni, ki so opozorili na nasilje, bojijo za lastno varnost, da so nasilneži, vsaj nekateri, zaščiteni s strani vodstva, nekateri, ki so opozarjali na nasilje, pa so bili celo premeščeni v druge enote (N1, 2023a). Odziv na te informacije je Smajila iskala pri generalnem direktorju UPK Ljubljana, ki je v pisnem odzivu zapisal, da viri »ne izpovedujejo resnično«, in da bi bil, če bi se izkazalo, da nekdo izvaja nasilje, za to ustrezno sankcioniran (N1, 2023a).

Glede posledic za zaposlene novinar Rečnik poudari molk in strah:

»Ljudje so izgubljali zaposlitev tik pred upokojitvijo. /.../ Zanimiv je ta molk zaposlenih, ki si ne upajo spregovoriti. Govoril sem z več zaposlenimi, ki govorijo, ampak ne govorijo javno, ker vejo, kaj bo sledilo, na primer izguba službe ali pa degradacija, mobing, šikaniranje, v končni fazi pa celo pravne posledice. Gre za sistem zastraševanja« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Ta molk in strah trajata do danes in nista vezana le na dogajanje v preteklosti, saj Rečnik pojasni:

»To je trenutno stanje. Kdorkoli je trenutno kritičen in je še tam zaposlen, si ne upa govoriti. Tisti, ki pa niso zaposleni pa si tudi ne upajo, dokler ne bodo sodni postopki proti njim, ki jih je sprožila psihiatrična klinika, pravno močni. Jaz sem govoril z ljudmi, ki se bojijo za svoje življenje, ki ne morejo spati, ki se bojijo za življenje« (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Tudi odgovor novinarke Ponudič Šiško gre v to smer: »Velik del zaposlenih, s katerimi sem govorila, je bil takrat že v odhajanju ali pa je že odšel in ni bil več del sistema«. Podrobnosti ne ve, »a če se pravilno spomnim, so odšli po lastni želji, saj so imeli priložnost delati drugje« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025).

Vseprisotno nasilje v zdravstvenem sistemu je res lahko vzrok za odhode zdravstvenih delavcev v druge poklice ali na druga delovna mesta (Lim idr., 2022), hkrati je lahko nasilje vzrok za njihovo odsotnost z dela (bolniški stalež). Na dolgi rok pa je z navedenim povezana tudi kakovost opravljenih storitev in dostop do njih (Lim idr., 2022, str. 2).

Avstralski raziskovalci (Paull idr., 2020, str. 320–321) poudarjajo, da je problem, da tudi tisti, ki niso žrtve šikaniranja in diskreditacij na delovnem mestu, so pa opazovalci navedenega, ne ukrepajo, ker se počutijo brez moči, predvsem pa so v strahu. Njihov strah je večinoma povezan s tem, da predvidevajo, da bodo v primeru ukrepanja, naslednje tarče šikaniranja, nekateri pa svoje neukrepanje celo ne razumejo kot neukrepanje, saj so prepričani, da so tovrstna dejanja običajna praksa, spet drugi pa ne ukrepajo, ker so bili v preteklosti priče temu, da ukrepanje ni prineslo sprememb. Večina nudi žrtvam le emocionalno podporo (Paull idr., 2020, str. 322).

Novinar Zavrtanik glede posledic za zaposlene izpostavi še en vidik, in sicer da so se po medijskih objavah nekateri zaposleni soočali s pritiski s strani pacientov in svojcev, »v smislu, če ne boste naredili tako in tako, bomo šli v medije« (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Predstavnik uporabniške organizacije Altra Recko, ki poudarja pomen neodvisnih zagovornikov, pove o svoji izkušnji, da so do sedaj najmanj sodelovali prav z zaposlenimi na UPK Ljubljana, saj je UPK Ljubljana »hermetično zelo zaprt sistem, ki se zelo negativno odziva na zagovorništvo, ker je naloga zagovornika ta, da je absolutno na strani uporabnikov« (Recko, Altra, intervju, 27. 11. 2024), kar nakazuje, da je sistemski odziv UPK Ljubljana na vse kritične glasove podoben.

6.4.4 »Ljudem ni všeč, da se dregne tja«

Novinarka Smajila je glede posledic svojega novinarskega poročanja zanj poudarila, da je bila na neki točki tudi sama prestrašena: »Sploh po enem dogodku, ko mi je nekdo iz politike rekel, naj se čuvam. Ne kakor grožnja, ampak dobronameren nasvet, v smislu, da sem dregnila v nekaj, kar je veliko in močno in ljudem ni všeč, da se dregne tja, in naj se čuvam na cesti« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). UPK Ljubljana je proti njej, njeni urednici in proti mediju vložila tudi tožbe, na katere se je odzvalo tudi Društvo novinarjev Slovenije (DNS), ki te tožbe obravnava kot SLAPP tožbe. DNS je obsodil »novo serijo zlorab pravnih sredstev za poskus

utišanja kritičnega poročanja« (N1, 2025). Najbolj sporno za njih je, da napade »izvaja javna ustanova z davkoplačevalskim denarjem« (N1, 2025).

Za novinarko Smajila je bila, kot pravi, sicer ta zgodba tudi dobra šola: »Mala šola funkcioniranja enega kupa institucij in države in kaj se lahko zgodi, ko politična volja je in ko je ni. V isti zgodbi dva različna ministra, popolnoma druga zgodba« (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024). Glede pozitivnih posledic zanjo pa poudarja, da je pridobila veliko zaupanja ljudi, ne samo ljudi, ki so povezani z zgodbo, ampak tudi drugih, ki so jo spremljali, tudi zato, ker je dobro ščitila vire, kot so ji zagotovili mnogi, čeprav je bilo to težko, še poudarja (Smajila, N1, intervju, 26. 11. 2024).

Novinar Rečnik pravi, da zanj, za njegovo delo in medij, v katerem dela, njegovo novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana ni imelo nobenih posledic (Rečnik, VAL 202, intervju, 27. 11. 2024).

Novinarka Ponudič Šiško je glede posledic njenega novinarskega poročanja zanjo, za njeno delo in medij, v katerem dela, pripomnila, da težko presoja o posledicah za medij, glede posledic zanjo pa pravi, da samo ve, da je »pri poročanju sledila zakonitostim poklica in bila pri zbiranju podatkov objektivna in natančna« (Ponudič Šiško, TV SLO 1, intervju, 27. 2. 2025). Da bi dobila odgovor na vprašanje, kakšne so bile posledice novinarskega poročanja za medij, pa me je napotila na pravno službo RTV Slovenija. V telefonskem pogovoru mi je predstavnica pravne službe povedala, da so imeli zaradi poročanja Ponudič Šiško na mizi odškodninsko tožbo (zoper RTV Slovenija in odgovornega urednika) z zahtevo za objavo popravka, a je bila tožba pravnomočno zavrnjena, tožila pa jih ni UPK Ljubljana, temveč odvetniška družba, ki je zastopala UPK Ljubljana in je bila v prispevku Ponudič Šiško 9. 5. 2024 omenjena (pravna služba RTV Slovenija, telefonski pogovor, 3. 4. 2025).

Novinar Zavrtanik poudarja, da v tem primeru novinarskega poročanja posledic zanj in za medij ni bilo, je pa ob tem izrazil obžalovanje za posledice, ki so doletele novinarko Smajila in medij N1 in se ob tem spomnil na svoje izkušnje iz leta 2020, ko je objavil članek, v katerem je opozoril na neprimerno obravnavo pacientov, sploh v času epidemije koronavirusa, in na sumljive finančne prakse vodstva. Takrat so po objavi dobili mail s strani vodstva UPK Ljubljana z zahtevo za umik oziroma popravek, v njem so Zavrtanika obtožili, da laže oziroma zavaja, da gre za natolcevanja, kasneje pa se je vodstvo, tudi preko odvetnikov, prizadevalo za umik članka oziroma za njegov popravek, »vendar mi je uredništvo stalo ob strani in mi zaupalo, da sem navedbe preveril in da gre za kredibilne in verodostojne informacije, tako da

jih je preko pravne službe RTV zavračalo in so te zahteve prenehale prihajati» (Zavrtanik, MMC, intervju, 25. 2. 2025).

Naj glede na zgornje navedbe dodam še to, da večina nas razmišlja, da je evropski novinar varen pri opravljanju svojega dela, saj naj bi bila Evropa regija stabilnosti, blaginje, znotraj nje pa naj bi veljali trdni pravni okviri za zaščito svobode govora. A treba je poudariti, da je pojem varnosti širok in zajema vsakodnevno zmožnost opravljanja dela brez groženj, nadlegovanja, ustrahovanja, ki so posledice različnih dejanj in besed različnih akterjev (Sarikakis, 2017, str. 123).

6.5 Novinarsko poročanje kot možnost za refleksijo praks

V članku *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*, je novinarka Smajila upoštevala vsa načela zapisovanja v socialnem delu. Razlikovala je dejstva od interpretacij in se izogibala vrednostnim sodbam, pri tem pa je uporabljala jezik in slog, ki se je izkazal kot spoštljiv zaveznik žrtev, saj je pokazal, da ima novinarka zaupanje v žrtve, da so same sposobne prevzeti odgovornost za svoja življenja. Smajila je izkušnjam ljudem verjela in jih vzela resno ter jim dala prostor in možnost, da so svoje izkušnje predstavili javnosti, pri tem pa je ustrezno zaščitila njihovo identiteto, kot je bila njihova želja, saj jih je spremljal strah, tudi pred izgubo življenja. V članek je dodala nekaj subjektivnosti, saj je nekatera dejstva in izjave ustrezno problematizirala in jih postavila v širši kontekst, saj nasprotuje temu, da bi vzroke za nasilje pripisali žrtvam nasilja oziroma njihovem duševnemu stanju. Tudi cilj njenega dela je bil identičen cilju zapisovanja v socialnem delu – zaščita ranljivih skupin in doseganje sistemskih sprememb. Kot je v članku poudarila, njen cilj ni bil odvrčanje oseb s težavami v duševnem zdravju od iskanja pomoči, ampak nasprotno. Želela jih spodbuditi k iskanju pomoči in na dolgi rok omogočiti, da bodo dobile še ustrežnejšo pomoč. Kot se je pokazalo tekom raziskovanja je namreč družbeno odgovorno novinarstvo lahko povod za refleksijo delovanja institucij in sistema, samorefleksija pa je predpogoj za vpeljavo sprememb, ki bi na dolgi rok zagotovile uporabnikom dostop do kakovostnejših storitev v okviru zdravstvenega in socialnega varstva.

V tej zgodbi je bil sicer za novinarje najbolj frustrirajoč moment poročanja ta, da s strani pristojnih niso dobili odzivov oziroma da so se pristojni celo borili proti njim in zaposlenim, ki so si drznili opozoriti na odklone. Odziv pristojnih so občutili kot obliko sistemskega nadzora, njihova strategija pa je šla predvsem v smer zaničevanja nasilja, v želji, da bi bili pri tem uspešni, pa so celo diskreditirali žrtve in novinarje. Novinarji in predstavniki uporabniških organizacij

problematizirajo, da pristojni v novinarjih niso iskali zaveznika, ampak so jih dojemali tudi kot sovražnika.

Glede posledic, ki so jih zaradi analiziranega novinarskega poročanja nosile žrtve, priče nasilja, zaposleni in novinarji, lahko na izsledke raziskave rečem, da so bile žrtve predvsem razočarane, saj poročanje ni prineslo sistemskih sprememb, ki so si jih želele. Bilo jih je tudi strah, strah pa so čutili tudi novinarka Smajila in zaposleni, ki so pričali o nasilju. Kljub temu, da je žrtve nezadovoljiv rezultat poročanja razočaral, pa je bilo to poročanje za celotno skupnost uporabnikov zdravilno, saj so dobili afirmacijo, da so njihove travmatične izkušnje vredne pozornosti javnosti in da so vredne tega, da odgovorni poiščejo krivce za njihove izkušnje in jih kaznujejo.

Bipeta (2019, str. 108) izpostavlja, da bi morala znotraj zdravstvenega in socialnega varstva veljati moralna in etična svetost zaupnosti, še posebej na področju duševnega zdravja, a je bila ta v analiziranem primeru načeta. Vprašanje, ki bi ga bilo smotrno zastaviti, je namreč, v kolikšni meri so javnost in pacienti izgubili zaupanje v celotno populacijo zaposlenih na UPK Ljubljana. Načeto zaupanje lahko namreč negativno vpliva na vzpostavljanje (bodočega) terapevtskega in skrbstvenega odnosa s pacienti (Bipeta, 2019).

Novinarka Smajila je poleg zaposlenih, ki so poročali o nasilju, postala žrtev sistema zastraševanja, tudi v pravnem smislu, ostalim novinarjem pa je to dogajanje predstavljalo predvsem povod za razmislek o (ne)delovanju institucij in pomembnosti politične volje za reševanje opisanih odklonov.

Če povlečemo vzporednico med socialnim delom in novinarstvom, bi torej lahko sklenili, da je preiskovalni novinar, ki zasleduje načela družbeno odgovornega novinarstva in zapisovanja v socialnem delu, kadar poroča o področju duševnega zdravja, pravzaprav zagovornik (pravic) uporabnikov s težavami v duševnem zdravju. Tak novinar načrtno ali nenačrtno krepi tako moč uporabnikov kot splošne javnosti za akcijo in pospešuje spreminjanje spornih praks, delovanja institucij in zakonodaje, hkrati pa uporabnike vključuje v vse pore družbenega življenja in jim podeljuje pravice tudi do upora proti spornim praksam, katerih posledice nosijo (Curran, 2014). Hkrati lahko rečemo, da novinar uporabnike izpostavi nasprotnim argumentom, to pa jim pomaga kot korak za kritično preučitev, kaj bi bilo najbolj koristno za njih, ki je tudi prvi korak za uveljavljanje njihovih interesov (Curran, 2014, str. 35).

Novinarsko delo krepi moč uporabnikov na način, da zapolnjuje javni prostor z izkušnjami, ki so skrite in bi lahko take tudi ostale, ampak jih novinarji prikličejo v »luč javnosti« z namenom

refleksije delovanja institucij in sistema (Arendt, 1996, str. 53). Rezultat, ki si ga tako novinarstvo želi doseči, pa je izboljševanje statusa uporabnikov »v družbeni stratifikaciji« in zmanjševanje njihove podrejenosti v odnosu s profesionalci (Dragoš idr., 2005, str. 37). V kontekstu reforme se to kaže v mobilizaciji uporabnikov, ustvarjanju uporabniških združenj, aktivaciji javnosti (Flaker, 2022, str. 234). Glavni cilj novinarstva, ki je partner etičnemu poslanstvu socialnega dela, je namreč, da žrtev »ne pristane več na prejšnje razmerje odvisnosti, v katerem se je nasilje začelo in vzdrževalo« (Dragoš idr., 2005, str. 40).

Novinarstvo, ki zapisuje v skladu z načeli zapisovanja v socialnem delu, institucije sili, da si zastavijo vprašanje, v kolikšni meri so storitve, ki jih ponujajo, kakovostne z uporabniške perspektive (Dragoš idr., 2005). Stališča izvajalcev in uporabnikov, kaj so kakovostne storitve, so namreč nemalokrat različne, problem je, da o njihovi kakovosti razpravljajo predvsem ali samo strokovnjaki. Če so rezultat njihovih razprav storitve, ki ne izhajajo iz uporabnika in ne predvidevajo njegove avtonomije, je to lahko problematično (Dragoš idr., 2005, str. 54). Uporabniki se namreč zavzemajo za storitve, ki odgovarjajo na vprašanje, »kaj je potrebno zagotoviti, da bo uporabnik sam izboljšal kakovost svojega življenja« (Dragoš idr., 2005, str. 54). Novinarstvo, ki je partner etičnemu poslanstvu socialnega dela, torej vrača vpliv trenutnim uporabnikom storitev in zagotavlja strokovne in politične ukrepe, ki omogočajo uporabnikom storitev, ki šele v stopajo v sistem zdravstvenega in socialnega varstva, »zadržati vpliv nad pomembnimi odločitvami v svojem življenju« (Dragoš idr., 2005, str. 57). Tovrstno organiziranje pripovedi preživelcev psihiatrije v javnosti pa je v nasprotju s tradicionalnim poudarkom medicinske intervencije, da so psihiatrični bolniki duševno bolne osebe, ki potrebujejo zdravljenje, saj se osredotoča na zagotavljanje socialne pravičnosti, znotraj katere sta najpomembnejši premisi nediskriminacija in nestigmatizacija, oziroma na to, da bi širša družba dobila povod za samorefleksijo o spoštovanju različnosti in njenem vključevanju v družbo (Costa idr., 2012, str. 87).

Kar nismo vključili v magistrsko nalogo in bi bilo lahko del nadaljnega raziskovanja, je t. i. instrumentalnost upovedovanja zgodb preživelcev, o kateri pišeta Pascal in Sagan (2018), v ospredju katere je pripovedovanje zgodb za dosego cilja, ki je tržno naravnan. Glede na zgornje ugotovitve, v ospredju pripovedovanja novinarke Smajila ni bil cilj, ki bi bil tržno naravnan, ampak je bil cilj odprtje javnega diskurza, ki bi žrtvam pomagal na poti okrevanja. Do te namere sta Pascal in Sagan (2018, str. 259) zadržana, saj javni diskurz ni za vsako žrtev ključ do okrevanja, saj je vsaka pot okrevanja edinstvena.

7. Sklepi

Etično poslanstvo socialnega dela je torej strokovna drža, ki upošteva razmerja moči, njegov cilj pa je krepitev položaja uporabnika in spreminjanje njegovega življenjskega izida, da je ta boljši od pričakovanega (Flaker, 2024, str. 43). Relacijo uporabnik-socialni delavec pa lahko preslikamo tudi na relacijo uporabnik-novinar, saj v tem odnosu veljajo podobne zakonitosti. Še več. Tako kot naj bi bil socialni delavec uporabniku »spoštljiv in odgovorni zaveznik« (Čačinovič Vogrinčič, 2008, str. 27), naj bi bil tudi novinar uporabniku. Novinarjev cilj je namreč obvestiti javnost o tem, kako uspešna oziroma neuspešna je država oz. njeni podsistemi pri reagiranju na sporne prakse pri kršitvah človekovih in državljskih pravic ter (moralnih) zakonov (Košir, 2003, str. 176).

Zagovornik je torej oseba, ki je na strani uporabnika in se bori za to, da ima ta dostop do vseh človekovih in državljskih pravic (Lamovec, 1999, str. 120). Cilj zagovorništva kot tudi preiskovalnega (morda celo dokumentarnega) novinarstva je torej, da se odvije nek družbeni proces, »ki se izraža v spreminjanju družbenih struktur (Lamovec, 1999, str. 67) in, da se povečata moč in vpliv osebe, ki je v neenakem položaju (Zaviršek in Škerjanc, 2000, str. 389).

Lahko bi rekli, da so tudi novinarji del socialne oblasti, ki med drugim daje oblasti »ljudsko legitimnost« in poskrbi »tudi za tiste, ki ne morejo poskrbeti sami zase« (Flaker, 2022, str. 225–226), podton te oblasti pa ni nič drugačen kot podtoni zdravstvene, šolske in pravosodne, pa čeprav ima pozitivno lastnost, ko opravlja funkcijo socialnega korektiva. Socialna oblast namreč ugotavlja, kdo je odgovoren za kakšno sporno dejanje in odgovorne kliče na zagovor ter zanje zahteva kazen (Flaker, 2022, str. 226–227).

Novinarstvo, ki zahteva ali povzroči sistemske spremembe in izboljša kakovost življenja ne samo posameznikov temveč celotne družbe, lahko rečemo, da je v službi (skupnostnega) socialnega dela. To je metoda intervencije, ki je pravzaprav načrtovana in zahteva natančno definiran načrt ter organizirana (tako novinar kot socialni delavec potrebujeta strategijo za učinkovito akcijo), njen cilj pa je vplivati na socialne probleme in izboljšanje razmer ter razvoj in spreminjanje institucij (Skidmore in Thackeray, 1991, str. 96).

Ne samo, da takšne zgodbe vplivajo na prepoznavanje izkušenj, odpirajo tudi prostor za nove teme, predvsem pa postopoma spreminjajo družbo (Urek, 2005, str. 224). Preiskovalni novinarji ne razkrivajo samo nepravilnosti znotraj različnih sistemov (regulatornih, nadzorniških), ampak stabilizirajo razmerja moči, njihov namen je dati ljudem moč, da od vloge sooblikovalcev družbe preidejo v vlogo oblikovalcev družbe (Poler Kovačič, 2011a, str. 48).

Novinar, ki deluje po načelih družbeno odgovornega novinarstva, je torej zagovornik uporabnikov, saj so postopki zagovorniške akcije zelo podobni postopkom, ki jih uporablja novinar pri svojem delu. Postopki zagovorništva so: poslušanje, pričevanje (zagovornik je v simboličnem smislu priča dogodka, o katerem uporabnik pripoveduje), protest proti tistemu, kar se je uporabniku zgodilo, prevajanje uporabnikove zgodbe v »običajni jezik«, podpiranje in opogumljanje (Zaviršek, 1994, str. 157).

O tem, ali je družbeno odgovorno novinarstvo lahko partner etičnemu poslanstvu socialnega dela sem debatirala tudi s predstavniki uporabniških organizacij. Ti menijo, da vloga novinarjev v naši družbi ni zanemarljiva, saj družbo ozaveščajo o tem, da je treba žrtvam brezpogojno verjeti, predstavljajo pa tudi povod za sistemske spremembe, saj je odgovorne strah medijskega linča. Izpostavljajo pomembnost, da novinarji sledijo neki zgodbi, npr. v analiziranem primeru tudi rokom glede nadzorov (da po preteku roka novinar vpraša, ali in kako so pristojni zadeve uredili).

Zelo relevantno vprašanje, ki se mi poraja in bi lahko postalo ključno vprašanje nadaljnjega raziskovanja je, kako lahko novinar na današnjem trgu sploh dela družbeno odgovorno novinarstvo, kakšni standardi veljajo zanj in kdo jih postavlja ter predvsem kdo skrbi za to, da se novinarji teh standardov tudi držijo.

8. Predlogi

Na podlagi teoretičnega okvirja magistrske naloge in izsledkov raziskave, ki sem jo izvedla o novinarskem poročanju o nasilju na UPK Ljubljana, predlagam naslednje:

- Novinarje, ki poročajo o ranljivih skupinah prebivalstva, bi morali sistematično izobraževati o pomembnosti poročanja, ki sledi načelom zapisovanja v socialnem delu; izobraževanje bi lahko organizirale organizacijske enote posameznih medijev v sodelovanju s Fakulteto za socialno delo ali pa Društvo novinarjev Slovenije, ki bi lahko naslovilo širši krog novinarjev, dobro bi bilo, da bi bili del teh izobraževanj tudi strokovnjaki z izkušnjo, ki bi lahko s prve roke poročali o posledicah (ne)ustreznega poročanja;
- Študente novinarstva bi morali pred vstopom v poklic v večji meri seznaniti s pomembnostjo ustreznega poročanja o ranljivih skupinah in načelih zapisovanja v socialnem delu v sodelovanju s Fakulteto za socialno delo in strokovnjaki z izkušnjo;
- Na ravni sistema bi morali sprejeti ukrepe za zaščito novinarjev, ki so lahko zaradi svojega poročanja tarča zastrahovanja in pravnih posledic;
- Na ravni sistema bi morali sprejeti ukrepe za zaščito žvižgačev;
- Nevladne organizacije s področja duševnega zdravja bi morale vodstva psihiatričnih bolnišnic in drugih zdravstvenih ter socialnovarstvenih institucij sistematično ozaveščati o pomenu ustrezne komunikacije z javnostjo in žrtvami, ko pride do odklonov;
- Vodstva psihiatričnih bolnišnic in drugih zdravstvenih ter socialnovarstvenih institucij bi morala sistematično ozaveščati in izobraževati svoje zaposlene o ustreznih deeskalacijskih postopkih in komunikaciji z žrtvami, vodstvom in javnostjo, ko pride do odklonov;
- Organizacijske enote psihiatričnih bolnišnic in drugih zdravstvenih ter socialnovarstvenih institucij bi morale sprejeti sistemske ukrepe, katerih učinek bi bil jasna in transparentna pritožbena pot v primerih odklonov, ki bi jasno določala roke in način reševanja pritožb;
- Pomembni deležniki in ustanoviteljica bi morali v prihodnje bolj odločno obsoditi neustrezno komunikacijo vodstva, ravnanje z žrtvami in pričami ter sankcionirati posameznike, ki v primerih nasilja in po objavi primerov nasilja v medijih, ne postopajo ustrezno;
- Uredništva slovenskih medijev bi morala več pozornosti nameniti razmisleku o tem, zakaj je pomembno spremljati neko novinarsko zgodbo in kakšne kadrovske vire imajo na voljo za to;

- Univerze in drugi deležniki s področja zdravstva in socialnega varstva bi morali svoje kadrovske vire in finančna sredstva v večji meri namenjati za redno raziskovanje pojavov nasilja v totalnih institucijah.

9. Uporabljena literatura in viri

Archer, S., Thibaut, B. I., Dewa, L. H., Ramtale, C., D'Lima, D., Simpson, A., Murray, K., Adam, S. & Darzi, A. (2019). Barriers and facilitators to incident reporting in mental healthcare settings: a qualitative study. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 27(3), str. 211–223. Pridobljeno 2. 12. 2024 s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jpm.12570>

Arendt, H. (1996). *Vita activa*. Ljubljana: Krtina.

Beyer, A., & Figenschou, T. U. (2018). Media hypes and public opinion: Human interest frames and hype fatigue. V P. Vasterman (ur.), *From Media Hype to Twitter Storm* (str. 249–266). Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.jstor.org/stable/j.ctt21215m0.16>

Bipeta, R. (2019). Legal and Ethical Aspects of Mental Health Care. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 41(2). Pridobljeno 6. 4. 2025 s https://journals.sagepub.com/doi/10.4103/IJPSYM.IJPSYM_59_19

Bro, P. (2008). Normative navigation in the news media. *Journalism*, 9(3), str. 309–329. Pridobljeno 6. 12. 2024 s https://www.researchgate.net/publication/240701448_Normative_navigation_in_the_news_media

Bučar Ručman, A. (2011). Medijsko poročanje o kriminaliteti v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(1), str. 23–38. Pridobljeno 28. 11. 2024 s https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2011/01/RKK2011-01_AlesBucarRucman_MedijiOKriminaliteti.pdf

Caf, B. (2008). Poročanja o kaznivih dejanjih zoper spolno integriteto otrok in mladostnikov v slovenskem tisku. *Socialna pedagogika*, 12(4), 345–360. Pridobljeno 28. 11. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-DXTU0EPA/9f22b973-0b20-452c-ad55-16391fd6073a/PDF>

Choe, J. Y., Teplin, L. A., & Abram, K. M. (2008). Perpetration of violence, violent victimization, and severe mental illness: balancing public health concerns. *Psychiatric Services*, 59(2), str. 153–164. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/ps.2008.59.2.153>

Ceva, E., & Mokrosinska, D. (2022). Failing Institutions, Whistle-Blowing, and the Role of the News Media. *Journal of Applied Philosophy*, 39(3), str. 377–392. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/japp.12476>

Curran, J. (2014). Reinterpreting the democratic roles of the media. *Brazilian journalism research*, 10(2), str. 28–53. Pridobljeno 28. 11. 2024 s <https://bjr.sbpjor.org.br/bjr/article/view/768>

Costa, L., Voronka, J., Landry, D., Reid, J., McFarlane, B., Reville, D., & Church, K. (2012). Recovering our Stories: A Small Act of Resistance. *Studies in Social Justice*, 6(1), str. 85–101. Pridobljeno 3. 11. 2024 s <https://journals.library.brocku.ca/index.php/SSJ/article/view/1070>

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). Zapisovanje v delovnem odnosu. V M. Poštrak, & M. Urek (ur.), *Zapisovati socialno delo* (str. 27–39). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2010). Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. *Socialno delo*, 49(4), str. 239–245. Pridobljeno 14. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8WEWOOF9/af86def9-c0ac-4176-baf5-ac3f6714dfd1/PDF>

De Vries, B., Pijnenborg, G. H. M., van der Stouwe E. C. D., Visser, E., de Jong, S., Bartels-Velthuis, A. A., Bruggeman, R., Castelein, S., Jörg, F., Veling, W., Aleman, A., & Van Busschbach, J. T. (2019). “Please tell me what happened”: A descriptive study on prevalence, disclosure and characteristics of victimization in people with a psychotic disorder. *PloS ONE*, 14(7), str. 1–15. Pridobljeno 17. 11. 2024 s <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0219056>

Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlah, P., Škerjanc, J., Urh, Š., & Žnidarec Demšar, S. (2008). *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Društvo psihologov Slovenije. (2023). *Psihološke smernice za medijsko poročanje po kriznih dogodkih*. Pridobljeno 11. 12. 2024 s <http://www.dps.si/wp-content/uploads/2024/06/PSIHOLO%C5%A0KE-SMERNICE-ZA-MEDIJSKO-PORO%C4%8CANJE-PO-KRIZNIH-DOGODKIH-final.pdf>

Eisele, F., Flammer, E., & Steinert, T. (2021). Incidents of aggression in German psychiatric hospitals: Is there an increase? *PLoS ONE* 16(1), str. 1–11. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0245090>

Flaker, V. (1998). *Odpiranje norosti: vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Založba /*cf.

Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo in Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.

Flaker, V. (2012). *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /*cf.

Flaker, V. (2015). *Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva. Del 1*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V., Ficko, K., Grebenc, V., Mali, J., Nagode, M., & Rafaelič, A. (2019). *Hitra ocena potreb in storitev*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V. (2022). Oblastna inertnost totalnih ustanov. V S. Bezjak (ur.), *O skupnosti in dezinstitutionalizaciji onkraj obstoječih vrtov in vrtičkov* (str. 215–240). Trate: Muzej norosti.

Flaker, V. (2024). *Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva. Del 2, Temeljne operacije socialnega dela* [pdf]. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/652/1027/10734>

Funk, M. L., Herron, V. R., Spencer, D., & Thomas, S. L. (2021). Aggression and Older Adults: News Media Coverage across Care Settings and Relationships. *Canadian Journal on Aging / La Revue canadienne du vieillissement*, 40 (3), str. 500–511. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-journal-on-aging-la-revue-canadienne-du-vieillissement/article/aggression-and-older-adults-news-media-coverage-across-care-settings-and-relationships/4DCCB67DE1F770D908438A549F0E2C7E>

Gans, Herbert J. (1980). *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Vintage Books.

Goffman, E. (2019). *Azili: eseji o socialni situaciji duševnih bolnikov in drugih zaprtih varovancev*. Ljubljana: Založba /*cf.

Grebenc, V. (2001). Ekspertiza na podlagi izkušnje in prepovedana vednost v pripovedih uživalcev drog. *Socialno delo*, 40(2/4), str. 105–117. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-Y3NS4C7J/dfbc6b59-fb36-4cd0-9d87-63853354a72c/PDF>

Hardt, H. (1996). The end of journalism: media and newswork in the United States. *Javnost = The Public*, 3(3), str. 21–41. Pridobljeno 25. 11. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-B5PZRV7O/d674ec8f-ac9c-4b1e-af27-b26bd8385261/PDF>

Hartmann, F. (2017). *Žvižgači: slaba vest naših demokracij*. Ljubljana: Sanje.

Hasebrink, U., Herzog, A., & Eilders, C. (2007). Media User's Participation in Europe From a Civil Society Perspective. V P. Baldi, & U. Hasebrink (ur.), *Broadcasters and citizens in*

Europe: trends in media accountability and viewer participation (str. 75–91). Bristol in Chicago: Intellect.

Hunt, T., & Grunig, J. E. (1995). *Tehnike odnosov z javnostmi*. Ljubljana: DZS.

Hrženjak, M. (2018). Politika etike skrbi kot alternativa. V M. Hrženjak, (ur.), *Razsežnosti skrbstvenega dela* (str. 209–233). Ljubljana: Sophia.

Kac, J. (2017). Interakcije med različnimi akterji v taboru. *Socialna pedagogika*, 21(3/4), str. 259–276. Pridobljeno 1. 10. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-LHYS24XC/ad0ccc7d-d503-4ed9-9ce1-0dbda9f23032/PDF>

Kerševan, T., & Poler, M. (2023). Silencing journalists in matters of public interest: journalists and editors assessments of the impact of SLAPPs on journalism. *Journalism*, 25(12), str. 2485–2503. Pridobljeno 17. 11. 2024 s <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=196261&lang=slv>

Kodeks novinarjev Slovenije. (2002). Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://novinar.com/drustvo-novinarjev-slovenije/o-nas/dokumenti/kodeks/>

Košir, M. (1988). *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.

Košir, M. (2003). *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kovačec, P., & Merc, N. (2012). Reprezentacije duševnega zdravja v filmih – ovira za dezinstitucionalizacijo. *Časopis za kritiko znanosti*, 40(250), str. 138–143. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GUQRILDR/6c64b557-6c4b-4c57-8c88-ad1cbf31c83e/PDF>

Krajncan, M. (2012). Dezinstitucionalizacija na področju vzgojnih zavodov. *Časopis za kritiko znanosti*, 40(250), str. 116–127. Pridobljeno 29. 9. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-RMA4KLSZ/2f3dd9dc-690c-4f26-a84f-178c19c0b567/PDF>

Križanič, M. (2009). Ulično socialno delo. V V. Milošević Arnold, & Š. Urh (ur.), *Terensko delo: institucionalni, javni in zasebni prostori socialnega dela* (str. 55–69). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Laban, V., & Poler Kovačič, M. (2007). Poročevalska sklicevalnost v agencijskih besedilih. *Družboslovne razprave*, 23(54), str. 65–83. Pridobljeno 4. 4. 2025 s <http://dk.fdv.uni-lj.si/druzboslovnerazprave/pdfs/dr54LabanPoler-Kovacic.pdf>
- Lamovec, T., & Čufer, B. (1993). Oblike in razvoj zagovorništva v svetu. *Socialno delo*, 32(23/4), str. 27–30. Pridobljeno 9. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-I1NVWDL0/6f1ab558-6c07-46b2-8fff-2757f5ca2de6/PDF>
- Lamovec, T., & Flaker, V. (1993). Ali v Sloveniji potrebujemo zagovorništvo? *Socialno delo*, 32(3/4), str. 31–38. Pridobljeno 9. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UEIRKFEW/33d2fe35-5068-42ce-972f-d1a77258fe07/PDF>
- Lamovec, T. (1999). *Kako misliti drugačnost*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Lapajne, G. (2012). Varovanje pravic oseb s težavami v duševnem zdravju. *Časopis za kritiko znanosti*, 40(250), str. 95–105. Pridobljeno 18. 10. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-3FFREMBY/89e3a0b3-c03d-45ee-ba39-1011777a7bbe/PDF>
- Lee, R. M. (1993). *Doing Research on Sensitive Topics*. London: Sage Publications.
- Lim, M. C., Jeffree, M. S., Saupin, S. S., Giloi, N., & Lukman, K. A. (2022). Workplace violence in healthcare settings: The risk factors, implications and collaborative preventive measures. *Annals of Medicine & Surgery* 78(), str. 1–5. Pridobljeno 6. 4. 2025 s <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9206999/pdf/main.pdf>
- Mali, J. (2006). Koncept totalne ustanove in domovi za stare. *Socialno delo*, 45(1/2), str. 17–27. Pridobljeno 5. 1. 2025 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Koncept_URN_NBN_SI_DOC-SNFZ9ITE.pdf/2019012813135919/
- Matko, K., & Horvat, D. (2016). *Kako poročati o nasilju v družini in o nasilju nad ženskami: priročnik za medije* [pdf]. Pridobljeno 10. 12. 2024 s https://www.policija.si/images/stories/Preventiva/Kriminal/PDF/Nasilje-v-druzini_Prirocnik-za-medije.pdf
- McIntyre, E. K. (2015). *Constructive Journalism: The Effects of Positive Emotions and Solution Information in News Stories* (Doktorsko delo). Pridobljeno 6. 12. 2024 s <https://core.ac.uk/reader/210600750>

Mesec B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mesec, B. (2007). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2: Kvalitativne raziskave: študijsko gradivo – 2. izdaja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Milosavljevič, M. (2003). Moč in odgovornost: množični mediji in novinarstvo med popolno svobodo in odgovorno svobodo. *Socialno delo*, 42(2), str. 79–85. Pridobljeno 23. 1. 2025 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Mo_URN_NBN_SI_DOC-XX5Y2WF0.pdf/2019020614172424/

N1. (2023a). *Kaj se dogaja na Psihiatrični kliniki Ljubljana: razkrivamo pričevanja o nasilju*. Pridobljeno 4. 12. 2024 s <https://n1info.si/poglabljeno/kaj-se-dogaja-na-psihiatricni-kliniki-ljubljana-razkrivamo-pricevanja-o-nasilju/>

N1. (2023b). *Razkrivamo nova pričevanja o nasilju: "Bolnika z demenco večkrat brcnil, udaril"*. Pridobljeno 23. 12. 2024 s <https://n1info.si/poglabljeno/razkrivamo-nova-pricevanja-o-nasilju-bolnika-z-demenco-veckrat-brcnil-udaril/>

N1. (2025). Društvo novinarjev: Zavržne SLAPP tožbe psihiatrične klinike proti N1. Pridobljeno 3. 3. 2025 s <https://n1info.si/novice/slovenija/drustvo-novinarjev-zavrzne-slapp-tozbe-proti-n1/>

Osredkar, R. (2001). Darja Zaviršek (2000), Hendikep kot kulturna travma. *Socialno delo*, 40(5), str. 289–300. Pridobljeno 27. 12. 2024 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Darja_URN_NBN_SI_DOC-L9XDQQY0.pdf/2019021316562305/

Pajnik, M. (2003). Poročanje medijev o marginaliziranih skupinah. *Socialno delo*, 42(2), str. 87–93. Pridobljeno 23. 11. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-Q5EB32XJ/1ada4072-8117-4566-bef0-503675275a4a/PDF>

Pajnik, M., & Bajt, V. (2009). Biografski narativni intervju. *Dve domovini*, 30. Pridobljeno 4. 11. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-QFYT8MKC/644b76a6-6882-4a38-86e6-6df4513aa661/PDF>

- Pajnik, M. (2024). Professionalizing Emotions as Reflective Engagement in Emerging Forms of Journalism. *Journalism Studies*, 25(2), str. 181–198. Pridobljeno 30. 11. 2024 s <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/1461670X.2023.2289920?needAccess=true>
- Pascal, J., & Sagan, O. (2018). Cocreation or Collusion: The Dark Side of Consumer Narrative in Qualitative Health Research. *Illness, crisis, and loss*, 26(4), str. 251–269. Pridobljeno 8. 4. 2025 s <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1054137316662576>
- Paull, M., Omari, M., D'Cruz, P., & Cangarli, B. G. (2020). Bystanders in workplace bullying: working university students' perspectives on action versus inaction. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 58, str. 313–334. Pridobljeno 7. 4. 2025 s https://diversityatlas.io/wp-content/uploads/2023/08/2020-Bystanders-in-workplace-bullying_-working-university-students-perspectives-on-action-versus-inaction.pdf
- Petković, B. (2006). Mediji za državljane. V B. Petković (ur.), *Mediji za državljane* (str. 7–17). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Petrovec, D. (2003a). Govorica nasilja v govoru o nasilju. *Socialno delo*, 42(2), str. 67–77. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-490Y438N/f2c2ebfd-f3d3-439b-9454-7b0ce0f41923/PDF>
- Petrovec, D. (2003b). *Mediji in nasilje: obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Petrovec, D. (2015). *Nasilje pod masko*. Ljubljana: Sanje.
- Poler Kovačič, M. (2004). Novinarska rutina in (pre)moč uradnih virov informacij. *Teorija in praksa*, 41(3–4), str. 690–702. Pridobljeno 23. 12. 2024 s <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20043-4poler-kovacic.pdf>
- Poler Kovačič, M. (2005). *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Poler Kovačič, M. (2011a). Kaj je novinarstvo, kdo je novinar? V M. Poler Kovačič (ur.), *Uvod v novinarstvo: učbenik za študente prvega letnika študijskega programa Novinarstvo na FDV* (str. 15–83). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Poler Kovačič, M. (2011b). Osnove novinarske teorije in prakse. V M. Poler Kovačič (ur.), *Uvod v novinarstvo: učbenik za študente prvega letnika študijskega programa Novinarstvo na FDV* (str. 85–130). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Poštrak, M., & Urek, M. (2008). K dobri praksi zapisovanja. V M. Poštrak, & M. Urek (ur.), *Zapisovati socialno delo* (str. 54–83). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Poštrak, M. (2008). Zapisovati v skladu z načeli socialnega dela. V M. Poštrak, & M. Urek (ur.), *Zapisovati socialno delo* (str. 22–26). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Potter, W. J. (1999). *On Media Violence* [pdf]. Pridobljeno 14. 11. 2024 s <https://research-ebsco-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/c/vw7ceg/search/details/uwstohuraf?db=e000xww>

Rafaelič, A., & Flaker, V. (2021). *Dez institucionalizacija I: neskončna*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Ramon, S. (2003). Osrednja vloga deinstitucionalizacije v socialnem delu in izobraževanju za socialno delo. *Socialno delo*, 42(4/5), str. 211–218. Pridobljeno 2. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LQYYSHR8>

Rapoša Tajnšek, P. (2007). Raziskovanje življenjskega sveta uporabnika v širšem kontekstu socialnega dela. V L. Šugman Bohinc, & P. Rapoša Tajnšek, & J. Škerjanc (ur.), *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov* (str. 7–24). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Razpotnik, Š. (2018). Paradigmatske osnove deinstitucionalizacije. V D. Rutar (ur.), *Egalitarne simbolizacije življenja s posebnimi potrebami* (str. 171–187). Kamnik: Cirius.

Rossa-Roccor, V., Schmid, P., & Steinert, T. (2020). Victimization of People With Severe Mental Illness Outside and Within the Mental Health Care System: Results on Prevalence and Risk Factors From a Multicenter Study. *Front. Psychiatry*, 11, str. 1–9. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsyt.2020.563860/full>

Rožman, A. (2022). *Titov sin*. Novo mesto: Goga.

Sarikakis, K. (2017). Assaults against Journalists. We see the tip of the iceberg. V U. Carlsson, & R. Pöyhtäri (ur.), *The Assault on Journalism: Building Knowledge to Protect Freedom of Expression* (str. 119–127). Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.unesco.se/wp-content/uploads/2017/04/The-Assault-on-Journalism.pdf>

Simon, J., Lauría, C., & Flores, O. (2023). *Weaponizing the Law: Attacks on Media Freedom*. Pridobljeno 29. 11. 2024 s <https://www.trust.org/wp-content/uploads/legacy/weaponizing-law-attacks-media-freedom-report-2023.pdf>

Singer, J. (2019). Journalists. V Vos, T. P. (ur.), *International Encyclopedia of Journalism Studies*. Pridobljeno 7. 12. 2024 s <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/19791/1/2018IEJSJournalistsSingerEntry.pdf>

Skidmore, R., & Thackeray, M. (1991). *Introduction to social work*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice Hall.

Slapšak, S. (2020). Javni mediji, korist za državljane in prepoved skrajnjega populizma in propagande. V Splichal, S. (ur.), *Premisleki o prihodnosti javnih medijev* (str. 177–182). Pridobljeno 6. 4. 2025 s <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/premisleki-o-prihodnosti-javnih-medijev---za-web.pdf?sfvrsn=2>

Steinert, T., Birk, M., Flammer, E., & Bergk, J. (2013). Subjective distress after seclusion or mechanical restraint: one-year follow-up of a randomized controlled study. *Psychiatric Services*, 64(10), str. 1012–1017. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/appi.ps.201200315>

Šuen, M. (1994). *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Švab, V. (ur.). (2015). *Obravnava v skupnosti*. Ljubljana: Šent, Slovensko združenje za duševno zdravje.

Urek, M. (2005). *Zgodbe na delu*. Ljubljana: Založba /*cf.

Urek, M. (2021). The Right to ‘Have a Say’ in the Deinstitutionalisation of Mental Health in Slovenia. *Social inclusion*, 9(3), str. 190–200. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.cogitatiopress.com/socialinclusion/article/view/4328>

Verhovnik, M. (2017). Trauma journalism and disaster resilience. German journalists’ coping strategies when reporting about crime, violence, accidents, crises and natural disasters. *Studies in Communication Sciences* 17(2), str. 209–220. Pridobljeno 17. 11. 2024 s <https://www.hope.uzh.ch/scoms/article/view/j.scoms.2017.02.006/691>

Videmšek, P. (2012). Vloga uporabniških gibanj pri spreminjanju vpliva uporabnikov. *Časopis za kritiko znanosti*, 40(250), str. 106–115. Pridobljeno 3. 12. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KIXKSYJ4/a52b89aa-97e4-49af-8444-6154ca749796/PDF>

Videmšek, P. (2013). *Iz institucij v skupnost: stanovanjske skupine nevladnih organizacij na področju duševnega zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Vymětal, Š., Vitoušová, P., Čírtková, L., & Kloubek, M. (2008). *Journalists and victims of crimes* [pdf]. Pridobljeno 14. 11. 2024 s file:///C:/Users/38640/Downloads/Journalist_and_Victim_of_Crimes.pdf

Waddington, P. A. J., Badger, D., & Bull, R. (2005). Appraising the inclusive definition of workplace 'violence'. *The British Journal of Criminology*, 45(2), str. 141–164. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://www.jstor.org/stable/23639192>

Wahl, O. F. (2003). Media madness: public images of mental illness [pdf]. Pridobljeno 3. 12. 2024 s https://books.google.si/books?id=QiH532OnL2EC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Wallsten, T., Kjellin, L., & Lindström, L. (2006). Short-term outcome of inpatient psychiatric care – impact of coercion and treatment characteristics. *Soc Psychiat Epidemiol*, 41, str. 975–980. Pridobljeno 18. 11. 2024 s <https://link.springer.com/article/10.1007/s00127-006-0131-6>

Williams, J., & Keating, F. (1999). The abuse of adults in mental health settings. V N. Stanley, J. Manthorpe, & B. Penhale (ur.), *Institutional abuse: perspectives across the life course* (str. 130–151). London in New York: Routledge.

Zaviršek, D. (1994). *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Zaviršek, D., & Škerjanc, J. (2000). Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva. *Socialno delo*, 39(6), str. 387–419. Pridobljeno 27. 11. 2024 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DAFZETPB/d236e70b-9a44-42a4-98fc-261193eb6c3c/PDF>

Zaviršek, D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: Založba /*cf.

Zaviršek, D., Zorn, J., & Videmšek, P. (2002). *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

Zaviršek, D. (2018). *Skrb kot nasilje*. Ljubljana: Založba /*cf.

10. Priloge

10.1 Vodilo za intervju - novinarji

Katera načela in profesionalne vrednote ste zasledovali pri poročanju o nasilju zaposlenih nad uporabniki na UPK Ljubljana?

Kako komentirate poročanje drugih novinarjev o tej temi?

Katere cilje ste zasledovali, ko ste začeli raziskovati primere nasilja na UPK Ljubljana, o njih objavljati in spremljati odzive pristojnih, pridobivati izjave različnih deležnikov?

Katere cilje ste uspešno realizirali?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za žrtve nasilja?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za priče nasilja?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za ostale uporabnike?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za zaposlene na UPK Ljubljana?

Kakšne posledice nosi splošna javnost zaradi poročanja o nasilju na UPK Ljubljana?

Kako komentirate odziv pristojnih na novinarsko poročanje o nasilju na UPK Ljubljana?

Kako bi se pristojni morali odzvati na medijske objave o nasilju v institucijah (tako s področja zdravstva kot s področja socialnega varstva)?

Kakšne posledice je prineslo vaše poročanje za vas, vaše delo in medij?

10.2 Vodilo za intervju – predstavniki uporabniških organizacij

Kako komentirate ustreznost poročanja Barbare M. Smajila o nasilju na UPK Ljubljana?

Kako komentirate poročanje drugih novinarjev o nasilju na UPK Ljubljana?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za žrtve nasilja?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za priče nasilja?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za ostale uporabnike?

Kakšne posledice je prineslo poročanje o nasilju na UPK Ljubljana za zaposlene na UPK Ljubljana?

Kakšne posledice nosi splošna javnost zaradi poročanja o nasilju na UPK Ljubljana?

Kako komentirate odziv pristojnih na poročanje o nasilju na UPK Ljubljana?

Kako bi se pristojni morali odzvati na tovrstne medijske objave o nasilju v institucijah (tako s področja zdravstva kot s področja socialnega varstva)?